

HONORÉ DE BALZAC, HAHL
JALMARI

KAPINA

Jalmari Hahl

Kapina

«Public Domain»

Hahl J.

Kapina / J. Hahl — «Public Domain»,

Содержание

Alkulause	5
I	8
II	40
Конец ознакомительного фрагмента.	49

Honoré de Balzac

Kapina

Alkulause

Honoré de Balzac syntyi toukokuun 16 päivänä 1799 Toursin kaupungissa., Hänen isänsä Bernard-François Balzac oli Ludvig XVI: n aikana ollut asianajaja neuvostossa ja sai myöhemmin hirmuvallan päivinä toimen armeijan muonitusvirastossa. V. 1797 hän 51-vuotiaana nai erään esimiehensä tyttären, 19-vuotiaan Anne-Charlotte-Laure Sallombier'n, jolla oli hyvin hermostunut ja oikullinen luonne. Kohta senjälkeen hän muutti Toursiin, missä sai sairaalanjohtajan paikan. Bernard-François oli hyvänlaatuinen, helläsydäminen ja avulias mies. Hirmuvallan aikana hänen onnistui pelastaa useita ystäviänsä pyövelin piilulta, mutta joutui siinä itse vaaran ja epäluulon alaiseksi. Eräs vaikutusvaltainen konventin jäsen sai kuitenkin piiloitetuksi hänet Robespierren vaanivalta silmältä.

Ensimmäiset lapsuudenvuotensa Honoré vietti osaksi imettäjänsä, osaksi vanhempiensa talossa. Isä ei näy suuresti huolehtineen lapsistaan – paitsi Honoréta oli vielä kolme muutamasta, joista kirjailija jo aikaisin lähimmin liittyi Laure-nimiseen sisarensa, – mutta kohteli varsin lempeästi heidän viatonta vallattomuuttaan. Äiti sitävastoin oli heille ankara. Kahdeksanvuotiaana pantiin poika lähellä olevan Vendômen kouluun, jota kävi aina vuoteen 1813. Tässä täysihoitola-koulussa vallitsi sotilaallisen ankara kuri. Rangaistukset olivat armottomat, kuten esim. ruumiillinen kuritus espanjalaisella ruokokepillä ja karseriin sulkeminen, joka saattoi venyä, kuukaudenkin pituiseksi. Kouluvankilan paikka oli jotenkin vaatimaton; se oli nimittäin halkovaja. Siihen nuori Honoré tuontuostakin teljettiin. Edistys luvuissa ei ollut käytöstä parempi. Honoréta pitivät opettajat huonolahjaisena ja laiskana oppilaana. Henkiset harrastukset eivät kuitenkaan tänäkään aikana suinkaan olleet hänelle vieraat. Hän luki ahkerasti kirjallisuutta, jota sai lainata koulun kirjastosta. Jopa hän kirjoitti runokokeitakin, jotka kuitenkin säilyneistä näytteistä päättäen olivat epäonnistuneita. Tämä omin päin tapahtuva lueskelu rasitti niin hänen henkisiä kykyjään, että hän melkein mielisairaana palasi kotiansa.

Hänen parannuttuaan perhe v. 1814 muutti Pariisiin, missä nuori Honoré jatkoi opintojaan osaksi yksityisopistoissa, osaksi Sorbonnen yliopistossa. V. 1817 hän asettui Mervillen asianajotoimistoon. Siinä, ja myöhemmin toimiessaan notaari Passez'n avustajana, hän perehtyi lakiasioihin, joiden tarkka tunteminen kuvastuu hänen romaaneissaan, varsinkin romaaneissa *Interdiction* ja *César Birotteau*. Eräänä talvi-iltana v. 1818 hän ilmoitti hämmästyneille vanhemmilleen aikovansa ruveta kirjailijaksi. Isä huomautti hänelle silloin muun muassa: "Tiedät itse, millainen kirjailijan tie on. Sillä astuja on joko kuningas tai lakeija." – "Hyvä", huudahti Honoré. "Minusta tulee kuningas." Isä, joka tosin suuresti epäili poikansa kirjailijalahjoja, suostui tämän varman itsetietoisuus-ilmauksen jälkeen hänen tuumiinsa ja myönsi hänelle kaksivuotisen koe-ajan, jota lisäksi lupautui tukemaan 1500 frangin suuruisella vuotuisella rahasummalla.

Nyt muutti Honoré Pariisiin viheliäiseen pieneen ullakkohuoneeseen, jossa äitinsä toivoi hänen kirjailijajaoikkunsa ennen pitkää haihtuvan. Mutta päinvastoin nuori kirjailija mitä tarmokkaimmin ryhtyi toteuttamaan taiteilija-unelmiaan. Scottin ja Byronin, Delavignen ja Chateaubriandin runohenkilöt liikkuivat hänen mielessään, lumoten ja hedelmöittäen mielikuvitusta. Samalla hän kaukaa kuuli jättiläiskaupungin valtavan humun, ja kaikki tämä innosti erakkomaista nuorukaista luomaan ja ponnistamaan eteenpäin, saavuttaakseen kuuluisuuden.

Valitessaan aiheita hän viimein kiintyi Cromwellin raudanlujaan persoonallisuuteen, jonka päätti tehdä näytelmän keskushenkilöksi. Ylen suuria hän toivoi tältä näytelmältään. Mutta kun hän vihdoin saatuaan sen valmiiksi v. 1820 luki sen omaisilleen ja muutamille tilaisuuteen kutsutuille tuttaville, he lukemisen aikana haukottelivat, mikä ilmeisen selvästi todisti, ettei se

heihin "vaikuttanut". Eräs läsnäolijoista, Ranskan akatemian jäsen Andrieux, antoi kappaleesta sen murhaavan arvostelun, että nuori Balzac "saattoi ruveta miksi muuksi tahansa kuin kirjailijaksi". Tästä vastoinkäymisestä ei Balzac kuitenkaan masentunut, vaan virkahti: "Murhenäytelmät eivät ole minun alaani, siinä kaikki." Ja hän työskenteli edelleen.

Äidin kehoituksesta jäi kivulloseksi käynyt kirjailija nyt asumaan vanhempiensa Villeparisis'issa olevaan kotiin. Mutta riippuvaisuus painoi häntä, ja hänen hartain toivonsa oli siitä vapautua. Riippumattomuuden ihanteen hän luuli olevan saavutettavissa kirjallisella toiminnalla. Vuosina 1822-25 hän julkaisi Walter Scottin mallisia romaaneja kokonaista 30! Mutta ne eivät tuottaneet hänelle mainetta eivätkä taloudellista itsenäisyyttä. Ne eivät kirjalliselta arvoltaan ole huomattavia, eivätkä ne ilmaise tulevaa suurta ihmissielun tuntijaa. Myöhemmin Balzac ei tunnustanut niitä omikseen.

Kun nämä toiveet pettyivät, ja kodin valtikka, varsinkin äidin sitä pidellessä, kävi liian raskaaksi kestää, hän lähti kotoansa Pariisiin, liikeyrityksillä saavuttaakseen toivotun riippumattomuuden. Balzacin ensimmäinen liikeyritys oli helppohintaisten klassikko-painosten julkaiseminen. Se epäonnistui, kun häneltä puuttui rahoja hankkeensa riittävään ilmoitteluun – kirjakauppiaat kieltäytyivät myymästä näitä helppohintaisia teoksia. Toinen samankaltainen yritys ei onnistunut paremmin. Se oli Balzacin perustama kirjapaino. Hän oli kokematon kuten nuori liiketoverinsakin, ja lopulta täytyi koko kirjapaino myydä polkuhinnasta. Kaikki nämä taloudelliset vastoinkäymiset laskivat nuoren kirjailijan hartioille velkataakan, jonka paino ani harvoin keveni. Vuosina 1836, 1846 ja 1848 seurasi vielä samanlaiset romahdukset kuin yllä on kerrottu.

Korviaan myöten velkaantuneena Balzac v. 1827 asettui asumaan pieneen Tournon-kadun varrella olevaan huoneeseen, alottaen sitkeän taistelun toimeentulostaan, tehden työtä kuusitoista tuntia vuorokaudessa.

Balzacin ensimmäinen tuotantokausi oli liikkunut Walter Scottin merkeissä. Toisen tuotantokautensa alussa hän niinikään otti esikuvakseen saman kuuluisan kirjailijan. Samoin kuin Walter Scott oli valinnut Skotlannin historiasta, päätti Balzac valita Ranskan historiasta aiheet romaanisarjaan. V. 1829 hän julkaisi ensimmäisen tämänsuuntaisen romaaninsa, nimeltä *Les Chouans ou la Bretagne en 1799* (nyt suomennettu nimellä "Kapina"). Se on muun muassa merkillinen siitä, että se oli hänen ensimmäinen kaunokirjallinen teoksensa, jonka hän julkaisi omalla nimellään varustettuna. Vasta tämä teos toi esiin Balzacin suuret ominaisuudet romaaninkirjoittajana, yleisö tunnusti ne osaksi, ja siitä hän tunsu maaperän vankaksi jalkojensa alla, rohkaistuen yhä uusiin ponnistuksiin.

Alkuperäisen tuumansa romaanien muodossa tarjota kokonaiskuva kansansa kulttuurihistoriasta Balzac myöhemmin hylkäsi, rajoittuen kuvaamaan oman aikansa tapoja, ja suurimman osan seuraavista ylen runsaslukuisista romaaneista hän myöhemmin yhdisti jättiläismäiseksi kokonaissarjaksi nimeltä *La comédie humaine*. Tämän sarjan romaaneista mainittakoon muutamat, kaikkein parhaat: *Eugénie Grandet*, *Le Père Goriot*, *La recherche de l'absolu*, *Les illusions perdues*, *Un ménage de garçon*, *Le lys dans la vallée*, *Splendeurs et misères des courtisans*, *César Birotteau*, *La cousine Bette*, *Le cousin Pons*. Edellämainituistakin on jo jokunen hiljakkoin suomennettu.

La comédie humaine jakautuu useihin ala-osiin, ja se tarjoaa kuvauksia mitä erilaisimmilta ihmiselämän aloilta. Mainitsemme ainoastaan muutamia: politiikka, perhe, virkamiehistö, sotilas- ja kauppiassäätö, taiteilijamaailma. Joka säädyllä, joka luonnonlaadulla, joka maailmankatsomuksella on edustajansa tässä loppumattomassa taulugalleriassa.

Jo v. 1846 oli Balzacin lemmitty, puolalainen kreivitär Hanska, luvannut hänelle kätensä. Mutta vasta maaliskuun 14: ntenä päivänä 1850 hän vietti häänsä. Kauan ei kuuluisa kirjailija saanut nauttia avioelämän onnea. Jo samana vuonna, elokuun 18 päivänä, hän muutti manalle.

* * * * *

Kirjeessä vuodelta 1828 Balzac antaa luonteestaan ja sielunelämästään seuraavan kuvauksen: "Tutkin itseäni ihan kuin olisin toinen henkilö: viiden jalan ja kahden tuuman pituiseen persoonaani sisältyy kaiken maailman ristiriita ja vastakohtaisuus; se, joka pitää minua itserakkaana, tuhlailevana, paatuneena, kevytmielisenä, hätiköivänä, tyhmänä, huolimattomana, välinpitämättömänä, ajattelemattomana, pintapuolisena, lavertelevana, tahdittomana, epäkohteliaana, itsepäisenä tai oikullisena, on yhtä oikeassa kuin se, joka pitää minua säästäväisenä, vaatimattomana, luotettavana, tarmokkaana, työteliäänä, hienotunteisena j.n.e.; se, joka sanoo minua pelkuriksi, ei puhu todemmin kuin se, joka sanoo minua rohkeaksi. Olen valmis kaikkiin yllätyksiin oman persoonani puolelta ja luulen lopulta, että olen pelkkä nukke asianhaarojen käsissä."

Tämä itsearvostelu on kuvaava Balzacista hänen myöhäisemmiltäkin ajoiltaan. Tavattoman herkkä oli hänen henkensä kumupohja. Ei mikään inhimillinen ollut hänelle vierasta. Hänen voimakkaan mielikuvituksensa särmiöön taittuivat lukemattomat eriväriset säteet.

Taiteilijana Balzac on paljoka heikompi kuin sielutieteilijänä, havaitsijana, aiheiden valitsijana ja käsittelijänä. Hänen tyyliinsä on useimmiten jäykkä ja liian perinpohjainen. Hän kuvaa ylen tarkasti kaikki yksityiskohdat, tekemättä eroa tärkeän ja vähäarvoisen välillä. Yleensä saa hänen romaanejansa lukiessa sen käsityksen, että se, *mitä* hänellä on kerrottavana, on monta vertaa arvokkaampaa kuin se tapa, *miten* hän sen kertoo. Kuitenkin olisi vahinko, jos lukija, jota nykyajan suuret tyylimestarit sujuvalla ja keskittävällä esitystaiteellaan ovat hemmoitelleet, Balzacin tyyllisten epätasaisuuksien ja puutteellisuuksien säilyttämänä hylkäisi hänen teostensa lukemisen. Sillä onhan tällä kirjailijalla paljon muuta tarjottavana. Ennen kaikkea astuu meitä vastaan voimakas, monipuolisesti mielenkiintoinen persoonallisuus, joka pienoismaailmana sulkee itseensä kaiken olevaisen.

Harvinainen on Balzacilla luonteiden havaitseminen ja esitys. Itse hän puhui romaanihenkilöistään kuin todellisista tutuista ihmisistä. Ja tutustuttuaan näihin hänen henkilöluomiinsa lukijakin niistä tallettaa muiston kuin eletystä todellisuudesta.

Jo romaani "Kapina" (*Les chouans*) tarjoaa viljalti täysipitoisia, mieleen painuvia henkilöitä, joita ovat esim. miehekkään nuorekas ja sankarillinen markiisi de Montauran, lumoava parisilainen kaunotar Marie de Verneuil, äreä, mutta pohjaltaan perin rehellinen ja kunnollinen päällikkö Hulot, pirullinen Coirentin, hirviömäinen Marche-à-Terre, y.m.

Tässä romaanissa tapaa sitäpaitsi useita kohtauksia, jommoisia ainoastaan kaikkein suurimmat kynäniekat kykenevät luomaan. Esimerkkinä mainittakoon ainoastaan Galope-Chopinin tärisyttävä mestaus.

Naisen luonnossa ja sydämessä ei näy olevan niin salaista soppea, jota Balzac ei olisi tuntenut. Naispsykologian ja erittäin naisen eroottisen elämän erittelijänä hänellä ei liene monta vertaistaan maailmankirjallisuudessa.

J. H – I.

I

Väijytys

Ensimmäisinä päivinä vuotta VIII, vendémiaire-kuukauden alussa, tai nykyisen ajanlaskun mukaan loppupuolella syyskuuta vuonna 1799, oli sataan nouseva joukko talonpoikia ja melkoinen määrä porvareita aamulla lähtenyt Fougères'sta matkalle Mayenneen ja kiipesi ylös Pèlerine-vuorelle, joka kohoo puolitiessä Fougères'n ja Ernéen välillä. Viimemainittu on pikkukaupunki, jossa matkustajilla on tapana levähtää.

Erikokoisiin ryhmiin jakautuneessa joukossa oli henkilöitä niin eri seuduilta ja erilaisilta toimialoilta sekä niin erikoisissa pukimissa, ettei liene tarpeetonta esittää niiden luonteenomaisia erilaisuuksia, jotta tämä kertomus saisi sellaisen vilkkaan väriytyksen, johon meidän aikamme pannaan niin paljon arvoa, vaikka tosin sellainen eräiden arvostelijain mielestä vahingoittaa tunteiden kuvausta.

Suurin osa talonpojista astui avojaloin, eikä heillä ollut muita vaatteita kuin suuri kaulasta polviin ulottuva vuohentalja ja hyvin karkeasta valkoisesta palttinasta tehdyt housut, joiden kudos todisti teollisuuden laiminlyömistä noilla seuduilla. Heidän pitkät hiuksensa, jotka leveinä töyhtöinä valuivat hartioille, sekaantuivat vuohenkarvoihin ja peittivät täydellisesti kasvot, niin että helposti saattoi luulla taljaa heidän omaksi nahakseen ja ensi katseella päätellä poloisia niiksi eläimiksi, joiden vuotia he käyttivät vaatetuksenaan. Mutta seuraavassa tuokiassa näki hiuksien lomitse silmien kiiluvan kuin kaste tiheässä ruohikossa. Ja vaikka kuvastivatkin inhimillistä järkeä, ne herättivät varmasti enemmän kauhistusta kuin mielihyvää. Päät verhosi likainen punainen villalakki, vivahtaen siihen fryygalaiseen patalakkiin, jonka tasavalta silloin omaksui vapauden vertauskuvaksi. Olallaan kantoi kukin paksua ryhmyistä tammisauvaa, jonka päässä riippui pitkä, niukkoja eväitä sisältävä kaksipäinen pussi.

Toisilla oli vielä patalakin päällä leveälierinen karkeahuopainen hattu, jonka laitoja koristi kirjava villapuuha. Näiden henkilöiden puvut, jotka olivat kokonaan tehdyt samasta palttinasta kuin edellisten housut ja pussit, eivät näyttäneet jälkiäkään uudenajan sivistysoloista. Heidän pitkät hiuksensa valuivat pyöreälaitaisen, pienillä neliskulmaisilla sivutaskuilla varustetun mekon kaulukselle; tämä lyhyt mekko ulottui ainoastaan lanteille ja oli läntisten maakuntien talonpoikien erikoispukineita. Tuon avoimen takin alta näkyi samasta kankaasta tehdyt isonappiset liivit. Muutamilla oli jalassa puukengät, toiset taas säästäväisyydestä kantoivat jalkineita kädessään.

Vaikka tämä puku, joka pitkäaikaisesta käytämisestä oli likaantunut ja mustunut hiestä ja pölystä, oli vähemmän alkuperäinen kuin edellä kuvattu, oli sillä se historiallinen merkitys, että se esiintyi välimuotona siihen melkein upeaan asuun, jossa komeilivat muutamat, sinne tänne joukkoon sekaantuneet miehet, pistäen silmään muista kuin heleät kukkaset.

Heidän siniset housunsa, punaiset tai keltaiset liivinsä, joita koristi kaksi yhdensuuntaista vaskinappiriviä ja jotka näyttivät neliskulmaisilta rintahaarniskoilta, erosivat todella toverien valkoisista vaatteista ja vuohentaljoista kuin ruiskukat ja unikat viljamaasta. Muutamilla oli jalassa sellaiset puukengät, joita Bretagnen talonpoikaisväestö itse osaa tehdä, mutta useimmilla jyrkät raudoitettut saappaat ja yllä karkeasarkaiset takit, kuosiltaan niiden muinaisranskalaisten takkien kaltaiset, joita talonpoikamme yhä vielä tunnollisesti käyttävät. Heidän paidankaulustaan yhdisti sydämen tai ankkurin muotoinen hopeasolki. Lisäksi heidän pussinsa näyttivät runsaammilla eväillä varustetuilta kuin kumppanien. Sitäpaitsi kuului useiden tällaisten varakkaampien matkatamineihin kurbitsipullo, joka nauhaan kiinnitettynä riippui kaulassa ja epäilemättä sisälsi paloviinaa.

Keskellä näitä puolivillejä ihmisiä näki muutamia kaupunkilaisia, jotka ikäänkuin edustivat sivistyksen rajapyykkiä näillä seuduilla. Heillä oli päässä pyöreät hatut, vieterisilinterit tai lippalakit, jalassa kaulussaappaat tai säärystimillä varustetut kengät, joten heidän pukujensa erilaisuus pisti

silmään yhtä paljon kuin talonpoikien. Kahdellatoista heistä oli yllään sellainen tasavaltalais-takki, joka on tunnettu nimellä *carmagnole*. Toiset – epäilemättä rikkaita käsityöläisiä – olivat kauttaaltaan puetut samanvärisiin verkavaatteisiin. Huolellisimmin puetuilla oli sinisestä verasta tehdyt hännys-tai päällystakit, joiden kangas oli enemmän tai vähemmän kulunutta. Näillä, jotka todellisina säätyhenkilöinä erosivat muista, oli jalassa erimuotoiset saappaat, ja he käyttivät piloillaan paksuja sauvoja kuin ainakin henkilöt, jotka alistuvat kohtaloonsa. Muutamat tarkoin puuteroidut tukat ja sangen hyvin punotut palmikot tiesivät huolellisuutta, joka johtuu alkavasta varallisuudesta ja sivistyksestä.

Nähdessään nämä miehet, jotka sattuma näytti koonneen yhteen ja jotka ihmettelivät koolloolaan, olisi heitä voinut luulla jonkun kauppalan väestöksi, jonka tulipalo oli karkoittanut kodeistaan. Mutta ajan olot ja tämä paikkakunta antoivat tälle ihmisjoukkoille aivan toisen merkityksen.

Ranskaa siihen aikaan raatelevan eripuraisuuden salaisuuksiin perehtynyt havaitsija olisi tuntenut viimemainitut niiksi harvoiksi kansalaisiksi, joiden uskollisuuteen tasavalta saattoi luottaa ja jotka neljä vuotta aikaisemmin olivat sotineet sitä vastaan. Viimeinen, jotenkin silmäänpiistävä piirre ei muuten jättänyt mitään epäilemisen varaa siitä, mitkä mielipiteet saattoivat nämä ihmiset keskenään riitaisiksi. Ainoastaan tasavaltalaiset marssivat eteenpäin verrattain iloisina. Mutta vaikka muut olivatkin eri tavoin puetut, ilmeni heidän kasvoissaan ja ryhdissään se yhdenmukainen sävy, jonka onnettomuus synnyttää.

Porvareihin ja talonpoikiin – kaikkiin oli painunut syvän alakuloisuuden leima. Heidän vaiteliasuudessaan oli jotain kesytöntä, ja heitä näytti painavan sama, epäilemättä hirvittävä, mutta huolellisesti salattu ajatus, sillä heidän kasvojensa piirteet olivat tutkimattomat; ainoastaan se, että he astuivat tavattoman hitaasti, saattoi ilmaista sisäistä punniskelua. Aika-ajoin muutamat heistä, joilla oli kaulassa rukousnauhat, siitä vaarasta huolimatta, mikä johtui tämän pikemmin kielletyn kuin kukistetun uskonnon merkin kantamisesta, pudistivat tukkaansa ja nostivat epäluuloisina päätänsä. Sitten he salaa tarkastivat tien varrella olevia metsikköjä, polkuja ja kallioita, koiran tavoin, joka koettaa kuono pystyssä vainuta otusta. Kun eivät kuulleet muuta kuin hiljaisten toveriensa yksitoikkoista askeleiden töminää, he laskivat uudelleen päänsä kumaraan ja vaipuivat jälleen epätoivoiseen masennukseen niinkuin rikolliset, joita viedään kaleerivankeuteen, siellä eläkkeeseen ja kuollakseen.

* * * * *

Tämän joukon kulku Mayennea kohti, ne erilaiset ainekset, joista se oli kokoonpantu ja eri yksilöissä ilmenevät erilaiset tunteet saivat luonnollisen selityksensä siitä, että toinen joukko kulki tämän jonon etunenässä.

Noin sata viisikymmentä soturia marssi edellä aseineen ja tamineineen "puoliprikaatin" päällikön johtamina. Ei liene tarpeetonta huomauttaa niille, jotka eivät itse ole eläneet vallankumouksen aikana, että tuo nimi "puoliprikaatin päällikkö" korvasi everstin arvonimeä, jonka isänmaalliset olivat liian ylimyksellisenä poistaneet. Nämä soturit kuuluivat jalkaväen puoliprikaatiin, joka oli Mayennen linnäväkenä. Läntisten maakuntien asukkaat olivat näinä kansallissodan aikoina antaneet tasavallan sotureille nimen "siniset". Tämä liikanimi johtui noista ensimmäisistä sinisistä ja punaisista univormuista, jotka ovat niin tuoreessa muistissa, että niiden kuvaaminen on tarpeeton.

Näiden "sinisten" osasto oli siis saattojoukkona noille sieltä täältä kootuille henkilöille, joista melkein kaikki olivat tyytymättömiä siitä, että heidät vietiin Mayenneen, missä sotilaskuri viipymättä oli luova heihin saman hengen, oli antava heille samanmuotoiset univormut ja ulkonaisen olemuksen, joka heiltä sinä hetkenä täydellisesti puuttui.

Tämä sotilasosasto oli Fougères'n alueelta vaivalloisesti kokoon saatu erä; piiri oli ollut velvollinen sen luovuttamaan kutsuntaan, jonka Direktorio oli messidorin 10:ntenä päivänä edellisenä vuonna julistamansa lain nojalla määrännyt. Hallitus oli vaatinut sata miljoonaa frangia ja satatuhatta

miestä, voidakseen lähettää nopeaa apua armeijoilleen, jotka itävaltalaiset silloin olivat voittaneet Italiassa, preussilaiset Saksassa, ja joita Sveitsissä uhkasivat venäläiset, Suvorowin uskotellessa heille tulevana valloittamaan Ranskan.

Länsimaakunnat, – Vendée, Bretagne ja osa Ala-Normandiaa, – jotka kenraali Hoche kolme vuotta sitten oli nelivuotisen sodan lopuksi rauhoittanut, näyttivät odottaneen tätä hetkeä uudelleen ryhtyäkseen aseisiin. Näin monen hyökkäyksen uhatessa tasavalta sai takaisin entisen tarmonsaa. Aluksi se oli huolehtinut uhattujen maakuntien puolustuksesta, uskomalla tämän tehtävän messidorin lain perustuksella noiden seutujen isänmaallismielisille asukkaille.

Täten hallitus, jolla ei maan rajojen sisällä ollut käytettävissään sotaväkeä eikä rahaa, vältti vaikeuden lainsäädännöllisen kerskuruuden avulla; kun se ei voinut lähettää mitään apua niihin maakuntiin, joita uhkasi kapinaliike, antoi se niille luottamuksensa. Kenties se sitäpaitsi toivoi, että tämä toimenpide, aseestaen kansalaiset toisiansa vastaan, oli tukehuttava kapinan jo sen ensi alussa.

Mainittu lakipykälä, joka aiheutti turmiollisia kostotoimia, oli näin kuuluva: *Länsimaakunnissa tullaan kokoamaan vapaajoukkoja*. Tämä valtioölyn puutetta todistava säädös saattoi länsimaakunnat niin vihamieliselle kannalle, että Direktorio heti alussa menetti toivon voittaa ne. Senpä tähden se muutamaa päivää myöhemmin pyysi lakiasäättävältä kokoukselta erityisiä toimenpiteitä niihin vähäisiin sotamiesmääriin nähden, jotka vapaajoukkoja määräävien säädösten nojalla oli koottava.

Tämän vuoksi erityisessä laissa, joka julaistiin muutamaa päivää ennen tämän kertomuksen alkua ja astui voimaan vuoden VIII: n kolmantena karkauspäivänä, määrättiin, että näissä kutsunnoissa kokoonsaadut vähälukuiset sotilasmäärät oli järjestettävä legioniksi. Näille legionille oli annettava seuraavien läänien, nimittäin Sarthen, Ornen, Mayennen, Ille-et-Vilainen, Morbihanin, Ali-Loiren ja Maine-et-Loiren nimet. *Näitä legioneja* – näin luettiin tuossa lakipykälässä – *joita erityisesti tulee käyttää taistelemaan chouaneja vastaan, ei saa missään tapauksessa lähettää rajoille*. Nämä ikävät, mutta tuntemattomat yksityisseikat selittävät sekä Direktorion voimattomuuden tilan, että tuon "sinisten" johtaman ihmisjoukon retken.

Kenties ei liioin ole turha se huomautus, etteivät nuo Direktorion kauniit ja isänmaalliset säädökset koskaan ole astuneet muulla tavoin voimaan kuin siten, että ne julaistiin lakikokoelmissa. Tasavallan asetukset, joita eivät enää kannattaneet suuret siveelliset periaatteet, ei isänmaanrakkaus eikä pelotus, jotka ennen olivat taanneet niiden tehoisuuden, loivat nyt miljoonia frangeja ja sotamiehiä, jotka eivät koskaan joutuneet valtionrahastoon ja armeijaan. Vallankumouksen joustavuus oli heikennyt taitamattomissa käsissä, ja lait mukautuivat toimeenpantaessa oloihin, sen sijaan että olisivat niitä vällinneet.

Mayennen ja Ille-et-Vilainen läänit olivat silloin erään vanhan upseerin komennon alaisina, joka arvosteli tarpeellisten toimenpiteiden onnistuvaisuutta paikallisuuden kannalta ja sentähden päätti saada koolle sotilasmäärät Bretagneesta ja etenkin Fougères'sta, joka oli n.s. *chouan*-liikkeen – kuningasvallan kannattajien kapinaliikkeen – hirvittävimpiä pesäpaikkoja. Täten hän toivoi heikentävänsä näiden uhkaavien alueiden voimia.

Tämä tasavallalle uskollinen soturi käytti tuon lain antamia pettäviä lupauksia levittääkseen sen väitteen, että hän heti paikalla varustaisi ja aseestaisi nostoväen sekä maksaisi heille etukäteen kuukauden palkan, jonka hallitus oli luvannut tälle näin poikkeustilassa kokoon käsketyille väelle. Vaikka bretagnelaiset silloin kieltäytyivät kaikesta sotapalveluksesta, onnistui hanke aluksi näiden lupauksien vaikutuksesta niin lyhyessä ajassa, että tuo upseeri siitä vallan hämmästy. Mutta hän oli tuollainen vanha kettu, jota on vaikea yllättää. Heti huomattessaan osan kutsuttua väkeä rientävän koolle määräraikkaan, hän epäili, että tämän auliin ketteryuden alla piili joku salainen vaikutin, eikä hän ehkä arvannut väärin olettaessaan, että nuo miehet tahtoivat hankkia itselleen aseita.

Hän ei siis jäänyt odottamaan vitkastelijoita, vaan ryhtyi toimenpiteisiin peräytyäkseen Alençonniin, voidakseen täten lähestyä maan kukistettuja osia, joskin näillä seuduilla yltyvä kapina saattoi yrityksen menestymisen hyvin epäilyttäväksi. Tämä upseeri, joka saamiensa määräysten mukaisesti ei hiiskunut sanaakaan armeijamme vastoinkäymisistä ja Vendéestä

saapuneista sangen huolestuttavista uutisista, oli sinä aamuna, jona kertomuksemme alkaa, koettanut pikamarssein saapua Mayenneen, missä aikoi parhaan kykynsä mukaan panna voimaan yllämainitun lakimääräyksen, täyttämällä puoliprikaatinsa rivit bretagnelaisella nostoväellä. Tämä nimi, joka myöhemmin tuli niin kuuluisaksi, oli ensi kerran laeissa syrjäyttänyt nimen *asevelvollinen*, joka ennen mainittiin tasavaltalaisilla rekryyteillä.

Ennenkuin lähdettiin Fougères'sta oli päällikkö käskenyt salaa jakaa sotilaille patruunia ja koko joukolle tarpeelliset muona-annokset leipää, jotta rekryytit eivät kiinnittäisi huomiota matkan pituuteen. Hän oli päättänyt olla viipymättä Ernéen levähdysasemalla, missä nostoväki toinnuttuaan hämmästyksestään olisi voinut yhtyä neuvotteluihin chouanien kanssa, joita varmaankin oli siellä täällä lähistössä.

Se synkkä hiljaisuus, joka vallitsi tuon vanhan tasavaltalaisen kepposen yllättämissä sotilaissa, ja heidän marssinsa hitaus tällä vuoren rinteellä kiihoittivat äärettömästi puoliprikaatin päällikön Hulot'n epäluuloa. Edellä annetun kuvauksen huomattavimmat piirteet olivat tuottaneet hänelle paljon ajattelamista. Senpä vuoksi hän asteli ääneti viiden nuoren upseerin keskellä, jotka kaikki vaikenemalla kunnioittivat esimiehensä mietiskelyä. Mutta saapuessaan Pèlerine-vuoren huipulle Hulot äkkiä ikäänkuin vaistomaisesti käänsi päänsä, tarkastaakseen rekryyttien levottomia kasvoja, ja keskeytti heti hiljaisuuden.

Bretagnelaiset olivat pitkin matkaa kulkeneet niin hitaasti, että heidän ja saattoväen välille oli jäänyt parin sadan askeleen välimatka.

Hulot väänsi silloin suunsa hänelle omituiseen virnistelyyn.

– Mitä hiidessä kaikki nuo keikarit tekevätkään? – hän huudahti sointuvalla äänellä.
– Miehemme vitkastelevat kuin etanat, sen sijaan että hieman jouduttaisivat koipiensa.

Kuullessaan nämä sanat hänen seurassaan olevat upseerit ehdottomasti kääntyivät, kuten henkilöt, jotka äkillisen melun herättäminä kavahtavat ylös unestaan. Aliupseerit ja korpraalit noudattivat heidän esimerkkiään, ja koko joukko pysähtyi, vaikka ei ollut kuullut odotettua komentosanaa: seis!

Luodessaan katseen tähän partiokuntaan, joka pitkään kilpikonnaan vivahtaen kiipesi ylös vuoren rinnettä, nämä nuoret miehet, jotka isänmaan puolustaminen niin useiden muiden mukana oli temmannut pois henkisistä harrastuksista, ja joissa sota ei vielä ollut tukahuttanut kauneuden aistia, ihastuivat siinä määrin eteensä auenneesta näystä, etteivät vastanneet mitään tuohon huomautukseen, jonka merkitys muuten oli heille tuntematon. Vaikka he tulivatkin Fougères'sta, mistä näki saman maiseman, joskin perspektiivin vaikutuksesta hieman erilaisena, eivät he malttaneet olla vielä viimeisen kerran sitä ihailematta niinkuin nuo puolitaiturit, jotka nauttivat musiikkikappaleesta sitä enemmän, kuta tarkemmin tuntevat sen yksityiskohtia myöten.

Pèlerine-vuoren huipulta avautuu matkamiehen katseille avara Couësson-laakso, jonka yhdessä taivaanrannan yli kohoavassa kohdassa sijaitsee Fougères'n kaupunki. Sen linna, joka on rakennettu kallion huipulle, hallitsee sieltäkäsikin kolmea tai neljää tärkeätä tietä, ja tämä asema saattoi sen muinoin yhdeksi Bretagnen avaimista. Upseerit eroittivat täältä niinkään koko laveudeltaan tuon laaksoalueen, joka on yhtä huomattava maaperänsä tavattomasta hedelmällisyydestä kuin näköalojensa vaihtelevaisuudesta.

Joka taholla leviää liuskakivi-vuoria porrasmaisesti; niiden punervat rinteet ovat tammimetsien peittämiä, ja niiden juuria ympäröivät viileän siimeksiset laaksot. Nämä vuoret muodostavat laajan kehän, jonka keskellä on suunnattoman avara, englantilaista puutarhaa muistuttava alanko. Monet pensasaidat, jotka ympäröivät epätasaisesti jaettuina, tiheään esiintyviä, puiden suojaamia perintötiloja, painavat tähän vihreään ruohomattoon leiman, joka Ranskan maisemissa on harvinainen. Ja sen moninaisessa vaihtelevaisuudessa piilee runsaasti kauneuden salaisuutta, jonka vaikutus on kyllin voimakas valtaamaan kylmimmätkin mielet.

Tuona hetkenä tätä seutua elähytti sellainen ohimenevä hohde, jolla luonto joskus kaunistaa kuolemattomia tuotteitaan. Partiojoukon kulkiessa laakson poikki oli nouseva aurinko hitaasti

hajoittanut ne valkoiset ja ohuet usvat, jotka syyskuun aamuina liitelevät niityillä. Sinä hetkenä, jona sotilaat kääntyivät, näytti näkymätön käsi poistavan tästä maisemasta viimeisen verhon, – tuollaiset ohuet pilvenhattarat, jotka näyttävät harsokankaalta, kun tämä jalokiviä peittäen kiihoittaa uteliaisuutta. Koko taivaanrannalla, johon upseerit suuntasivat katseensa, ei nyt näkynyt ohuintakaan pilveä, jonka hopeahohde olisi osoittanut, että tämä ääretön sinikupu oli taivaanlaki. Se näytti pikemmin silkkikatokselta, jota kannattivat epätasaiset vuorten sakarat ja joka näytti olevan pingoitettu yläilmoihin suojaamaan tuota komeata ketojen, niittyjen, purojen ja lehtojen muodostamaa yhteisryhmää.

Upseerit eivät ollenkaan kyllästyneet katselemaan tätä avaraa näköalaa, joka uhkui maaseudun monipuolista kauneutta. Toiset epäröivät kauan ennenkuin pysäyttivät katseensa noihin hämmästyttävän vaihteleviin metsikköihin, joiden väririkkautta muutamit kellastuneet pensaat lisäsivät vakavin pronssivahduksin ja jotka selvästi erosivat epäsäännöllisesti mutkittlevien oijen leikkaamista smaragdivihreistä niityistä. Toiset upseerit taas kohdistivat huomionsa siihen vaihteluun, mitä tarjosivat punervat vainiot, joilla niitetty tattari kohosi keilanmuotoisina kuhilaina muistuttaen sotamiesten leiripaikassa pystyttämiä pyssykartioita; ne erosivat toisista pelloista, jotka ruiskuhilaineen hohtivat kullalle.

Siellä täällä esiin pistävät tummien tiilien peittämät katot, joiden torvista tuprusi ilmoille valkeata savua, ja Couësnon-laakson mutkittlevien purojen hopeajuovat lumosivat silmää, synnyttämällä tuollaisia näköhäiriöitä, jotka tuntemattomasta syystä saattavat mielen epäröiväksi ja haaveilevaksi. Viileiden syystuulahduksien hyvät tuoksut ja metsien voimakkaat lemmut kohosivat kuin suitsutussavu ilmoille, huumaten tämän kauniin seudun ihailijat, jotka haltioittuneina katselivat sen outoja kukkia, sen rehevää kasvullisuutta ja vihannuutta; tämä kilpaileekin naapurimaan Englannin vehmauden kanssa. Muutamit nautaeläimet vilkastuttivat vielä tätä jo itsessään vaihtelevaa näkyä. Linnut lauloivat, ja niiden äänet panivat laakson ilmassa väräjämään vienon, hiljaisen sävelmän.

Vaikka mielikuvitus tarkkaavaisena täysin kykenisikin eteensä loihtimaan nuo runsaat varjon ja valon vaihtelevat asteet, vuorten autoreiset ääripiirteet, ne eriskummaiset kaukonäyt, jotka syntyvät puuttomista paikoista, jokien levenemisistä ja etäisistä siroista polvista; vaikka muisto ikäänkuin värittää tämän luonnoksen, joka on yhtä haihtuva kuin se hetki, jona se on syntynyt, niin saavat näitä kuvauksia harrastavat henkilöt ainoastaan puutteellisen käsityksen siitä lumoavasta näytelmästä, joka valtasi nuorten upseerien vielä vaikutelmille alttiin mielen.

Ajatellessaan, että nuo poloiset sotapalvelukseen kutsutut vastoin tahtoaan lähtivät kotiseudultaan ja luopuivat rakkaiksi käyneistä tavoistaan, mennäkseen kentiesi kuolemaan oudoille seuduille, antoivat nuoret upseerit heille ehdottomasti anteeksi heidän vitkastelunsa, jonka hyvin ymmärsivät. Vieläpä he, osoittaen sotilaille ominaista jalomielisyyttä, salasivat suvaitsevaisuutensa teeskennellen haluavansa tarkastaa tämän kauniin seudun taisteluasemia.

Mutta Hulot, jota kai on paras sanoa päälliköksi, jos ei tahdo hänelle antaa tuota jotenkin epäsointuisaa arvonimeä "puoliprikaatin komentaja", oli niitä satureita, jotka eivät uhkaavan vaaran hetkenä viehäty maiseman kauneudesta, vaikkapa heidän edessään olisi itse maallinen paratiisi. Hän pudisti siis paheksuen päätänsä ja rypisti paksuja tummia kulmakarvojaan, jotka saattoivat hänen kasvonsa ankaran näköisiksi.

– Miksi hiidessä he eivät tule? – hän kysyi toistamiseen kaiutuen sodan melussa vahvistunutta ääntänsä. – Onkohan kylässä joku suopea Neitsyt Marian kuva, jota hyväilevät?

– Kysyt miksi? – vastasi eräs ääni.

Kuullessaan näiden sanojen kaiun, joka tuntui lähtevän sellaisesta paimentorvesta, millä näiden laaksojen asukkaat kokoavat karjalaumojaan, päällikkö kääntyi äkkiä kuin olisi saanut miekanpiston ja näki parin askeleen päässä eriskummaisemman henkilön kuin kukaan Mayenneen kutsutuista tasavallan suojelijoista.

Tällä lyhyellä, tanakalla, harteivalla, oudolla miehellä oli melkein yhtä iso pää kuin härällä, jota hän vielä monella muullakin tavalla muistutti. Leveät sieramet saattoivat hänen nenänsä vielä

lyhyemmän näköiseksi kuin se olikaan. Paksujen huulten lomitse esiin välkkyvät lumivalkoiset hampaat, suuret, pyöreät mustat silmät uhkaavine kulmakarvoineen, hänen riippuvat korvansa ja punainen tukkansa olivat vähemmin ominaisia kauniille kaukaasialaiselle rodullemme kuin ruohonsyöjille. Lisäksi tältä lakittomalta päältä puuttuivat kaikki muutkin sivistyneen ihmisen tuntomerkit, joten se näytti yhä kummallisemmalta. Auringon ruskettamat kasvot, joiden kulmikkaat piirteet vivahtivat näiden seutujen maaperää peittävään graniittiin, olivat tämän omituisen olennon ruumiin ainoa näkyvä osa. Kaulasta lähtien hän oli puettu punaisesta palttinasta tehtyyn mekkoon, joka oli vielä karkeampi kuin köyhimpien rekryyttien housukangas.

Tämä mekko, jonka kansantieteeseen perehtynyt henkilö olisi tuntenut gallialaisten *sagaksi*, ulottui vyötäisiin, missä se kömpelösti veistettyjen puupalikkain avulla, joista muutamissa vielä oli jäljellä kaarna, kannatti kahta vuohennahasta tehtyä pussinmuotoista housunlahjetta. Nämä vuohennahat, jotka peittivät hänen säärensä ja reitensä, tekivät mahdottomaksi erottaa ihmisruumiin muotoa. Suunnattoman jyrkät puukengät peittivät hänen jalkansa. Hänen pitkät kiiltävät hiuksensa muistuttivat vuohennahkojen karvoja ja valuivat alas molemmin puolin kasvoja, ollen jakauksella keskeltä, kuten niiden keskiaikaisten kuvapatsaiden tukka, joita vielä näkee muutamissa tuomiokirkoissa. Sellaisen nystyräsauvan asemesta, jota rekryytit kantoivat olallaan, hän piti pyssyn tavoin rintaansa vasten painettuna isoa piiskaa, jonka taitavasti punottu nahkaletku näytti olevan tavallisia piiskansiimoja kahta vertaa pitempi. Tämän jyrkeän olennon äkillinen ilmaantuminen näytti olevan helposti selitettävissä. Muutamat upseerit luulivat ensi katseella tätä outoa miestä yhdeksi niistä asevelvollisista, jotka kääntyivät joukkoon päin huomattessaan sen pysähtyneen. Mutta miehen esiintyminen hämmästytti tavattomasti päällikköä, ja vaikka hän ei ollenkaan näyttänyt pelästyneeltä, vetäytyi hänen otsansa kuitenkin rypyyhin. Ja miteltyään katseillaan outoa miestä, hän toisti koneellisesti ja kuin synkkiin ajatuksiin vaipuneena:

– Niin, miksi he eivät tule? Tiedätkö sinä sitä?

– Sentähden, – vastasi synkkä mies ääntäen tavalla, joka osoitti, että hänen oli hyvin vaikea puhua ranskaa, – sentähden, että tuolla – (ja näin sanoen hän viittasi karkealla leveällä kädellään Ernée'ta kohti) – tuolla on Maine ja siellä päättyy Bretnagen alue.

Sitten hän voimakkaasti polki maata jalallaan, viskaten raskaan piiskanvartensa päällikön jalkoihin. Se vaikutus, jonka tuon oudon miehen lyhyenponteva puhe teki tässä kohtauksessa läsnäolleisiin, oli jotenkin sama kuin minkä tuottaa tam-tam-rummun täräys keskellä musiikkikappaletta.

Sana *puhe* ei vastaa sitä vihaa ja kostonhimoa, jota ilmaisivat miehen ylpeät eleet, karut sanat ja hurjaa ja armotonta tarmoa uhkuva ryhti. Tämän miehen karkeapintaisuus, – hän näytti kirveellä veistetyltä möhkäleeltä, – hänen nystermäinen ulkomuotonsa, hänen piirteisiinsä painunut typeryyden ilme saattoivat hänet jonkunmoisen villi-ihmisten puolijumalan näköiseksi. Hän seisoi siinä juhlallisena kuin profeetta ja näytti Bretnagen hengeltä, tuon maan, joka heräsi kolmivuotisesta unesta alkaakseen uudelleen sodan, jossa voitotar ei koskaan näyttänyt ilman kaksinkertaisia suruharsoja.

"Onpa siinä aika tarhapöllö!" tuumi Hulot itsekseen. "Hän näyttää minusta sellaisten henkilöiden lähetiltä, jotka aikovat ryhtyä neuvotteluihin pyssynlaukauksilla."

Puolittain mutistuaan nämä sanat partaansa päällikkö siirsi katseensa miehestä maisemaan, maisemasta sotilaihin, sotilaista tien huimaaviin jyrkänteisiin, joiden harjoja korkeat bretnagelaiset värihernepensaat reunustivat. Sitten hän taas äkkiä katsahti outoon mieheen, ikäänkuin kuulusteli häntä silmäyksellään ja virkahti lopuksi äkkiä:

– Mistä sinä tulet?

Hänen kärkeästä tutkiva katseensa koetti samalla arvata näiden tutkimattomien kasvojen salaisuuden; ne olivat tällävälän saaneet tuollaisen typerän ja velton ilmeen, joka laskeutuu moukan piirteisiin hänen ollessaan toimettomana.

– *Garsien* maasta, – vastasi mies vallan levollisesti.

- Nimesi?
- Marche-à-Terre.
- Miksi käytät vastoin lain kieltoa tällaista chouani-nimeä?

Marche-à-Terre – antakaamme hänelle tämä nimi, koska hän sen itse mainitsi – katsoi päällikköön niin täysin uskottavan typerästi, että soturi luuli, ettei tuo mies ollut ymmärtänyt hänen puhettaan.

- Kuulutko Fougères'n nostoväkeen?

Tähän kysymykseen Marche-à-Terre vastasi lauseella: *En tiedä*, jonka toivoton värittämyys pysäyttää jokaisen keskustelun. Hän istuutui tyynesti tienviereen, otti esiin mekostaan muutaman palan ohutta ja mustaa tattarileipää, tuota kansallisruokaa, jonka surkeata maukkaisuutta ainoastaan bretagnelainen ymmärtää, ja alkoi typerän välinpitämättömänä syödä.

Hänen elkeensä todistivat niin täydellistä älyn puutetta, että upseerit vuoroin vertasivat häntä tässä hänen asennossaan niihin nautaeläimiin, jotka kävivät laakson rehevillä laitumilla, Amerikan villi-ihmisiin ja Hyväntoivon-niemen alkuasukkaaseen. Tämän ryhdin pettämänä ei päällikkökään enää kiintynyt epäluuloonsa, mutta kun hän varmuuden vuoksi loi viimeisen tutkivan katseen tuohon mieheen, jota pelkäsi tulevan verilöylyn enteeksi, huomasi hän vieraansa tukan, mekon, vuohennahan olevan täynnä okaita, repeytyneitä lehtiä, oksien ja sinivatukkain katkeimia, mikä pani ajattelemaan, että tuo chouani oli tehnyt pitkän kierroksen viidakoissa. Hulot iski merkitsevästi silmää vieressään seisovalle ajutantilleen Gérardille, puristi kovasti hänen kättänsä ja sanoi puoliääneen:

- Olemme lähteneet villoja noutamaan, mutta joudumme palaamaan kerittyinä kotia.

Upseerit katselivat toisiaan ihmeissään ja vaieten.

Lienee paikallaan tässä hieman poiketa kertomuksen kulusta, jotta Hulot'n levottomuus selviäisi muutamille kotonakököttäjille, nämä kun epäilevät kaikkea, kun eivät itse koe mitään, ja he kun voisivat kieltää, että on ollut olemassa miehiä sellaisia kuin Marche-à-Terre ja länsimaakuntien talonpojat, jotka siihen aikaan toimivat ylevästi.

Sana *gars*, joka äännetään *gaa*, on jäännös keltin kielestä. Ala-Bretagnen murteesta se on siirtynyt ranskan kieleen, ja nykyisen ranskan sanoista se enimmin muistuttaa muinaisuutta. *Gais* oli geelien eli gallialaisten pää-ase; *gaisdé*-sanana merkitys on *aseistettu*, *gars*-sanana urho, *gas*-sanana *voima*. Se vivahtaa latinalaiseen sanaan *vir*, mies, *virtus*-sanana vartaloon, joka tietää kuntoa, rohkeutta.

Tätä pientä tieteellistä tutkielmaa puolustanee sanan kansallinen luonne. Ehkä se lisäksi on omansa jälleen saattamaan arvoon eräiden henkilöiden mielessä sanat sellaiset kuin *gars*, *garçon*, *garçonnette*, *garce*, *garcette* [poikanen, poika (nuorukainen), riehakka tyttö, tyttö-letukka, tyttönen. *Suom.*], jotka, joskin ovat yleisesti säädyttöminä karkoitettut seurustelukielestä, ovat sotaisaa syntyperää. "*C'est une fameuse garce!*" (Onpa tuo mainio tyttö-heilakka!) on varsin vähäksi arvattu kohteliaisuus, joka lausuttiin rouva de Staëlille eräällä pienellä Vendômen paikkakunnalla, jossa hän vietti muutaman päivän maanpakolaisena.

Bretagne on se Ranskan maakunta, johon gallialaiset tavat ovat painaneet selvimmän leimansa. Niitä tämän maakunnan osista, joissa jylhän alkuperäisten esi-isiemme villi elämä ja taikauskoinen mieli meidän päiviimme asti on pysynyt eleillä, mainitaan "*Garsien* (reimapoikien) maaksi". Kun jollakin paikkakunnalla asuu joukko senkaltaisia luonnonihmisiä, jommoinen esiintyi äskeisessä kohtauksessa, on seudun väellä tapana sanoa: Sen tai sen pitäjän *garsit*! Ja tämä klassillinen nimi on ikäänkuin palkinto siitä uskollisuudesta, jolla he koettavat ylläpitää gallialaisen kielen ja gallialaisten tapojen perinnäisyyttä.

Heidän elintavoissaan ilmeneekin syviä jälkiä muinaisaikojen uskonnosta ja taikauskosta. Näillä seuduilla kunnioitetaan vielä läänitysoloja. Siellä tapaa muinaistutkija vielä druidien muistomerkkejä, ja nykyaikainen sivistynyt ihminen kammoksuen ajattelee tunkeutumista näiden koskemattomien korprien syvyyksiin. He olivat uskomattoman julmia, raa'an itsepäisiä, mutta pitivät sen ohella uskollisesti tehdyn valansa; heiltä puuttuivat täydellisesti meidän lakimme, tapamme,

pukumme, uudet rahamme, kielemme, mutta samalla he olivat yksinkertaisen patriarkaaliset ja sankarillisen hyveiset, ja kaikki nämä mainitut ominaisuudet yhdessä saattoivat nämä maaseutulais-asukkaat henkisiltä kyvyiltään köyhemmiksi kuin Pohjois-Amerikan mohikaanit ja muut punaihoiset, mutta yhtä voimakkaiksi, yhtä viekkaiksi ja yhtä taipumattomiksi kuin he.

Sen aseman vuoksi, joka Bretagnella on keskellä Eurooppaa, on paljon mielenkiintoisempaa tehdä siitä havaintoja kuin Kanadasta. Vaikka Bretagne ympäröivät joka taholla valonlähteet, ei niiden hyväntekevä vaikutus saavuta sitä, ja tämä maa on jäätyneen hiilen kaltainen, joka asetettuna keskelle hehkuvaa takkavalkeaa pysyy mustana. Muutamien suurten henkien ponnistukset voittaakseen yhteiskuntaelämälle ja varallisuudelle tämä kaunis osa Ranskaa, jossa piilee niin paljon tuntemattomia aarteita, jopa hallituksenkin yritykset, kaikki on rauennut näiden asukkaiden saamattomuuden tähden, jotka ovat piintyneet ammoisista ajoista periytyneihin kuluneihin tapoihin.

Tämä surkea seikka saa selityksensä toiselta puolen maanlaadusta, joka on kuilujen, purojen ja tulvien uurtamaa, rämeiden ja järvien peittämää; tässä maassa on runsaasti pensasaitoja, jotka vallitusten tavoin ikäänkuin tekevät joka pellon linnoitukseksi, mutta se on vallan vailla teitä ja kanavia. Toiselta puolen selittää tämän seudun surkeita oloja sikäläisen kansan tiedottomuuden tila, joka on syynä siihen, että se niin halveksii uudenaikaista maanviljelystä, ja panee sen alttiiksi ennakkoluuloille, joiden tuottamat vaarat selviävät kertomuksemme kulusta. Tämän maan eriskummainen laatu ja sen asukasten taikausko ehkäisevät yksilöiden lähentymistä toisiinsa ja sen terveellisen vaikutuksen, joka johtuu ajatusten vertailusta ja vaihtamisesta.

Siellä ei ole kyliä. Ne kurjat hökkelit, joita sanotaan asunnoiksi, ovat harvat ja rakennetut hajalle sinne tänne. Joka perhe asuu siellä kuin erämaassa. Ainoat tunnetut tilaisuudet, joissa pitäjän asukkaat ohimennen kohtaavat toisensa, ovat kirkossakäynti sunnuntaisin sekä kirkolliset juhlat. Nämä hiljaiset kokoukset, joita johtaa pappi, tämän jäykän rahvaan ainoa ohjaaja, kestävät ainoastaan muutaman tunnin. Kuultuaan tämän sielunpaimenen jylisevän äänen, talonpoika palaa viikoksi epäterveelliseen asuntoonsa; siitä hän poistuu työhön, ja siihen hän astuu jälleen nukkumaan.

Jos joku vieras käy häntä tervehtimässä, ei se ole kukaan muu kuin tuo sama pappi, koko seudun sielu. Tämän papin ääni oli ollut kyllin voimakas nostamaan tuhansia miehiä tasavaltaa vastaan ja aikaansaamaan sen, että nämä Bretagnen osat viisi vuotta ennen sitä aikaa, josta kertomuksemme alkaa, tuottivat joukottain satureita ensimmäiseen chouan-sotaan.

Veljekset Cottereau, nuo uhkarohkeat salakuljettajat, joista tämä sota sai nimensä, harjoittivat vaarallista ammattiansa Lavalin ja Fougères'n välillä. Mutta näiden seutujen kapinaliikkeessä ei ollut mitään jaloa, ja täydellä syyllä saattaa sanoa, että Vendée muutti rosvoretken sodaksi, ja Bretagne sodan rosvoretkeksi. Ruhtinain karkoitus, uskonnon tukahuttaminen olivat chouaneille ainoastaan rosvoamisen verukkeina, ja tämän kansalaissodan tapahtumat kuvastavat jossakin määrin sitä hurjaa raakuutta, joka on ominainen tämän seudun tavoille.

Kun sitten oikeat kuningasvallan puolustajat tulivat kokoamaan sotilaita tämän tietämättömän ja sotaisan väestön keskuudesta, koetti tämä tosin, vaikka turhaan, kohottamalla valkoisen lipun luoda jonkunmoista ylevyyttä niihin hankkeisiin, jotka olivat saattaneet chouan-liikkeen vihatuksi; ja nämä chouanit tarjoavat muistamista ansaitsevan esimerkin siitä, kuinka vaarallista on kiihoittaa kapinaan maan sivistymättömiä joukkoja.

Kuvaus siitä Bretagnen laaksosta, joka ensin avautuu sinne saapuvan matkustajan katseille, nostoväen joukosta ja Pèlerine-vuoren huipulle ilmaantuneesta *garsista* luo tarkan pienoiskuvan tästä maakunnasta ja sen väestöstä. Näiden seikkojen perustuksella saattaa henkilö, jolla on harjaantunut mielikuvitus, muodostaa itselleen käsityksen tämän sodan näyttämöstä ja välikappaleista; sillä mainitut seikat tarjoavat siihen aineksia.

Näiden ihanoiden laaksojen kukoistavat pensasaidat piiloittivat silloin vihollisia. Joka pelto oli linnoitus, joka puu sisälsi ansan, joka raidan kanto kätki sotajuonen. Koko maa oli yhtä ainoata taistelukenttää. Tuhoa tuottavat pyssyt odottivat tienristeyksissä sinipukuisia satureita, joita nuoret neitokset ajattelematta vilpillisyyttään nauraen houkuttelivat pyssyn ylettyville. Nämä neitokset

pyhiinvaelsivat isiensä ja veljiensä seurassa madonsyömien Marian-kuvien luo kysymään uusia juonia ja anomaan anteeksiantoa pyhältä Neitsyeltä. Näiden tietämättömien olentojen uskonto tai oikeammin epäjumalanpalvelus esti heidät tuntemasta tunnonvaivoja murhateoistaan.

Niin pian kuin taistelu oli alkanut, muuttui kaikki tässä maassa vaaralliseksi: melu ja hiljaisuus, lempeys ja ankaruus, kotiliesi ja valtatie. Mutta kaiken tämän viekkauuden alla piili vakaumus. Nämä raakalaiset palvelivat Jumalaa ja kuningasta samalla tavalla kuin mohikaanit käyvät sotaa. Mutta jotta tämän taistelun kuvaus olisi kaikinpuolin tarkka ja tosi, on historioitsijan velvollisuus lisätä, että koko seutu jälleen muuttui hymyileväksi ja ystävälliseksi sinä hetkenä, jona Hoche sai rauhan solmituksi. Ne perheet, jotka vielä edellisenä päivänä olivat toisiaan raadelleet, söivät silloin vaaratta saman katon alla illallista.

Siitä hetkestä alkaen, jona Marche-à-Terren vuohennahat saattoivat Hulot'n aavistamaan salaista vilppiä, heräsi hänessä vakaumus, että se onnellinen rauha oli rauennut, jonka Hoche nerollisuudellaan oli aikaansaanut ja jonka jatkuminen hänestä näytti mahdottomalta. Näin sota leimahti uudelleen ilmielekkiin ja epäilemättä entistään hirvittävämpään kolmivuotisen lepoajan jälkeen. Vallankumous, joka 9:n termidorin jälkeen oli saanut lievemmän muodon, oli kenties saava hirmuhallituksen luonteen, mikä sai järkevät ihmiset sitä vihaamaan. Englantilainen kulta oli nyt, kuten aina ennenkin, yllyttänyt riitaisuuksia Ranskassa. Tasavalta, jonka nuori Bonaparte, ilmeisesti sen suojelushenki, oli jättänyt oman onnensa nojaan, ei näyttänyt kykenevän vastustamaan niin useita vihollisia, joista hirvittävin oli viimeinen, kansalaissota. Tämä, jota tuhannet pienet yksityiskapinat ennustivat, sai aivan uuden vakavan luonteen sinä hetkenä, jona chouanit päättivät hyökätä näin vahvan suojelusjoukon kimppuun.

Tällaiset ajatukset alkoivat pyöriä Hulot'n mielessä, joskin paljon hajanaisempina, kun Marche-à-Terren ilmaantuminen hänen mielestään viittasi taitavasti valmistettuun väijytykseen. Sillä aluksi hän oli ainoa, joka aavisti uhkaavaa vaaraa.

Se vaitiolo, joka seurasi päällikön Gérardille lausumia ennesanoja, ja joka päätti edellä kuvatun kohtauksen, palautti Hulot'lle hänen kylmäverisyytensä. Tuo vanha soturi oli melkein horjahtanut, eikä hän voinut karkoittaa niitä pilviä, jotka peittivät hänen otsansa, kun hän ajatteli, että häntä jo ympäröivät sellaiset sodan kauhut, joita ihmissyöjätkin olisivat inhonneet. Hulot'n molemmat ystävät, kapteeni Merle ja adjutantti Gérard koettivat turhaan selittää päällikkönsä kasvoissa kuvastuvaa pelkoa, joka heille oli jotain vallan outoa, ja katselivat Marche-à-Terreä hänen tienvieressä syödessään kannikkaansa, voimatta löytää vähintäkään yhteyttä tuon eläimellisen olennon ja pelottoman päällikkönsä levottomuuden välillä.

Mutta Hulot'n kasvot selkenivät pian. Hän surkutteli tasavallan vastoinkäymisiä, mutta samalla hän iloitsi siitä, että sai taistella sen puolesta, ja iloiten hän itselleen antoi sen lupauksen, ettei antautuisi chouanien peijattavaksi ja että paljastaisi sen salaperäisen viekkaan miehen, jota he suvaisivat käyttää aseenaan häntä vastaan.

Ennenkuin teki päätöksen, hän rupesi tutkimaan sitä asemaa, jossa hänen vihollisensa aikoivat hänet yllättää. Huomatessaan että tie, jolla hänen oli ryhtyminen taisteluun, johti kohtalaisen syvään, mutta metsien ympäröimään kuiluun, johon useat polut päättyivät, hän rypisti tuuheita tummia kulmakarvojaan ja sanoi molemmille ystävilleen kumealla ja mielenliikutuksesta värähtelevällä äänellä:

- Olemme joutuneet kirottuun ampiaispesään.
- Mitä siis voitte pelätä? – kysyi Gérard.
- Pelätä?.. huomautti päällikkö. – No niin, pelkäänpä todellakin. Olen aina pelännyt, että minut ammutaan kuin koira jossakin metsäpolun mutkassa, ilman edelläkäypää varoitusta.
- Joutavia! – virkkoi Merle nauraen. – Varoitushuuto olisikin siinä tapauksessa tarpeeton.
- Uhkaako meitä siis todella vaara? – kysyi Gérard, ihmetellen yhtä paljon Hulot'n kylmäverisyyttä kuin hänen hetkellistä pelkoaan.

– Vaiti! – sanoi päällikkö; – olemme suden kidassa, ja siinä on pimeä kuin leivinuunissa, mutta siihen on saatava valoa. Onneksi on meillä hallussamme tämän ylängön huippu.

Hän antoi sille voimakkaan lisänimen ja jatkoi:

– Lopulta kai kuitenkin kaikki minulle selviää.

Päällikkö viittasi luokseen molemmat upseerit, ja kaikki kolme ympäröivät Marche-à-Terren. Tämä nuori mies oli luulevinaan, että häiritse heitä, ja nousi äkkiä.

– Pysy alallasi, roisto! – huusi hänelle Hulot, tuupaten hänet takaisin samalle penkereelle, missä hän sitä ennen oli istunut.

Ja tästä hetkestä ei päällikkö lakannut tarkkaavasti pitämästä silmällä tuota näennäisesti huoletonta bretagnelaista.

– Ystäväni, – hän puoliääneen virkkoi molemmille upseereille – on aika mainita teille, että asiat tuolla alhaalla ovat huonosti. Direktorio on lainsäätävässä kokouksessa tapahtuneen mellakan johdosta luudallaan sotkenut meidän tunkiotamme. Tämän hallituskunnan jäsenet – tai oikeammin sanoen vekkulinuket, ovat juuri menettäneet oivan miekan: Bernadotte luopuu johdosta.

– Kuka astuu hänen sijalleen? – kysyi Gérard vilkkaasti.

– Milet-Mureau, muuan vanha pölkkyä. On varsin arveluttavaa näihin aikoihin antaa ohjat tyhmyreille! Rannikolla leimahtelevat englantilaisten merkkitulet. Kaikki nuo vendéelaiset ja chouanit ovat liikkeellä kuin ilmassa surisevat kovakuoriaiset, ja ne henkilöt, jotka nykyttävät noita tanssinukkeja, ovat hyvin osanneet valita hetken, jona me sorrumme.

– Kuinka? – sanoi Merle.

– Meidän sotajoukkomme ovat lyödyt joka taholla, – jatkoi Hulot yhä enemmän hiljentäen ääntään. – Jo kaksi kertaa chouanit ovat kaapanneet kirjeet ja minulle saapuivat viime tiedot ja määräykset ainoastaan pika-airutta myöten, jonka Bernadotte lähetti sinä hetkenä, jolloin erosi ministeristöstä. Onneksi ovat ystäväni kirjeissään kertoneet minulle tästä sekasotkusta. Fouché on saanut tietoonsa, että tuo tyranni Ludvig XVIII on Parisissa olevien pettureiden kehoituksesta lähettänyt johtajan sisäasioita valvoville käytyreilleen. Luullaan Barras'n pettävän tasavaltaa. Pitt ja ruhtinaat ovat lähettäneet tänne erään edellisen hallitusmuodon kannattajan, jäntevän ja etevän miehen, joka yhdistämällä vendéelaiset ja chouanit kukistaa tasavallan. Tuo mies on astunut maihin Morbihanissa – tämän olen minä ensimmäisenä saanut tietää Parisin veitikoilta. Hän on ottanut nimen "Gars". – Sillä kaikki nuo heittiöt – (näin hän sanoi osoittaen Marche-à-Terreä.) ottavat nimiä, jotka tuottaisivat kunnialliselle isänmaanystäväälle vatsanväänneitä, jos hän niitä rupeaisi käyttämään. Tuo mies on paraikaa näillä seuduilla. Tämän chouanin ilmestyminen – (hän osoitti taas Marche-à-Terreä) – todistaa minulle, että hän on kintereillämme. Mutta eipä vanhaa kettua niin helposti petetä, ja teidän tulee auttaa minua mitä pikimmin kokoamaan porsaani pahaan. Olisinpa aika hölmö, jos menisin siihen ansaan, jonka minulle virittää tuo Lontoosta muka takkejamme toimittamaan tullut herrasmies.

Kuullessaan nämä salassa pidetyt ja vakavat asianhaarat, nuo molemmat upseerit, jotka tiesivät, ettei heidän päällikkönsä koskaan turhasta säikähtänyt, kävivät vakavan näköisiksi kuin soturit ainakin suuren vaaran uhatessa, jos ovat karaistuneet ja tottuneet arvostelemaan asioita laajemmalla näkökannalta.

Gérard, jonka lakkautettu arvo lähensi johtajaansa, tahtoi vastata ja lähemmin tiedustella kaikkia valtiollisia uutisia, joista osa ilmeisesti oli salattu; mutta Hulot'n antama merkki sai hänet vaikenemaan. Ja kaikki kolme alkoivat katsella Marche-à-Terreä. Tämä chouani ei näyttänyt vähääkään välittävän siitä, että huomasi olevansa noiden miesten valvonnan alaisena, jotka olivat yhtä hirvittävästä älyltään kuin ruumiillisilta voimiltaan. Seikkailun alku, joka herätti melkein romantillista mielenkiintoa, kiihoitti suuresti molempien upseerien uteliaisuutta, joista tämänlainen sota oli jotain uutta. Sentähden he alkoivat siitä laskea pilaa. Mutta heti alussa Hulot katsoi heihin vakavana ja sanoi:

– Tuhhat tulimaista! älkää tupakoiko ruutitynnyrin ääressä, kansalaiset. Ennenaikainen rohkeus on samaa kuin jos kantaisi vettä seulassa. – Gérard, – hän sitten jatkoi kuiskaten ajutanttinsa korvaan, – lähestykää huomiota herättämättä tuota roistoa; ja jos hän tekee pienimmänkin

epäilyttävän liikkeen, lävistäkää hänet miekallanne. Minä puolestani lähden ryhtymään keskusteluun, jos oudot miehemme tahtovat siihen yhtyä.

Gérard nyökäytti lyhyesti päättään osoittaaksensa tottelevaisuuttaan. Sitten hän alkoi katsella tuon laakson näköaloja, joihin lukija jo on tutustunut. Näytti siltä, kuin olisi hän tahtonut katsella niitä entistään tarkemmin, ja hän asteli ikäänkuin ajatuksiin vaipuneena ja vapaasti edestakaisin. Mutta luonnollisesti maisema kaikkein vähimmin kiinnitti hänen huomionsa. Marche-à-Terre taas salasi täydelleen, huomasiko sen vaaran, joka upseerin menettelyn puolelta häntä uhkasi. Kun näki hänen siinä leikkivän piiskansa letkulla, olisi luullut hänen onkivan kaloja maantien ojasta.

Sillävälän kuin Gérard täten koetti asettua vartija-asemaan chouanin eteen, sanoi päällikkö hiljaa Merlille:

– Antakaa kersantille kymmenen luotettavaa soturia ja asettakaa heidät ylemmäksi meistä, siihen kukkulan huipun kohtaan, missä tie laajenee ylätasoksi, ja mistä näette pitkältä Ernéeen johtavaa tietä. Valitkaa sellainen paikka, missä tienvieressäni kasva metsää ja mistä kersantti voi pitää silmällä lähiseutua. Kutsukaa luoksenne Clef-des-Coeurs, hän on älykäs poika... Ei tässä ole mitään nauramista – tuho meidät perii, ellemme pidä varaamme.

Sillävälän kuin Merle täytti tämän käskyn niin nopeasti, että sen tärkeys kävi ilmeisen selväksi, päällikkö heilutti oikeaa kättään vaatien syvää hiljaisuutta sotilailta, jotka jutellen ja leikkiä laskien ympäröivät hänet. Toisella kädenliikkeellä hän käski tarttua aseisiin.

Kun hiljaisuus oli aikaansaatu, hän loi katseensa toisesta tienvierestä toiseen, kuunnellen levottoman tarkkaavaisesti, ikäänkuin olisi odottanut kuulevansa jonkun tukahutetun äänen, jotakin aseenkalketta tai tulevaa taistelua ennustavia askeleita. Hänen tumma ja terävä silmänsä näytti tutkien tunkevan metsän salaisimpiin syvyiksiin. Mutta kun ei sieltä saanut mitään epäilyttävää merkkiä, hän villi-ihmisten tavoin tarkasti tien hiekkaa, löytääkseen joitakin jälkiä noista näkymättömistä vihollisista.

Kovin pettyneenä siitä, ettei ollut huomannut mitään, mikä olisi puolustanut hänen levottomuuttaan, hän kääntyi tienviereen päin, kiipesi vaivoin noiden pienten kumpujen rinteille, nousi hitaasti niiden huippuun, ja huomasi, kuinka hyödyllinen hänen kokemuksensa oli joukkonsa menestykselle. Sitten hän astui sieltä alas. Hänen kasvonsa kävivät entistään synkemmiksi; sillä noina aikoina päälliköt aina pahoittelivat sitä, ettei vaikein tehtävä langennut yksinomaan heidän osalleen.

Kun upseerit ja sotamiehet olivat huomanneet päällikkönsä miettiväisyyden, tämän päällikön, jonka luonne heitä miellytti ja jonka urhoollisuuden tunsivat, arvasivat he, että hänen tavaton tarkkaavaisuutensa ennusti vaaraa. Mutta kun eivät kyenneet punnitsemaan tämän vaaran suuruutta, he vaistomaisesti pysyivät liikkumattomina ja pidättivät melkein henkeänsä. Niiden koirien tavoin, jotka koettavat arvata taitavan metsästäjän tarkoitukset, jota täsmällisesti tottelevat, vaikka eivät ymmärräkään hänen käskyjään, nämä soturit katsoivat vuoroin Couésnonin laaksoa, tien molemmin puolin olevaa metsää ja päällikkönsä ankaroita kasvoja, koettaen niistä lukea kohtalonsa. He vaihtoivat kysyviä katseita, ja moneen kertaan hymy levisi heidän huulilleen.

Kun Hulot väänsi suutaan, Beau-Pied, nuori kersantti, joka kävi komppanian älyniekasta, sanoi hiljaa:

– Mihin hemmetin kiipeliin olemmekaan joutuneet, kun tuon vanhan urhon naama näyttää noin happamalta. Onhan hän tuima kuin sota-oikeus!

Hulot loi Beau-Piediin ankaran katseen, ja sotamiesten joukossa vallitsi taas kurinmukainen hiljaisuus. Keskellä tätä juhlallista äänettömyyttä rekryyttien epäröivät askelet, joiden alla hieta rauskui, synnyttivät tahdikkaan äänen ja lisäsivät yleiseen ahdistukseen epämääräistä levottomuutta. Tämän kuvaamattoman tunteen ymmärtävät ainoastaan ne, jotka keskellä yön hiljaisuutta odottaen jotain kamalaa ovat huomanneet sydämensä tykytyksen kiihtyvän jostakin äänestä, joka yksitoikkoisesti toistuen on tuntunut tarjoavan heille pisaroittain kauhun juomaa.

Päällikkö asettui taas keskelle tietä ja kysyi itseksensä:

– Olenko erehtynyt?

Ja seuraavassa tuokiossa hänen silmistään säihkyi pidätetyn vihan katseet, kun hän tarkasteli levollista ja typerää Marche-à-Terreä. Mutta hänen tarkka silmänsä erotti chouanin himmeässä katseessa hurjaa ivaa, ja tämä vaikutti, ettei hän luopunut tilanteen vaatimista toimenpiteistä.

Samassa kapteeni Merle, joka oli täyttänyt Hulot'n määräykset, palasi hänen luokseen. Tämä kohtaaminen oli tuhansien muiden samanlaisten kaltainen, ja sen mykät näyttelijät, jotka saattoivat tämän sodan mitä vilkkaimmaksi ja jännittävimmäksi, odottivat silloin kärsimättöminä uusia vaikutelmia ja olivat hyvin halukkaita näkemään sotilas-tilanteensa himmeät kohdat toisten tapahtumien valaisemina.

– Menettelimme viisaasti siinä, kapteeni, – sanoi päällikkö, – että asetimme sotilasosastomme loppupäähän ne harvat isänmaanystävät, jotka meillä on rekryyttiemme joukossa. Ottakaa vielä tusina reippaita poikia, asettakaa heidän johtajakseen aliluutnantti Lebrun ja viekää heidät nopeasti jälkijoukkoon. Heidän tulee tukea siinä olevia isänmaanystäviä, saada heidät kiireisesti etenemään ja kahtia jakaantuneena parvena hyökätä toverien miehittämälle huipulle. Odotan teitä.

Kapteeni katosi joukkoon. Päällikkö silmäili vuoroonsa neljää pelotonta miestä, jotka tiesi taitaviksi ja notkeiksi, kutsui heidät kaikessa hiljaisuudessa luokseen, osoittaen kutakin heitä sormellaan ja antaen heille tutunomaisen merkin, moneen kertaan nopeasti painamalla etusormeaa nenäänsä; he tulivat.

– Te olette palvelleet minun kanssani kenraali Hochen johdon alla, – hän heille virkkoi, – silloin kun saatoimme järkiinsä nuo roistot, jotka mainitsevat itseään kuninkaan jääkäreiksi. Tiedätte, kuinka he piiloittautuivat, väijyksistä ampuakseen sinisiä.

Kuullessaan taitavuuttaan näin kehuttavan, nuo neljä soturia nostivat päätään, kasvoissa kuvaava ilme. Nämä olivat sankarillisen uljaita miehiä, joiden alistuva huolettomuus osoitti ettei heidän ajatuspiirinsä Ranskan ja Europan välisen kamppailun puhkeamisesta lähtien ollut ulottunut taaksepäin edemmäksi heidän patruunalaukkuansa, eikä eteenpäin painetin kärkeä kauemmaksi. He puristivat yhteen huulensa kuin rahamassin, jonka suu kurenauhoilla vedetään kiinni, ja katselivat päällikköänsä tarkkaavasti ja uteliaina.

– No niin, – virkahti Hulot, jolla oli erinomainen taito puhua satureille luonteenomaista kieltä, – eivätpä tällaiset pojat pötki tiehensä chouanien edestä, ja niitä on täällä, niin totta kuin nimeni on Hulot. Teidän neljän miehen tulee tutkiskella molemmat tienvieret. Muu joukko pysyy sillä aikaa tässä alallaan. Koettakaa siis kaikin mokomin saada heistä vainua; älkää hellittäkö, vaan nuuskikaa tarkoin koko alue, eteenpäin, mars!

Sitten hän osoitti heille tien vaarallisia huippukohtia. Nuo neljä soturia tervehtivät kiitoksen merkiksi, vieden kätensä vanhojen kolmikulma-hattujensa tasalle, joiden sateen liottamat ja iän kuluttamat reumat riippua lerpattivat alas kuvun reunasta. Yksi heistä, korpraali Laruse, jonka Hulot tunsu, sanoi lyöden pyssyynsä:

– Panemme heidät tanssimaan meidän pillimme mukaan, päällikkö!

He poistuivat, kaksi oikealle, kaksi vasemmalle. Nähdessään heidän katoavan molemmin puolin tietä tunsu soturijoukko epämääräistä levottomuutta. Rauhaton oli niinkään Hulot, joka luuli lähettäneensä heidät varman kuoleman kitaan. Jopa hänen sielussaan vavahti, kun hän ei enää nähnyt heidän hatunkulmiaan.

Upseerit ja sotamiehet kuuntelivat kuivissa lehdissä kahisevia, asteittain heikkeneviä askeleita ja tunsivat mielessään ahdistusta, joka oli kahta kiusallisempi sentähden, että se täytyi painaa syvälle poveen. Sodassa esiintyy kohtauksia, joissa neljän miehen alttiiksi pannut henget aiheuttavat enemmän kauhua kuin Jemmapes'n taistelussa kaatuneet tuhannet ruumiit. Mutta noissa soturikasvoissa on niin monta vaihtelevaa ilmettä, että niiden kuvaajien on turvautuminen sotilasten omiin muisteluihin ja luovuttaminen näiden vilkkaiden kasvojen kuvaaminen levollisessa mielentilassa oleville henkilöille, sillä nuo yksityisseikoista niin rikkaat sielunmyrskyt eivät ole kuvattavissa ilman ääretöntä laveutta.

Kun noiden neljän soturin pistimet olivat kadonneet näkyvistä, palasi kapteeni Merle, täytettyään salaman nopeudella päällikön käskyt. Parilla kolmella komentosanalla Hulot nyt järjesti

joukkonsa jäljellä olevat miehet taisteluvalmiiksi keskelle tietä. Sitten hän antoi käskyn palata Pèlerine-vuoren huipulle, minne hänen pieni etujoukkonsa oli pysähtynyt. Itse hän kulki viimeisenä ja takaperin, pitääkseen silmällä pienimpiäkin muutoksia, mitä saattoi esiintyä jossakin kohdassa tätä eteenleviävää näyttämöä, jonka luonto oli tehnyt niin ihanaksi ja ihminen niin hirvittäväksi.

Hän saapui siihen paikkaan, missä Gérard vartioi Marche-à-Terreä. Tämä oli näennäisesti välinpitämättömänä seurannut kaikkia päällikön liikkeitä, mutta katsoi nyt uskomattoman älykkäänä sinne päin, mihin nuo molemmat soturit juuri olivat kadonneet, tien oikealla puolella olevaan metsään, ja päästi kolme tai neljä vihellystä, matkien pöllön kimakkaa ja korvia viiltävää ääntä. Nuo kolme kuuluisaa salakuljettajaa, joiden nimet jo ovat mainitut, vaihtelivat erityisellä tavalla tätä huutoa yön aikaan, ilmaistakseen toisilleen väijytyksiä, uhkaavia vaaroja ja kaikkea, mikä heidän oli tärkeä tietää. Siitä he olivat saaneet liikanimen *chuin*, joka näiden seutujen murteessa merkitsee pöllöä. Tämä murteissana siirtyi sitten niidenkin nimeksi, jotka ensimmäisen tasavaltaa vastaan käydyn sodan aikana matkivat näiden kolmen veljeksien eleitä ja ilmoitusmerkkejä. Kuullessaan nuo epäilyttävät vihellykset, päällikkö pysähtyi tuijottamaan Marche-à-Terreen. Hän teeskenteli siten erehtyneensä tuon chouanin typerään kömpelyyteen nähden, ja piti hänet luonaan jonkunmoisena ilmapuntarina, joka osoittaisi hänelle vihollisen liikkeitä. Hän pysäytti Gérardin käden, joka valmistautui kiirehdyttämään tuota vakoilijaa, asetti kaksi sotilasta muutaman askeleen päähän hänestä ja käski kuuluvalla ja selvällä äänellä heidän viipymättä ampua hänet kuoliaaksi, jos hän vielä antoi pienimmänkin merkin. Uhkaavasta vaarasta huolimatta ei Marche-à-Terre osoittanut vähintäkään mielenliikutusta, ja häntä tähystelevä päällikkö pani merkille tämän levollisuuden.

– Tuo kollo ei osaa ammattiaan! – hän sanoi Gérardille. – Niin, niin, tosin ei ole helppo lukea chouanin tunteita hänen ilmeistään; mutta tämä on ilmiäntanut itsensä ponnistuksillaan tuoda esiin pelottomuutensa. Näetkös, Gérard, jos hän olisi teeskennellyt pelkurimaisuutta, olisin pitänyt häntä hölmönä, ja niin olisi meitä ollut kaksi samanlaista, ja minä olisin joutunut pussiin. Mutta nyt tiedän, että meidän kimppuumme aiotaan hyökätä! Mutta tulkootpa vaan, nyt olen valmis.

Lausuttuaan nämä sanat puoliääneen ja voitonriemuisena, vanha soturi hykersi käsiään ja katsoi Marche-à-Terreen ivallisena; sitten hän risti käsivarret rinnalleen, jäi seisomaan tielle molempien lempi-upseeriensa väliin ja odotti toimenpiteittensä tulosta.

Varmana siitä, että taistelu oli tulossa, hän katseli sotamiehiään tyynen näköisenä.

– Saammepa tapella, – sanoi hiljaa Beau-Pied, – päällikkö hykerteli käsiään.

* * * * *

Se vaarallinen asema, johon päällikkö Hulot ja hänen joukkonsa olivat joutuneet, oli niitä, joissa henki todella on siihen määrään alttiina, että lujaluontoiset miehet pitävät kunnianaan silloin näyttäytyä kylmäverisiksi ja mielenmalttiaan hallitseviksi.

Tällaisissa tapauksissa oikein selvästi käy ilmi miehen sisu. Niinpä päällikkö, joka paremmin oivalsi vaaran suuruuden kuin molemmat upseerinsa, itserakkaasti kyllä tahtoi näyttää kaikista levollisimmalta. Hän loi katseensa vuoroin Marche-à-Terreen, tielle ja metsään ja odotti sisäistä ahdistusta tuntien chouanien yhteislaukauksen rätinää, sillä hän luuli näiden peikkojen tavoin piilevän yltympäri; mutta hänen kasvojensa ilmeet olivat levolliset. Sinä hetkenä, jona kaikkien soturien silmät kohdistuivat häneen, hän veti ryppyihin ruskettuneet pienten rokonarpien peittämät poskensa, mytisti äkkiä ylähuultansa ja vilkutti silmänsä – irve, jota sotamiehensä aina pitivät hymyilynä; sitten hän löi Gérardia olalle sanoen:

– Nyt saatamme hieman vetää henkeä; mitä tahdoittekaan äsken sanoa minulle?

– Missä uudessa pälkäässä olemmekaan nyt, päällikkö?

– Asia ei ole uusi, – hän vastasi hiljaa. – Koko Europpa on meitä vastaan ja nyt sillä on tilaisuus menetellä mielin määrin. Sillä aikaa kuin Direktorion jäsenet pureskelevat toisiaan kuin hevoset tallissa, kun niillä ei ole kuroja, ja kuin kaikki repeää räseyiksi heidän hallintonsa

aikana, jättävät he sotajoukot oman onnensa nojaan. Italiassa on kaikki menetettyä! Niin, ystäväni, Trebian edustalla kärsimiemme tappioiden pakosta olemme luopuneet Mantuasta, ja vastikään lyötiin Joubert Novin taistelussa. Toivottavasti Massena kykenee pitämään miehitettyinä Sveitsin vuorisolat, joka on tulvillaan Suvorowin joukkoja. Rheinin varsillakin olemme saaneet selkäämme. Direktorio on lähettänyt sinne Moreaun. Kykeneekö hän puolustamaan rajoja? Ja vaikkapa kävisikin niin onnellisesti, niin valtioliitto lopulta tulee musertamaan meidät, ja onnettomuudeksemme se ainoa kenraali, joka voisi meidät pelastaa, on hiidessä, nimittäin kaukana Egyptissä!.. Mitenkä hän muuten pääsisikään palaamaan? Onhan Englanti herra merellä.

– Bonaparten poissaolo ei minua huolestuta, päällikkö, – vastasi nuori adjutantti Gérard, jossa huolellinen kasvatusta oli kehittänyt korkeamman arvostelukyvyyn. – Jäisikö vallankumouksemme kesken? Ei suinkaan. Eihän meidän ole yksistään määrä puolustaa Ranskan aluetta – meillä on kaksinainen tehtävä. Täytyyhän meidän lisäksi säilyttää maan ominaista henkeä, yleviä vapauden ja riippumattomuuden periaatteita, tuota lakiasäättävien kansankokoustemme herättämää inhimillistä järjellisyttä, joka toivoakseni on vahvistumistaan vahvistuva. Ranskaa voi verrata matkamieheen, jolla on toimenä viedä jonnekkin palava kynttilä: hän suojelee sitä toisella kädellä ja puolustautuu toisella. Jos teidän uutisenne ovat todet, ei meitä kymmeneen vuoteen olisi piirittänyt niin monta ihmistä, jotka koettavat tuota kynttilää sammuttaa. Vakaumukset ja maa, kaikki on häviön partaalla.

– Valitettavasti! sanoi huoaten päällikkö Hulot. – Nuo Direktorion ilveilijät ovat osanneet riitaantua kaikkien niiden miesten kanssa, jotka olisivat kyenneet ohjaamaan alusta. Bernadotte, Carnot, kaikki, yksin kansalainen Talleyrand, ovat meidät hylänneet. Sanalla sanoen, on jällellä yksi ainoa kunnon isänmaanystävä, kelpo Fouché, joka poliisin avulla hallitsee kaikkea. Siinä vasta mies! Hänpä se oli, joka ajoissa varoittaen käänsi minun huomioni tähän kapinaliikkeeseen. Ja kuitenkin olemme ansassa, siitä olen varma.

– Oh! jos ei sotajoukko hieman sekaannu hallituksemme johtoon, – huomautti Gérard, – saattavat asianajajat meidät vielä tukalampiin oloihin kuin ne, joissa olimme ennen vallankumousta. Eiväthän nuo tomppelit osaa käskä.

– Pelkään yhä, – virkkoi Hulot, – että he ryhtyvät keskusteluihin Bourbonien kanssa. Tuhat tulimmaista, mihin kiipeliin joutuisimmekaan, jos he sopisivat keskenään!

– Ei, ei, päällikkö hyvä, niin pitkälle ei sentään mennä, – vakuutti Gérard. – Sotajoukko tulee, kuten itse sanoitte, kaiuttamaan ääntänsä, ja jos se ei puhu vallan epäselvää kieltä, toivon, ettemme ole vuodattaneet vertamme kymmenen vuotta lannoittaaksemme pellavamaata ja nähdäksemme toisten pellavaamme kehräävän.

– Niin, – huusi päällikkö, – tämä puvun vaihto on käynyt meille hirvittävän kalliiksi.

– No niin, – virkahti kapteeni Merle, – menetelkäämme joka tapauksessa täällä kuin kelpo isänmaanystävä ainakin, ja koettakaamme estää chouanien yhteys Vendéen kanssa. Sillä jos nämä tekevät keskenään liiton ja Englanti sekaantuu asiaan, en ainakaan minä tälläkertaa mene takaamaan tasavallan jakamattomuutta.

Tässä pöllön huuto, joka kuului jotenkin kaukaa, keskeytti keskustelun. Käyden levottomammaksi päällikkö taaskin tutki Marche-à-Terreä, jonka tunteettomat kasvot tuskin kuvastivat elonmerkkiä. Rekryytit, jotka upseeri oli koonnut, seisovivat karjalauman tavoin yhteen sullottuina keskellä tietä, noin kolmenkymmenen askeleen päässä taisteluvälmiistä soturijoukosta. Kymmenen askeleen päässä heidän takanaan olivat luutnantti Lebrunin komentamat sotamiehet ja isänmaanystävät. Päällikkö silmäili tätä taistorintamaa ja vilkaisi viimeisen kerran loitommaksi tielle asettuneeseen etuvartija-joukkoon.

Ollen tyytyväinen järjestelyynsä, hän kääntyi antaakseen käskyn liikkeellelähtemiseen, kun samassa näki niiden kahden soturin kolmiväriset kokardit, jotka palasivat tarkastelemasta tien vasemmalla puolella olevaa metsää. Kun päällikkö ei nähnyt kahden oikealle lähteneen tiedustelijan palaavan, päätti hän odottaa heidän tuloaan.

– Ehkäpä pommi tulee tuolta puolelta, – hän sanoi molemmille upseereille, osoittaen metsää, joka oli ikäänkuin niellyt nuo kaksi poistunutta vartijasoturia.

Sillävälän kuin molemmat tarkk'ampujat antoivat Hulot'lle jonkunmoisen raportin, laiminlöi hän tarkastamasta Marche-à-Terreä. Silloin chouani käytti tilaisuutta hyväkseen päästääkseen kovan, suunnattoman kauas kaikuvan vihellyksen; ja ennenkuin kumpikaan hänen kahdesta vartijastaan oli ehtinyt pyssyäkään tähdätä häneen, oli hän piiskan lyönnillä kaatanut heidät kumoon tien laitaan.

Samaan aikaan hälinä tai pikemmin hurja ulvonta yllätti tasavaltalaiset. Hirvittävä kiväärien räiske kuului metsänrinteestä, missä chouani oli istunut, ja ojensi maahan seitsemän tai kahdeksan sotamiestä. Marche-à-Terre, jota viisi tai kuusi miestä oli tähdännyt, häneen osaamatta, katosi metsään, kiivettyään ylös rinnettä nopeana kuin villikissa. Hänen puukenkänsä vierivät ojaan, ja saattoi helposti nähdä hänen jalassaan nuo isot raudoitetut saappaat, joita "kuninkaan jääkärit" tavallisesti käyttivät. Chouanien ensi huutojen kaikuessa kaikki rekryytit hyökkäsivät oikealle metsään kuin lintuparvi, joka lehahtaa lentoon matkamiehen lähestyessä.

– Ampukaa noita koiria! – huusi päällikkö.

Joukko tähtäsi pakenijoita, mutta nämä olivat viisaasti kyllä asettuneet puiden taakse turviin pyssyntulelta, ja ennenkuin aseet olivat uudestaan panostetut, olivat he jo kadonneet.

– Kootkaapa siis maakuntalaislegionia! – virkkoi Hulot Gérardille. – Täytyy olla typerä kuin Direktorion jäsenet luottaakseen väennostoon näillä seuduilla. Lakiasäättävä kokous tekisi paremmin, jos ei lupaisi meille niin runsaasti sotilaspukuja, rahaa, ampumavaroja, vaan jos todella ne meille antaisi.

– Nuo hunsvotit pitävät enemmän tattarikakuistaan kuin meidän sotilasleivästämmä, – sanoi Beau-Pied, komppanian pilkkakirves.

Näitä sanoja säestivät pilapuheet ja naurunremahdukset, joilla tasavaltalaissoturit ilkkuivat karkaajia, mutta äkkiä seurasi taas hiljaisuus. Nähtiin noiden kahden tiedustelijan, jotka päällikkö oli lähettänyt nuuskimaan oikealla olevaa metsää, vaivalloisesti astuvan alas rinnettä. Toinen heistä, joka oli lievemmin haavoittunut, tuki toveriensa, joka kostutti maata verellensä. Nämä molemmat poloiset soturit olivat saapuneet rinteeseen puoliväliin, kun Marche-à-Terren inhoittavat kasvat ilmestyivät puiden lomassa. Hän tähtäsi molempiin sinisiin niin tarkasti, että tappoi heidät yhdellä ainoalla laukauksella, ja heidän ruumiinsa vierivät raskaina alas ojaan. Tuskin oli hänen möhkälemäinen päänsä tullut näkyviin, kun kolmekymmentä pyssynpiippua kohosi ilmoille; mutta utukuvan tavoin hän taas oli kadonnut noiden onnettomien väriherne-pensaiden taakse.

Nämä tapahtumat, joiden kuvaaminen vaatii niin monta sanaa, kestivät vaan silmänräpäyksen. Seuraavassa tuokiossa jälkijoukon isänmaallismieliset ja sotamiehet niinkään kädenkäänteessä liittyivät muuhun joukkoon.

– Eteenpäin, mars! – huusi Hulot.

Sotajoukon osasto kulki kiireisesti tien huipulle, johon etuvartija oli asetettu. Siellä päällikkö uudelleen järjesti joukkonsa taistelurintamaksi. Mutta hän ei huomannut mitään toistunutta vihollis-mielenosoitusta chouanien puolelta ja luuli että nostoväen vapauttaminen oli ollut tuon väijytyksen ainoa tarkoitus.

– Heidän huutonsa, – hän sanoi molemmille ystävilleen, – osoittavat, ettei heitä ole monta. Marssikaamme joutuin eteenpäin, niin saavumme kenties Ernéehe, ennenkuin he ovat kintereillämme.

Nämä sanat kuuli eräs isänmaallismielinen rekryytti, joka astui esiin rivistä ja pysähtyi Hulot'n eteen.

– Kenraali, – hän virkkoi, – olen jo kerran ollut sotimassa chouaneja vastaan. Saanko teille sanoa pari sanaa?

– Tuo on varmaankin asianajaja, ja nämä luulevat aina olevansa oikeussalissa, – kuiskasi päällikkö Merlen korvaan. – No sano sanottavasi, – hän sitten vastasi nuorelle fougèrelaiselle.

– Chouanit ovat epäilemättä tuoneet mukansa aseita niille miehille, joilla juuri ovat täydentäneet rivinsä. Jos siis heidän nähtensä pötkimme tiehemme, asettuvat he meitä odottamaan joka metsätien käänteeseen ja ampuvat meidät viimeiseen mieheen ennenkuin saavumme Ernéehen. Toisin tulee tässä ajaa asiaa, kuten sanoit, mutta patruunilla. Kahakan aikana, joka tulee kestämään kauemmin kuin mitä näyt luulevan, lähtee yksi tovereistani noutamaan tänne kansalliskaartin ja vapaajoukot Fougères'sta. Silloin saat nähdä, että me, vaikka olemmekin vaan rekryyttejä, emme silti ole tomppeleita.

– Luuletko siis, että chouaneja on paljon?

– Päätä itse, päällikkö-kansalainen!

Hän vei Hulot'n erääseen ylätasoa paikkaan, missä hietaa oli pengottu kuin haravalla. Kiinnitettyään hänen huomionsa tähän seikkaan, hän vei hänet paljoa kauemmaksi polulle, missä he näkivät siitä kulkeneen suurilukuisen miesjoukon jäljet. Lehtiä oli siinä tallautunut kovaksi poljettuun multaan.

– Nämä ovat Vittrén *garseja*, – sanoi Fougères'n mies. – He ovat liittyneet ali-normandialaisiin.

– Mikä on nimesi, kansalainen? – kysyi Hulot.

– Gudin, päällikkö.

– Hyvä, Gudin, nimitän sinut kotikaupunkilaistesi korpraaliksi. Sinä näytät minusta kelpo mieheltä. Annan sinulle toimeksi valita tovereistasi sen, joka on lähetettävä Fougères'en. Sinä itse pysyttelet minun läheisyydessäni. Mutta mene ensi työksesi rekryytteinesi ottamaan niiden toveriparkojemme pyssyt, takit ja patruunalaukut, jotka nuo roistot juuri kaatoivat tielle. Eikä teidän pidä seisoa tässä märehtimässä pyssynluoteja niitä puolestanne heille tarjoamatta.

Pelottomat Fougères'n miehet menivät noutamaan kaatuneiden sota-asun, ja koko komppania suojeli heitä tuimalla, metsään suunnatulla tulella, niin että heidän onnistui riisua vainajien vaatteet ja aseet, menettämättä ainoatakaan miestä.

– Noista bretagnelaisista tulee mainiota jalkaväkeä, – sanoi Hulot, – jos vaan sotilaan leipäkannikka heille maistuu.

Gudinin lähettämä airut läksi juosten matkaan syrjäpolkua pitkin, joka johti vasemmalle metsään. Sotamiehet tutkivat aseitaan ja valmistautuivat taisteluun. Päällikkö tarkasteli heitä, hymyili heille, asettui muutaman askeleen päähän edelle kahden suosikkiupseerinsa kera ja odotti päättäväisenä chouanien hyökkäystä.

Syntyi jälleen syvä hiljaisuus, jota ei kuitenkaan kestänyt kauan. Kolme sataa chouania, joiden univormut olivat samanlaiset kuin rekryyteillä, syöksyi äkkiä esiin oikealta metsästä ja riensi suorastaan ulvoen epäjärjestyksessä miehittämään koko sen osan tietä, joka oli heikon sinisten pataljonan edessä. Päällikkö järjesti sotilaansa kahteen yhtä suureen joukkoon, joista kukin oli kymmenmiehisen rintaman vahvuinen. Näiden parvien keskelle hän sijoitti kaksitoista rekryyttiä, jotka kiireimmiten olivat pukeutuneet sota-asuun, ja asettui itse heidän etunenäänsä.

Tätä pientä sotajoukkoa suojeli kummallakin sivustalla kahdenkymmenen viiden miehen suuruinen siipijoukko, jotka liikehtivät molemmin puolin tietä Gérardin ja Merlen johtamina. Näiden molempien upseerien oli määrä hyökätä chouanien kimppuun sivulta ja estää heidät hajaantumasta seudulle, missä kukin talonpoika aikoi asettua siten, että vaaratta saattoi ampuu sinisiä, jolloin tasavaltalaisjoukot eivät enää olisi tietäneet, mistä löytää vihollisensa.

Nämä määräykset, jotka päällikkö oli antanut niin nopeasti kuin tilanne vaati, loivat hänen luottamustaan sotamiehiinkin, ja kaikki marssivat ääneti chouaneja vastaan.

Kului sitten muutama hetki molempien vastustajien lähestyessä toisiaan, ja sitten paukkui kiväärien laukauksia luodin kantaman päästä levittäen kuolemaa molemmille puolille. Samassa silmänräpäyksessä molemmat tasavaltalaisten sivusjoukot, joille chouanit eivät voineet asettaa vastustajia, saapuivat heidän sivustoilleen, ja heidän tiheä ja tuima tulensa kylvi kuolemaa ja epäjärjestystä keskelle vihollista.

Tämä tempu aikaansai melkein tasaisen miesluvun molemmilla puolin. Mutta chouanien voittamattoman peloton ja sitkeä luonne kesti tällaisen koettelemuksen; he eivät väistyneet, heidän tappionsa ei heitä masentanut, he sulkiivat uudelleen rivinsä ja koettivat saartaa tuon pienen sinisten joukon, joka otti niin vähän tilaa ja joka näytti mehiläisemolta keskellä parveaan. Ja nyt syntyi tuollainen hirvittävä kamppailu, jossa teräaseiden kalske korvaa ampuma-aseiden ainoastaan harvoin kajahtavan paukkeen, jossa taistellaan mies miestä vastaan, ja jossa molempien vastustajien ollessa yhtä rohkeat, ylivoima lopulta ratkaisee voiton.

Chouanit olisivatkin heti alussa saavuttaneet voiton, ellei molempien Merlen ja Gérardin komentamien sivustajoukkojen olisi onnistunut parilla kolmella yhteislaukauksella sivultapäin ahdistaa vihollisten jälkijoukkoa. Näiden molempien sivustajoukkojen sinisten olisi nyt pitänyt jäädä asemiinsa ja edelleen näin tuhota hirvittäviä vastustajiaan. Mutta kiihtyen, kun näkivät sen vaaran, jonka alaisena oli tuo pieni sankarillinen joukko, minkä nyt täydelleen saarsivat kuninkaan jääkärit, he hyökkäsivät pistimet sojossa hurjina tielle ja saattoivat muutamaksi hetkeksi taistelun tasaväkisemmäksi. Molemmat kiistapuolet antautuivat nyt taisteluraivoon, jota vielä ensi puoluekiikhon julmuus ja vimma, mikä painoi tähän sotaan poikkeuksen leiman. Jokainen yksityinen soturi, tarkatessaan omaa vaaraansa, oli vaiti. Koko kohtaaminen oli synkkä ja kylmä kuin kuolema.

Aseiden kalskahdella ja hiedan narskuessa jalkojen alla ei kuullut muuta kuin niiden kumeat ja korisevat huudahdukset, jotka vaarallisesti haavoittuneina tai kuolevina kaatuivat maahan. Nuo tasavaltalaisten keskellä olevat kaksitoista soturin-alokasta puolustivat niin urhoollisesti päällikköä, joka yhtenä jakesi neuvoja ja määräyksiä, että moneen kertaan muutamat sotamiehet huusivat:

– Hyvä, pojat!

Kylmäverinen ja valpas Hulot huomasi pian chouanien joukossa miehen, jota, samoin kuin häntä itseään, valiojoukko ympäröi ja joka ilmeisesti oli heidän johtajansa. Hän tahtoi hyvin kernaasti tietää, kuka tuo upseeri oli. Mutta turhaan hän moneen kertaan koetti erottaa hänen kasvojensa piirteitä, jotka yhä peittyivät punalakkien ja leveälieristen hattujen taakse. Hän tunsi joukosta ainoastaan Marche-à-Terren, joka seisoi kenraalinsa vieressä toisti hänen komentosanojaan käheällä äänellä, ja jonka karbiinipyssy ei hetkeäkään pysynyt toimeettomana.

Päällikkö tuskaantui näistä yhä kertyvistä esteistä. Hän paljasti miekkansa, innostutti sotureitaan ja hyökkäsi niin rajusti chouanien keskusta, että mursi aukon heidän riveihinsä ja sai näkyviinsä vihollispäällikön, jonka kasvot kuitenkin olivat kokonaan valkoisella kokardilla varustetun suuren huopahatun varjossa. Mutta tuo tuntematon hämmästyi näin rohkeasta hyökkäyksestä, peräytyi ja lykkäsi samassa äkkiä hattunsa niskaan: silloin saattoi Hulot kiireessä nähdä tämän henkilön kasvot. Tuolla nuorella päälliköllä, joka Hulot'n arvion mukaan ei ollut kahtakymmentä vuotta vanhempi, oli yllään vihreästä verasta tehty metsästystakki. Hänen valkeassa vyössään piili pistooleja. Hänen isot saappaansa olivat raudoitetut niin kuin chouaneilla. Polviin ylettyvät säärystimet, joiden jatkona olivat hyvin karkeasta kankaasta tehdyt polvihousut, täydensivät tuon puvun, joka verhosi keskikokoista, mutta solakkaa ja hyvin kehittyntä vartaloa.

Raivoissaan siitä, että siniset olivat tunkeutuneet hänen persoonansa läheisyyteen, hän painoi hatun takaisin alas kasvoille ja riensi heitä vastaan; mutta seuraavassa tuokiassa hänet ympäröivät Marche-à-Terre ja muutamat muut levottomat chouanit. Nuoren päällikön ympärillä hääriävien henkilöiden väliin jäädessä aukkoja, luuli Hulot huomaavansa leveän punaisen huivin, joka koristi puoleksi napeista avattua takkia.

Tämä kuninkaallismielisten koriste, joka siihen aikaan oli joutunut unhoitukseen, veti ensin Hulot'n huomiota puoleensa, mutta se siirtyi sitten äkkiä kasvoihin, jotka piankin katosivat hänen näkyvistään, kun taistelun tuoksina pakoitti hänet valvomaan pienen joukkonsa turvallisuutta ja liikkeitä. Vain vilahdukselta hän siis oli ehtinyt nähdä säihkyvät silmät, joiden väri häneltä jäi huomaamatta, vaalean tukan ja jotenkin hennot, auringon ruskettamat kasvopiirteet. Kuitenkin pani hän merkille tuon nuoren miehen paljaan kaulan, jonka valkoisuus vielä enemmän pisti silmään hellästi ja huolimattomasti sidotun kaulahuivin rinnalla. – Nuoren päällikön ryhti, joka

uhkui tulisuutta ja intoa, oli sotilaallinen kuin niillä ainakin, jotka taistelulta vaativat jonkunlaista runollista ritarillisuutta. Hänen hienon hansikkaan peittämä kätensä heilutti miekkaa, joka välkkyi auringonpaisteessa. Hänen ulkomuotonsa osoitti samalla hienoutta ja voimaa.

Tämä siirtolainen vilpittömine haaveiluineen yhtyneinä nuoruuden viehätykseen ja sivistyneine tapoineen edusti miellyttävästi ranskalaista aatelia. Hän oli Hulot'n täydellinen vastakohta, Hulot'n, joka seisoo neljän askeleen päässä hänestä tarjosi ikäänkuin vilkkaan vertauskuvan tarmokkaasta tasavallasta, jonka puolesta tuo vanha soturi taisteli. Lisäksi hänen ankarat kasvonsa, kuluneiden punaisten rinnusliepeiden koristama sininen univormu, mustuneet ja hartioiden takana roikkuvat olkanauhut kuvasivat hänen puutteenalaisuuttaan ja luonnettaan.

Nuoren miehen hieno ryhti ja ylimyksellinen ilme eivät jääneet

Hulot'lta huomaamatta, ja tahtoen päästä häneen käsiksi hän huusi:

– Hoi, tanssimestari, tule lähemmäksi, jotta saan ryhtyä kanssasi käsikähmään!

Kuninkaallismielinen päällikkö kiukustui hetkellisestä vastoinkäymisestäään ja syöksyi epätoivoisena eteenpäin. Mutta kun hänen miehensä näkivät hänen näin panevan henkensä alttiiksi, karkasivat he kaikki sinisten kimppuun. Äkkiä erotti taistelun hälinästä pehmeän ja kirkkaan äänen:

– Tässä kaatui pyhä Lescure. Ettekö tahdo kostaa häntä?

Näitä tenhoavia sanoja seurasi chouanien puolelta hirvittävä pommitus, ja tasavallan sotamiehet kykenivät hädin tuskin pysymään koossa ja ehkäisemään pienen rintamansa murtumista.

– Ellei tuo olisi nuorukainen, – sanoi Hulot peräytyen askel askeleelta, – ei meitä vastaan olisi tehty hyökkäystä. Eihän koskaan ole nähty chouanien yhtyvän taisteluun. Mutta sen parempi, meitä ei ainakaan tapeta pitkin tien vartta kuin koiria.

Sitten hän metsään kajahtavalla äänellä huusi:

– Eteenpäin, pojat. Sallimmeko rosvojen pitää meitä pilanaan!

Se teonsana, jota tässä kohdassa käytämme kelpo päällikön käyttämän sijalla, kykenee sitä vaan heikosti korvaamaan. Mutta sotavanhukset osaavat kyllä panna sen sijalle tuon oikean sanan, joka epäilemättä on kuvaavampi sotilaallinen voimasana.

– Gérard, Merle, – jatkoi päällikkö, – kutsukaa miehenne takaisin, järjestäkää heidät rintaman takana pataljonaksi, ja ampukaa noita koiria, jotta heistä pääsemme.

Suurella vaivalla saatiin Hulot'n määräys täytetyksi; sillä kuultuaan vastustajansa äänen huusi nuori päällikkö:

– Kautta Pyhän Annan, älkää päästäkö heitä käsistänne. Hajaantukaa, garsit!

Kun molemmat Merlen ja Gérardin komentamat sivustajoukot vetäytyivät taaksepäin kahakan keskustasta, ajoi kumpaakin pientä osastoa takaa itsepäinen ja ylivoimainen chouani-joukko. Nämä "vuohennahat" saartivat joka taholta Merlen ja Gérardin väen, jälleen kaiuttaen kumeita, ulvonnantapaisia huutojaan.

– Suu kiinni, herraseni, – huudahti Beau-Pied, – eihän tässä edes kuule milloin kuolee.

Tämä pila elvytti sinisten rohkeutta. Tasavaltalaiset eivät tyytyneet puolustautumaan ainoastaan yhdessä kohdassa Pèlerine-vuoren ylätasoa, vaan tekivät sen kolmessa eri paikassa, ja laukaukset houkuttelivat esiin kaikki tämän äsken vielä niin rauhaisan laaksoseudun kaiut. Taistelu olisi voinut vielä tuntikausia jäädä ratkaisemattomaksi, tai olisi se päättynyt taistelijoiden puutteessa. Sillä siniset ja chouanit osoittautuivat yhtä urhoollisiksi. Raivo kiihtyi jatkuvasti molemmin puolin, kun kaukaa alkoi kuulua heikkoa rummun pärinää. Ja päättäen tämän melun suunnasta kulki lähestyvä joukko Couësnon-laakson poikki.

– Se on Fougères'n kansalliskaarti! – huusi Gudin vahvalla äänellä.

– Vannier on varmaankin heidät kohdannut.

Huuto saapui nuoren chouanipäällikön ja hänen hurjan ajutanttinsa korvaan, ja kuninkaallismieliset tekivät peräytymisliikkeen, jonka Marche-à-Terren petomainen huuto heti pysäytti.

Kun päällikkö puoliääneen oli lausunut pari kolme komentosanaa, jotka Marche-à-Terre tulkitsi chouaneille Bretagnen rahvaan murteella, he alkoivat peräytyä, tehden sen niin taitavasti, että tasavaltalaiset ja heidän päällikkönsäkin siitä joutuivat vallan ymmälle. Ensi käskyn saatuaan uljaimmat chouanit järjestyivät riviin, muodostaen kunnioitusta herättävän rintaman, jonka taakse haavoittuneet ja heidän muu väkensä vetäytyi panostamaan pyssyjä. Sitten haavoittuneet, toimien yhtä joutuisasti kuin äsken Marche-à-Terre, saapuivat ylhäällä tien oikealla puolella olevalle rinteelle, ja heitä seurasi sinne puolet chouaneista, jotka vikkelästi kiipesivät sen huipulle, missä siniset eivät enää nähneet heistä muuta kuin heidän tarmokkaat päänsä.

Siellä he asettuivat puiden taakse suojaan ja suuntasivat nyt pyssynpiippunsa sitä saattovartijaston jäännöstä kohti, joka Hulot'n toistamia komentohuutoja noudattaen nopeasti oli järjestynyt, voidakseen tiellä asettaa chouaneja vastaan heidän veroisensa rintaman. Nämä peräytyivät hitaasti ja puolustivat asemaansa, pyörähdellen niin että saivat tukea tovereittensa tulelta. Saavutettuaan maantienojan, he vuorostaan kiipesivät ylös sille korkealle rinteelle, jonka reuna oli heidän miestensä hallussa, ja saapuivat heidän luokseen urhokkaasti uhmaillen tasavaltalaisten tulta, jotka ampuivat heitä niin taitavasti, että oja täyttyi ruumiista. Rinteen huipulla olijat vastasivat aivan yhtä murhaavalla tulella. Sinä hetkenä Fougères'n kansalliskaarti saapui taistelupaikalle juoksujalassa, ja sen tulo päätti kahakan. Kansalliskaartilaiset ja muutamat kiivastuneet sotamiehet hyppäsivät jo penkeren yli tunkeakseen metsään. Mutta päällikkö huusi heille jylisevällä äänellä:

– Aiotteko syöksyä kuoleman kitaan?

He palasivat silloin tasavallan joukkojen luo, joiden haltuun taistelutanner oli joutunut, sittenkuin oli kärsitty melkoisia tappioita.

Nyt nostettiin kaikki kuluneet kolmikulma-hatut pistimien kärkeen, pyssyt ojennettiin ylös, ja sotilaat huusivat yhteen ääneen kahdesti: – Eläköön Tasavalta!

Haavoittuneetkin, jotka istuivat tienvieressä, ottivat osaa tähän innostuksen purkaukseen, ja Hulot puristi Gérardin kättä sanoen:

– Siinä poikia, joilla on sydän oikealla paikallaan.

Merle sai toimekseen haudata kaatuneet tien varrella olevaan tulvaveden kaivamaan kuoppaan. Toiset sotilaat rupesivat kuljettamaan haavoittuneita. Lähistön taloista noudettiin hevosia ja ajoneuvoja, ja kiireisesti nostettiin näille kärsivät toverit, joiden alle oli levitetty kaatuneiden vaatteita.

Ennen lähtöään Fougères'n kansalliskaarti jätti Hulot'n käsiin vaarallisesti haavoittuneen chouanin, joka oli löydetty sen äkkijyrkänten juurelta, minkä kautta chouanit olivat peräytyneet ja mihin hän voimien pettäessä oli solunut.

– Kiitos avustanne, kansalaiset, – sanoi päällikkö. – Hiisi vieköön, ilman teitä olisimme saaneet kestää tuiman neljänneštunnin. Pitäkää varanne! Sota on alkanut. Hyvästi, kelpo toverit.

Sitten Hulot kääntyi vangin puoleen:

– Kuka on kenraalisi? – hän kysyi.

– Gars.

– Kuinka? Marche-à-Terre?

– Ei, vaan Gars.

– Mistä tuo Gars on tullut?

Tähän kysymykseen kuninkaan jääkäri, jonka karkeat ja villit kasvot olivat tuskien vääntämät, ei vastannut mitään, vaan otti rukousnauhansa ja alkoi rukoilla.

– Tuo Gars oli varmaankin äskeinen nuori päällikkö, jolla oli musta kaulahuivi. Hän on epäilemättä tyrannin ja hänen liittolaistensa Pittin ja Coburgin lähettämä.

Tämän kuultuaan chouani, joka ei siitä paljoa ymmärtänyt, kohotti ylpeänä päätään:

– Jumalan ja kuninkaan lähettämä!

Hän lausui tämän tarmolla, joka tyystin tyhjensi hänen voimansa. Päällikkö huomasi vaikeaksi kuulustella kuolevaa miestä, jonka esiintyminen ilmaisi synkkää kiihkoa, ja käänsi otsaa rypistäen päänsä pois. Kaksi sotilasta, niiden kahden miehen ystäviä, jotka Marche-à-Terre piiskansa lyönnillä

oli paiskannut alas tienviereen, niin että he siihen kuolivat, astuivat pari askelta taaksepäin, tähtäsivät chouaniin, joka ei luonut tuijottavia silmiään maahan heidän ojennettujen pyssynpiippujensa edessä, ja ampuivat häneen pyssynkantaman päästä, ojentaen hänet maahan. Kun sotilaat lähestyivät häntä riisuakseen hänen vaatteensa, hän huusi vielä kovalla äänellä:

– Eläköön kuningas!

– Niin, niin, liukastelija, – sanoi Clef-des-Coeurs, – mene nyt syömään tattarikakkuasi armollisen Pyhän Neitsyesi luo... Tuo veitikka huutaa meille vielä vasten naamaa: "Eläköön tyranni", kun jo luulee hänen olevan homenokkain valtakunnassa!

– Kuulkaahan, päällikkö, – sanoi Beau-Pied, – tässä on rosvon paperit.

– Kas vaan! – huudahti Clef-des-Coeurs, – tulkaahan katsomaan tätä

Isän Jumalan soturia, jolla on ihoon maalattuja kuvioita.

Hulot ja muutamat sotilaat tulivat ja ympäröivät chouani-vainajan ihka alastoman ruumiin, ja he huomasivat siinä jonkun sinivärisen tatuoiman, joka kuvasi liekehtivää sydäntä. Tämä oli "Pyhän Sydämen" veljeskunnan tunnusmerkki. Kuvan alapuolella oli kirjoitus, jonka Hulot luki, ja se kuului: *Marie Lambrequin* – arvatenkin chouanin nimi.

– Sinulla on hyvät silmät, Clef-des-Coeurs, – huomautti Beau-Pied.

– Mutta et ikinä voi arvata tuon sota-asun tarkoitusta.

– Pitäisikö minun ehkä tuntea paavilaiset univormut! – vastasi Clef-des-Coeurs.

– Sinä hölmö, etkö siis koskaan opi mitään? – virkkoi Beau-Pied. – Etkö älyä, että tuolle juukelille on luvattu ylösnousemus ja että hän on maalannut kupunsa tunteakseen itsensä.

Kuullessaan tämän sukkeluuden, joka ei ollut vallan tuulesta temmattu, ei edes Hulot voinut pidättäytyä yleisestä hilpeydestä. Tällä välin oli Merle saanut kaikki kuolleet haudatuiksi, ja toverit olivat, niin hyvin kuin asianhaarat sallivat, sijoittaneet haavoittuneet rattaille. Muut sotilaat järjestyivät itsestään kahteen riviin molemmin puolin näitä äkkipäätä laitettuja sairasmaunuja ja astuivat alas sitä vuoren rinnettä, joka hallitsee Maïnea ja josta näkee Pèlerine-laakson, Couësnon-laakson kilpailijan. Hulot, astuen molempien suosikkiensa Merlen ja Gérardin seurassa, seurasi hitaasti satureitaan, toivoen tapaturmista saapuvansa Ernéehe, missä haavoittuneet saisivat hoitoa.

Taistelu, joka tuskin joutui huomion esineeksi keskellä niitä suuria tapahtumia, joita siihen aikaan Ranskassa valmisteltiin, sai nimen siitä paikasta, jossa oltiin taisteltu. Siihen kiinnitettiin kuitenkin jonkun verran huomiota länsimaakunnissa, jonka asukkaat panivat merkille, että chouanit tässä toisessa ottelussa menettelivät entisestä eriävällä tavalla. Ennen eivät chouanit olisi tehneet hyökkäystä näin mieslukuisia joukkoja vastaan.

Hulot'n arvelun mukaan se nuori kuninkaallismielinen päällikkö, jonka kahakan kestäessä oli huomannut, epäilemättä oli "Gars", s.o. ruhtinaiden Ranskaan lähettämä uusi kenraali, joka mainittujen päällikköjen tavoin verhosi nimensä ja arvonsa tuollaisella salanimellä. Tämä asianhaara saattoi päällikkö Hulot'n yhtä levottomaksi nyt surullisen voittonsa jälkeen kuin mitä oli ollut sinä hetkenä, jona epäili väijytystä. Hän kääntyi moneen kertaan katsomaan takana olevaa Pèlerine-vuoren rinnettä, jolta vielä aika-ajoin kuului kansalliskaartin rummun pärinä sen astuessa alas Couësnon-laaksoon samaan aikaan kuin siniset laskeutuivat Pèlerine-laaksoon.

– Voiko jompikumpi teistä, – hän äkkiä kysyi molemmilta tovereilta, – arvata miksi chouanit hyökkäsivät kimppuumme? Heistä pyssynlaukaukset ovat kauppatavaraa, enkä minä älyä, mitä he noilla äskeisillä voittivat. He ovat varmaankin menettäneet sata miestä, ja me – näin hän jatkoi, pullistaen oikeata poskeaan ja iskien silmää, muka hymyillen – emme ole menettäneet kuuttakymmentä. Tuhat pentelettä! Minä en käsitä tämän kaupan järkevyyttä. Nuo houkkiot olisivat voineet jättää meidät hätyyttämättä, me olisimme häiriintymättä kulkeneet eteenpäin kuin kirjeet postissa. En totta tosiaan oivalla, mitä he ovat voittaneet tuhoamalla meidän miehiämme.

Ja huolestuneen näköisenä hän kädellään osoitti molempia sairasmaunuja.

– Ehkäpä he vaan tahtoivat sanoa meille hyvää päivää, – hän lisäsi.

– Eikö mitä, ovathan he siinä jupakassa voittaneet puolelleen meidän sataviisikymmentä karkuriamme, – huomautti Merle.

– Olisivathan nuo rekryytit muutenkin loikkineet kuin sammakot metsään emmekä me olisi lähteneet heitä sieltä takaisin pyydystämään, varsinkin kun olimme saaneet kuulasateen ylitsemme, – arveli Hulot. – Ei, ei, siinä piilee jotain muuta.

Ja taaskin hän kääntyi katsomaan Pèlerine-vuorelle päin.

– Hoi, – huudahti hän, – katsokaapas! Vaikka nuo kolme upseeria jo olivat poistuneet kauas tuolta armottomalta ylängöltä, eroittivat heidän tottuneet silmänsä helposti Marche-à-Terren ja muutamat chouanit, jotka uudelleen pitivät hallussaan vuorenhuippua.

– Joutuin eteenpäin! – huusi Hulot joukolleen; – kypälät liikkeelle ja hevosille parempi vauhti. Ovatko noiden miesten sääret jäätyneet, vai kuuluvatko ehkä hekin Pittin ja Coburgin puolueeseen?

Nämä sanat jouduttivat pienen joukon kulkua.

– Suokoon Jumala, – hän kääntyi näin sanoen molempien toveriensa puoleen, – ettei tämän kahakan salaperäinen merkitys selviä meille pyssynlaukausten muodossa Ernéessä. Pelkäänkö kovin saavani kuulla, että kuninkaan puoluelaiset vielä katkaisevat meiltä Mayennen tien.

* * * * *

Se strateginen pulma, joka saattoi Hulot'n levottomaksi, tuotti sinä hetkenä yhtä paljon päänvaivaa niille henkilöille, joiden hän oli huomannut seisovan Pèlerine-vuoren huipulla. Heti kun Fougères'n kansalliskaartin rummunpäriä oli tauonnut ja kun Marche-à-Terre oli huomannut sinisten laskeutuneen vuorenrinteen juurelle, hän kaiutti iloisena pöllönhuutoaan, ja chouanit tulivat taas esille, mutta paljon vähälukuisempina. Monet heistä epäilemättä paraikaa sitoivat haavottuneita Pèlerine-kylässä, joka sijaitsee Couësnon-laakson puoleisella vuorenrinteellä. Pari kolme kuninkaan jääkärien päällikköä tuli Marche-à-Terren luo.

Neljän askeleen päässä heistä istui tuo nuori ylimys graniittilohkareella ja näytti vaipuneen syvään mietiskelyyn, joka aiheutui hänen yrityksensä nyt jo tuottamista vaikeuksista. Marche-à-Terre asetti suojuksen tavoin kätensä otsalleen, varjostaakseen silmiään auringon säteiltä, ja katseli surullisena tietä, jota pitkin tasavaltalaiset kulkivat Pèlerine-laakson poikki. Hänen pienet ja terävät mustat silmänsä koettivat tähystellä, mitä tapahtui laakson vastakkaisella puolella kohoavalla rinteellä.

– Siniset tulevat anastamaan postivaunut, – sanoi kolkolla äänellä Marche-à-Terreä lähinnä seisova päällikkö.

– Kautta Pyhän Annan! – huudahti toinen, – miksi käskit meidän tapella? Senkötähden, että pelastaisit oman nahkasi?

Marche-à-Terre loi kysyjään myrkyllisen katseen ja tömisytti maata raskaalla karbiinillaan.

– Olenko minä kenraalinne? – hän kysyi. – Ja hetkiseksi vaiettuaan hän lisäsi osoittaen Hulot'n sotilas-osaston jäännöksiä: – Jos te kaikki olisitte tapelleet niinkuin minä, ei yksikään noista sinisistä olisi hengissä eronnut. Silloin postivaunut ehkä olisivat päässeet tänne perille.

– Luuletko, – huomautti kolmas, – että heidän päähänsä olisi pälkähtänyt antaa vaunuille saattojoukko tai pysäyttää ne, jos olisimme antaneet heidän rauhassa kulkea ohi? Sinä, koira, tahdoit pelastaa nahkasi, kun et luullut sinisten olevan matkalla! Suojellakseen omaa siankärsäänsä, – lisäsi puhuja kääntyen toisten puoleen, – hän on saattanut meidät vuodattamaan vertamme, ja päälle päätteeksi menetämme kaksikymmentä tuhatta frangia oikeata kultarahaa.

– Siankärsä olet itse! – huudahti Marche-à-Terre, astuen taapäin kolme askelta ja tähdäten pyssyllään vastustajaansa. – Sinä et vihaa sinisiä, sinä himoitset kultaa. Kas tuossa, saatpa kuolla ilman rippiä, sinä kirottu ahnehtija, joka et tänä vuonna ole käynyt Herran ehtoollisella!

Tämä solvaus ärsytti chouania siihen määrään, että hän kalpeni ja päästi kumean murinan ja ryhtyi tähtäämään Marche-à-Terreen.

Nuori ylipäällikkö syöksyi eroittamaan heitä ja löi pyssynsä piipulla heiltä aseet käsistä; sitten hän vaati selitystä riidan aiheesta, sillä keskustelu oli käynyt Ali-Bretagnen murteella, jota hän ei oikein ymmärtänyt.

– Herra markiisi, – näin päätti Marche-à-Terre selityksensä, – nuo menettelevät kahta katalammin moittiessaan minua, joka olen jättänyt tielle Pille-Michen, ja hänen on kenties onnistuva pelastaa postivaunut rosvojen kynsistä.

Ja hän viittasi kädellään sinisiin päin, jotka kaikki näiden alttarin ja valtaistuimen uskollisten palvelijain mielestä olivat rosvoja ja Ludvig XVI:n murhaajia.

– Kuinka! – huudahti nuori ylimys vihoissaan; – viivyttekö siis vielä täällä, anastaaksenne postivaunut, te raukat, jotka ette ole osanneet voittaa ensimmäisessä taistelussa, jota minä olen johtanut? Mutta kuinka voisikaan saavuttaa voittoa, kun on tuollaiset tuumat mielessä. Ovatko siis Jumalan ja kuninkaan puoltajat maantienrosvoja? Kautta Pyhän Annan! Meidän on käytävä sotaa tasavaltaa, eikä postivaunuja vastaan. Ne, jotka vastedes tekevät itsensä syyllisiksi niin häpeällisiin hyökkäyksiin, eivät saa synninpäästöä eivätkä niitä palkintoja, jotka odottavat kuninkaan kelpo palvelijoita.

Kumea murina kuului joukon keskeltä. Helposti saattoi huomata, että nuoren päällikön vaikutusvalta, jota oli niin vaikea ylläpitää näissä kesyttömissä soturilaumoissa, oli horjumaisillaan. Nuori mies, jolta tämä oire ei ollut jäänyt huomaamatta, tuumi jo miten pelastaa annetun käskyn kunnia, kun keskellä hiljaisuutta kuului saapuvan hevosen ravi. Kaikki päät kääntyivät siihen suuntaan, mistä tulokkaan oletettiin saapuvan. Kotvan kuluttua tuli näkyviin nuori nainen, joka istui poikittain pienen bretagnelaisen hevosen selässä, minkä pani nelistämään saapuakseen chouanien luo, niin pian kuin oli huomannut nuoren miehen.

– Mikä teidän onkaan? – hän kysyi katsoen vuoroin chouaneihin, vuoroin heidän päällikköön.

– Tokko uskotte, että nämä miehet odottavat Mayennesta Fougères'en matkalla olevaa postia ryöstääkseen sen, senjälkeen kuin meillä vastikään, pelastaaksemme fougèreläiset toverimme, on ollut kahakka, jossa menetimme paljon miehiä, voimatta kukistaa sinisiä?

– No, eihän se ole arveluttavaa, – virkkoi nuori nainen, joka naisille ominaisella vaistollaan tajusi kohtauksen salaisuuden. – Te olette tosin menettäneet miehiä, mutta niitä ei meiltä koskaan puutu. Postin mukana seuraa rahoja, ja niitä tulee meiltä aina puuttumaan! Hautaamme kaatuneemme, jotka pääsevät taivaaseen, ja otamme rahat, jotka joutuvat näiden miesten taskuihin. Missä siis piilee vaikeus?

Chouanit hyväksyivät tämän puheen yksimielisellä hymyilyllä.

– Eikö tässä kaikessa ole mitään, mikä saa teidät punastumaan? – kysyi nuori mies hiljaa. – Onko teillä siis niin suuri rahapula, että teidän on pakko hankkia rahaa maantieltä?

– Minä himoitsen sitä niin palavasti, herra markiisi, että panisin, luulemma, sydämeni pantiksi, ellei se jo olisi varattu, – vastasi toinen keimailevasti hymyillen. – Mutta miten ihmeessä saatattekaan luulla, että voisitte sotahankkeisiinne käyttää chouaneja, antamatta heidän siellä täällä ryöstää jotakin sinisiltä? Ettekö tunne sananpartta: "Varastaa kuin pöllö"? Ajatelkaa, mikä chouani oikeastaan on. – Muuten, – jatkoi hän, korottaen ääntään, – eikö tämä ole vallan oikea teko? Ovathan siniset ottaneet sekä kirkolta että meiltä kaiken omaisuuden.

Toinen murina, ihan erilainen kuin se, jolla chouanit olivat vastanneet markiisin sanoihin, seurasi tätä puhetta. Nuori mies, jonka otsa pimeni, vei naisen syrjään ja sanoi hänelle uhkuen paheksumista, jota kuitenkin hillitsi hyvin kasvatetun henkilön hieno käytös:

– Tulevatko nuo herrat määräpäivänä Vivetièreen?

– Tulevat, – vastasi nainen, – kaikki: "Puolustaja", Grand-Jacques ja ehkä Ferdinand.

– Sallikaa minun siis palata sinne, sillä minä en saata läsnäolollani antaa hyväksymistäni sellaisille rosvouksille... käytänpä tahallani tätä sanaa. Saattaa vielä menetellä ylimyksen arvon mukaisesti, jos sallin, että minulta varastetaan, mutta...

– Hyvä, – keskeytti nainen, – siinä tapauksessa saan minä teidänkin osanne, ja kiitän teitä siitä, että luovutatte sen minulle. Tämä lisä on minulle hyvin tervetullut, sillä äiti on niin kauan ollut lähettämättä minulle rahaa, että olen aivan epätoivoissani.

– Hyvästi! – huudahti markiisi.

Ja hän katosi, mutta nuori nainen riensi hänen jälkeensä.

– Miksi ette jää tänne minun kanssani? – hän kysyi, luoden häneen puoleksi käskevän, puoleksi hyväilevän katseen, jommoisen muodossa naiset, joilla on oikeus vaatia mieheltä kunnioitusta, niin hyvin osaavat ilmaista pyyteensä.

– Onhan aikomuksenne ryhtyä postivaunujen ryöstöön.

– Ryöstöön! – vastasi nainen. – Mikä kummallinen sana! Antakaahan minun selittää...

– En sanaakaan, – epäsi nuori mies tarttuen hänen käsiinsä ja suudellen niitä pintapuolisen kohteliaasti kuin hovimies ainakin. – Kuulkaa, mitä sanon, – hän jatkoi hetken kuluttua, – jos minä olisin läsnä noita postivaunuja pidätettäessä, surmaisivat sotilaamme minut, sillä minä heidät...

– Te ette heitä ampuisi, – tokaisi nainen intohimoisesti, – sillä he sitoisivat kätenne, noudattaen kaikkea kunnioitusta, ja otettuaan tasavaltalaisilta sen veroituksen, joka on tarpeellinen chouanien sotavarustuksiin, toimeentuloon ja ruudin ostamiseen, he tottelevat teitä sokeasti.

– Ja te vielä vaaditte, että minä täällä toimisoin päällikkönä! Jos minun on määrä uhrata henkeni sille asialle, jota puollan, niin sallikaa minun pelastaa valtuuteni kunnia. Poistumalla saatan olla osaa ottamatta tähän halpamaiseen tekoon. Palaan sitten teitä saattamaan.

Hän etäytyi nopeasti. Nuori nainen kuunteli hänen loittonevia askeleitaan ilmeisen närkästyneenä. Kun kuivuneiden lehtien kahina vähitellen oli tauonnut, hän jäi kuin tyrmistyneenä paikalleen; sitten hän joutuin palasi chouanien luo.

Hän teki äkkinäisen paheksumista ilmaisevan liikkeen ja sanoi

Marche-à-Terrelle, joka auttoi hänet alas hevosen selästä:

– Tuo nuori mies tahtoisi käydä säännöllistä sotaa tasavaltaa vastaan!.. Mutta kunhan vielä muutama päivä kuluu, on hänen mielipiteensä muuttuva. Kuinka hän minua kohteli! – hän hetken kuluttua virkkoi.

Nainen istuutui samalle kalliolohkareelle, missä markiisi äsken oli istunut, ja odotti vaieten postivaunujen tuloa.

Vähimmin merkillisiä ilmiöitä näinä aikoina ei suinkaan ollut tuo jalosukuinen nuori nainen, jonka rajut intohimot olivat temmanneet taisteluun, jota yksinvalta kävi ajanhenkeä vastaan; tunteittensa vilkkaudesta hän joutui tekoihin, joihin hän kaikesta huolimatta ei ollut syyppää. Hän oli tässä suhteessa hyvin useiden muiden kaltainen, jotka yltyivät toimintaan suuria hankkeita synnyttävän kiihkon valtaamina. Kuten hän, monet naiset näinä levottomina aikoina näyttelivät joko sankarillista tai moitittavaa osaa.

Kuninkaallismielisten asia ei löytänyt hartaampia ja toimeliaampia tiedustelijoita, kuin nämä naiset. Mutta ei yksikään tämän puolueen sankarittarista saanut niin julmasti hyvittää uhrautuvaisuutensa erehdyksiä ja näiden heidän sukupuoleltaan kiellettyjen tilanteiden nurjuutta kuin tuo epätoivoinen nainen, kun hän, istuen kivellä tienvieressä, ei voinut olla kunnioittamatta nuoren päällikön jaloa paheksumista ja rehellisyyttä. Huomaamattaan hän vaipui syvään haaveiluun. Katkerat muistot saivat hänet kaihoamaan hänen nuoruutensa ajan viattomuutta ja pahoittelemaan, ettei ollut joutunut tuon vallankumouksen uhriksi, jonka voittokulkua niin heikot kädet eivät voineet ehkäistä.

Ne postivaunut, jotka osaksi olivat olleet chouanien hyökkäyksen syynä, olivat lähteneet pienestä Ernéen kaupungista muutamaa hetkeä ennen molempien puolueiden välistä kahakkaa. Ei mikään kuvaa paremmin paikkakunnan oloja, kuin sen yleisön käytettävissä olevien julkisten laitosten tila. Tässä suhteessa tämän kaltaiset ajopelit ansaitsevat kunnian tulla mainituiksi. Ei edes vallankumous ole kyennyt niitä hävittämään. Ne esiintyvät vielä meidänkin päivinämme maanteillä.

Kun Turgot oli lunastanut oikeudet, jotka Ludvig XIV:n aikana yksinomaan myönnettiin eräälle seuralle kuljettaa matkustajia kaikkiin kuningaskunnan osiin, ja kun hän oli järjestänyt

n.s. *Turgotine*-laitokset, alkoivat herrojen de Vousges, Chanteclair ja leski Lacomben vanhat kyytivaunut tulvia maakuntiin. Yksi näitä viheliäisiä ajopelejä välitti siis liikennettä Mayennen ja Fougères'n välillä. Muutamit itsepäiset henkilöt olivat muinoin antaneet sille nimen *turgotine*, joko matkiakseen Parisia tai vihaten ministeriä, joko tahtoi panna uudistuksia toimeen. Mutta tämä "turgotine" ei kuitenkaan ollut sen kummempi kuin kahdella hyvin korkealla pyörällä varustetut rattaat, joiden takaistuimella kaksi lihavanpuoleista henkilöä toin tuskin olisi pysynyt istumassa. Kun näiden huonojen ajoneuvojen heikkous ei kestänyt suurta lastia, ja istuimena oleva arkku oli yksinomaan varattu postilähetyksille, oli niiden matkustajien, joilla oli matkatavaroita, pakko pitää niitä jalkojen välissä, mitkä jo muutenkin kituivat ahtaassa laatikossa, joka muodoltaan suuresti muistutti palkeita. Näiden ajoneuvojen ja niiden pyörien alkuperäinen väri olivat matkustajille ratkaisematon arvoitus. Kahden nahkaverhon, jotka huolimatta pitkistä palvelusajastaan olivat hyvin vaivalloisesti liikutettavissa, oli määrä suojella matkustajaparkoja kylmältä ja sateelta.

Ajaja, istuen etulaudalla, joka muistutti Parisin huonoimpien kyytirattaiden ajoistuinta, otti pakostakin osaa keskusteluun, hänen paikkansa kun oli kaksi- ja nelijalkaisten uhriensa välissä. Nämä ajopelit muistuttivat aaveenomaisesti noita ukkorahjuksia, jotka jo ovat saaneet kestää monet monituiset yskät ja halvauskohtaukset ja joita kuolema näyttää karttavan; tuon tuostakin ne voihkivat, jopa parkuivatkin eteenpäin kulkiessaan. Raskaaseen uneen vaipuneen matkustajan tavoin ne kallistuivat vuoroin taakse ja eteenpäin, ikäänkuin olisivat vastustaneet kahden pienen bretagnelaisen hevosen rajua ponnistelua, jotka laahasivat niitä melkoisen kuoppaista tietä pitkin. Lähdetessä Ernéestä, missä oli vaihdettu hevoset, tämä muinaisajan muistomerkki sisälsi kolme matkustajaa, jotka jatkoivat ajurin kanssa jo ennen edellistä kievaria alkamaansa keskustelua.

– Kuinka voittekaan luulla, että chouaneja olisi näkynyt täällä? – sanoi ajaja. – Ernéessä kerrottiin minulle juuri vastikään, ettei päällikkö Hulot vielä ole lähtenyt Fougères'sta.

– Niin, niin, toveri, – virkkoi nuorempi molemmista haastattajista, – sinä et pane alttiiksi muuta kuin omat luusi! Jos sinulla, kuten minulla, olisi mukana kolme sataa riksiä ja jos olisit tunnettu kelpo isänmaanystäväksi, et olisi niin levollinen.

– Joka tapauksessa te olette hyvin avomielinen, – vastasi ajaja paheksuvasti pudistaen päätänsä.

– Kun vuonat on laskettu, syö susi ne suuhunsa, – virkkoi toinen matkustaja.

Jälkimäinen oli puettu mustiin, näytti nelikymmenvuotiaalta ja oli varmaankin pappismies seudulta. Hänen ihraleukansa ja kukoistava ihonvärinsä ilmaisivat hengellistä säätyä. Vaikka hän olikin lihava ja lyhytkasvuinen, hän osoitti joltistakin notkeutta joka kerta kun täytyi astua alas rattailta tai jälleen nousta niihin.

– Ette kai te ole chouaneja! – huudahti kolmen sadan riksin omistaja, jonka muhkea vuohentalja peitti hyvästä verasta tehtyjä housuja ja puhdasta takkia, mikä tiesi rikasta maanviljelijää. – Kautta Robespierren hengen! vannonpa, ettei teitä hyvin otettaisi vastaan...

Sitten hän loi harmaat silmänsä ensin ajuriin ja sen jälkeen matkakumppaniinsa, näyttäen heille vyöhönsä pistettyä kahta pistoolia.

– Bretagnelaiset eivät sellaisia pelkää, – sanoi pappismies ylenkatseellisesti. – Näytämmekö muuten sellaisilta, että himoitsisimme rahaanne?

Joka kerta kun rahaa mainittiin, ajaja vaikenä, ja pappismies oli kyllin älykäs epäilläksensä, ettei isänmaanystävällä ollut riksejä, vaan että ajurilla niitä sensijaan oli.

– Onko sinulla tänään tavaroita, Coupiau? – kysyi apotti.

– Oh, herra Gudin, eipä juuri mitään, – vastasi ajaja.

Tutkiessaan sekä isänmaanystävän että Coupiaun kasvoja hän huomasi ne tuon vastauksen aikana yhtä järkähtämättömiksi.

– Sen parempi sinulle, – huomautti isänmaanystävä; – siinä tapauksessa minä tapaturman sattuesssa saatan ryhtyä varokeinoihin pelastaakseni omaisuuteni.

Näin jyrkästi vaadittu omavaltaisuus harmitti Coupiauta, joka huudahti kiukkuisena:

– Minä olen näiden ajoneuvojen omistaja, ja jos minä teitä...

– Oletko isänmaanystävä vai chouani? – kysyi häneltä kiivaana hänen vastustajansa, keskeyttäen hänen puheensa.

– En kumpaakaan, – vastasi Coupiau. – Minä olen postinkuljettaja ja, mikä enempi on, bretagnelainen, enkä siis pelkää sinisiä enkä aatelia.

– Tarkoitat rosvoaatelia, – huomautti isänmaanystävä ivallisesti.

– He ottavat vaan takaisin sen, mikä heiltä on riistetty, – virkkoi pappismies kiivastuen.

Molemmat matkustajat tuijottivat toisiaan silmästä silmään. Ajoneuvojen perällä oli vielä kolmaskin matkustaja, joka kaikkien näiden väittelyjen aikana oli sanaakaan hiiskumatta. – Ei ajaja, ei isänmaanystävä, eikä edes Gudin kiinnittänyt mitään huomiota tähän mykkään henkilöön.

Todella hän oli noita juroja ja epäystävällisiä matkustajia, jotka lepäävät rattailta kuin kohtaloonsa alistuva vasikka, joka jalat sidottuina kuljetetaan lähimpään toripaikkaan. Aluksi he anastavat kaiken heille tulevan sijan; ja nukkuvat lopulta, vailla kaikkea kunnioitusta lähimmäistensä kohtaan, naapuriensa hartioilla. Isänmaanystävä, Gudin ja ajaja olivat jättäneet nukkujan omiin hoteisiinsa, heidän mielestään kun oli turha puhutella miestä, jonka kivettyneet kasvot tiesivät kertoa elämästä, joka oli kulunut kangaskyynäroitä mittaamalla ja myymällä kohtuuttoman korkeasta hinnasta.

Tämä pieni pyöreähkö soppeensa lyyhistynyt mies avasi aika-ajoin pienet harmaansiniset silmänsä ja loi ne vuoroin jokaiseen puhujaan, osoittaen kauhistusta, epäilyä ja epäluuloa koko keskustelun aikana. Mutta hän näytti pelkäävän ainoastaan matkakumppanejansa ja hyvin vähän olevan huolissaan chouanien vuoksi. Kun hän katsoi ajajaan, olisi voinut luulla heitä molempia vapaamuurareiksi.

Tänä hetkenä alkoi ampuminen Pèlerine-vuorelta. Coupiau pysäytti pelästyneenä ajoneuvonsa.

– Kas vaan! – sanoi pappismies, joka näytti olevan asiantuntija, – se on vakava kahakka: siihen ottaa osaa paljon väkeä.

– Pulma on siinä, herra Gudin, ettei tiedä, kumpi voittaa, – huudahti Coupiau.

Tällä haavaa kaikkien kasvot kuvastivat samaa tunnetta, nimittäin levottomuutta.

– Viekäämme vaunut tuonne matkan päässä olevaan majataloon, – sanoi isänmaanystävä, – ja piiloittakaamme ne sinne odottaessamme taistelun tulosta.

Tämä neuvo tuntui niin järkevältä, että Coupiau päätti sitä noudattaa. Isänmaanystävä auttoi ajuria piiloittamaan vaunut risukasan taakse. Pappismieheksi puhuteltu henkilö käytti hetkeä kysyäkseen kuiskaten Coupiaulta:

– Onkohan hänellä todella rahaa mukanaan?

– Hui hai! herra Gudin, jos se rahamäärä, joka hänellä on, joutuisi teidän armonne taskuihin, eivät ne siitä tulisi raskaiksi.

Tasavaltalaiset, joiden oli kiire saapua Ernéehen, kulkivat majatalon ohi poikkeamatta siihen sisälle. Uteliaina Gudin ja majatalon isäntä menivät pihan portille nähdäkseen heidät. Äkkiä lihava pappismies riensi erään sotilaan luo, joka oli jäänyt muusta joukosta vähän jällelle.

– Hoi, Gudin! – hän huusi, – sinä hullu mies, oletko liittynyt sinisiin? Mitä ajatteletkaan, poikaparka?

– Heihin olen todella liittynyt, setä, – vastasi korpraali. – Olen vannonut puolustavani Ranskaa.

– Sinä poloinen, syöksethän sielusi kadotukseen! – sanoi setä, koettaen veljenpojassaan herättää vireille hänen uskollisia tunteitaan, jotka ovat niin voimakkaat bretagnelaisen sydämessä.

– Setä hyvä, jos kuningas olisi asettunut näiden joukkojen etunenään, niin kenties...

– Kuka tässä puhuu kuninkaasta, sinä hölmö? Mutta jakeleeko tuo sinun tasavaltasi apottikuntia? Se on kumonnut kaikki olevat olot. Mihin sinä siis pyritkään? Pysy meidän puolellamme; me saamme lopulta voiton, ja sinusta on tuleva jonkun parlamentin jäsen.

– Puhut parlamentista!.. – sanoi Gudin ylenkatseellisesti. —

Hyvästi, setä!

– Etpä tule perimään minulta edes kolmea kultarahaa, – uhkasi setä vihoissaan. – Teen sinut perinnöttömäksi!

– Kiitos, – vastasi tasavaltalainen.

He erosivat. Pienen joukon ohikulkiessa oli isänmaanystävä ahkerasti kaatanut Coupiaun lasiin omenaviiniä, jonka höyryt olivat samentaneet ajurin aivot; mutta hän heräsi juovuksistaan ja tuli vallan iloiseksi, kun majatalon isäntä otettuaan selvän taistelun tuloksesta ilmoitti, että siniset olivat voittaneet.

* * * * *

Coupiau lähti taas vaunuineen liikkeelle, ja nämä saapuivat ennen pitkää Pèlerine-laakson pohjukkaan, missä ne helposti näkyivät sekä Mainen ylängölle että Bretagnen vuorille, vallan kuin laivanhylky, joka kelluu aalloilla myrskyn jälkeen.

Siniset olivat saapuneet kukkulalle, jolta vielä näki etäisyydessä haamoittavan Pèlerine-vuoren, ja Hulot kääntyi katsomaan, olivatko chouanit yhä vielä siellä. Aurinko, jonka valo heijastui heidän pyssynpiippuihinsa, osoitti ne hänelle pieninä loistavina pisteinä. Luodessaan viimeisen katseensa laaksoon, jonka juuri jätti siirtyäkseen Ernée-laaksoon, hän luuli eroittavansa Coupiaun rattaat valtatiellä.

– Eivätkö nuo ole Mayennen postivaunut? – hän kysyi kahdelta ystäviltaan.

Molemmat upseerit, jotka tähystelivät vanhoja postivaunuja, tunsivat ne täydelleen.

– No, – virkahti Hulot, – kuinka emme kohdanneet niitä matkalla?

He katsoivat toisiinsa ääneti.

– Vielä toinen arvoitus lisää! – huudahti päällikkö – Mutta rapeanpa jo aavistamaan asian oikeata laitaa.

Samana hetkenä Marche-à-Terre tunsu postivaunut, käänsi niihin tovereittensa huomion, ja yleinen iloisen naurun remahdus herätti nuoren naisen hänen haaveistaan. Nainen astui muutaman askeleen eteenpäin ja näki vaunut, jotka onnettoman nopeasti lähestyivät, kiitäen ylös Pèlerine-vuoren rinnettä. Pian nämä poloiset ajoneuvot saapuivat huipulle. Chouanit, jotka uudelleen olivat piiloittautuneet, hyökkäsivät silloin kiireisen himokkaasti saaliinsa kimppuun. Äänetön matkustaja livahti silloin heti ajoneuvojen perälle ja lyyhistyi siihen kääriytyen kokoon, niin että muka näyttäisi tavaramytyltä.

– Hei pojat! – huusi Coupiau ylhäältä ajolaudaltaan, osoittaen maanviljelijää, – olettepa vainunneet, että tällä isänmaanystävällä on kultarahoja taskut täynnä!

Chouanit vastasivat näihin sanoihin ääneensä nauraen ja huusivat:

– Pille-Miche! Pille-Miche! Pille-Miche!

Keskellä tätä naurun hohotusta, johon Pille-Miche itse kaiun tavoin vastasi, Coupiau häpeissään astui alas kuskilaudalta. Kun sitten kuuluisa Cibot, liikanimeltään Pille-Miche, auttoi vieruskumppaniansa alas rattailta, nousi kunnioitusta osoittava sorina.

– Sehän on apotti Gudin! – huusivat useat miehet.

Tätä arvossa pidettyä nimeä mainittaessa kaikki paljastivat päänsä, chouanit polvistuivat papin eteen ja pyysivät häneltä siunausta, minkä hän heille vakavana jakoikin.

– Tämä mies osaisi pettää Pyhän Pietarinkin ja varastaa hänen avaimensa, – sanoi pappi sitten ja löi Pille-Micheä olalle. – Ilman hänen kekseliäisyyttään olisivat siniset vanginneet meidät.

Mutta huomattessaan nuoren naisen apotti Gudin meni keskustelemaan hänen kanssaan muutaman askeleen päähän. Marche-à-Terre, joka reippaasti oli avannut vaunujen postiarkun, näytti hurjan iloisena pussia, jonka muoto osoitti, että se sisälsi kultarahoja. Eikä hän viivytellyt saaliinjakoja. Jokainen chouani sai häneltä osansa niin tunnollisen tarkasti, ettei tämä jako herättänyt vähintäkään riitaa. Sitten hän meni naisen ja papin luo ja ojensi heille noin kuusituhatta frangia.

– Saatanko hyvällä omallatunnolla ottaa tämän, herra Gudin? – sanoi nainen, tuntien toisen henkilön lausuman hyväksymisen tarvetta.

– Miksi ei. Hyväksyihän kirkkokin ennen muinoin protestanttien omaisuuden takavarikkoon ottamisen; sitä suuremmalla syyllä se nyt hyväksyy, että vallankumouksellisten rahat anastetaan, he kun kieltävät Jumalan, hävittävät kappelit ja vainoavat uskontoa.

Apotti Gudin yhdisti oppiinsa esimerkin, vastaanottaen empimättä nämä omituiset kymmenykset, jotka hänelle tarjosi Marche-à-Terre.

– Muuten, – jatkoi hän, – saatan nyt omistaa kaiken omaisuuteni Jumalan ja kuninkaan puolustukseen: veljenpoikani on liittynyt sinisiin.

Coupiau valitti ja huusi, että oli joutunut keppikerjäläiseksi.

– Liity meihin, niin saat sinäkin osasi, – sanoi hänelle

Marche-à-Terre.

– Mutta joudutaan luulemaan, että tahallani olen antautunut varkaiden käsiin, jos palatessani huomataan, etten ole kärsinyt väkivaltaa.

– Eikö muuta?.. sanoi Marche-à-Terre.

Hän antoi merkin, ja monesta pyssynputkesta pamahti laukaus postivaunuihin. Nämä odottamattomat laukaukset panivat vanhat ajopelit vaikeroimaan niin vaivaisesti, että luonnostaan taikauskaiset chouanit kauhusta säpsähtivät. Mutta Marche-à-Terre oli nähnyt vaiteliaan matkustajan kalpeiden kasvojen kohoavan ja taas vaipuvan alas rattaiden perällä.

– Sinulla on siis vielä yksi kana kopissasi? – virkkoi

Marche-à-Terre hiljaa Coupiaulle.

Pille-Miche, joka älysi mistä oli kysymys, iski silmää.

– Niin, – vastasi ajomies, – mutta asetan teihin liittymisen ehdoksi, että annatte minun viedä tämän miehen vahingoittumattomana Fougères'een. Olen sitoutunut siihen Pyhän Annan nimessä.

– Kuka hän on? – kysyi Pille-Miche.

– En voi sitä teille sanoa, – vastasi Coupiau.

– Jätä hänet rauhaan! – sanoi Marche-à-Terre tuupaten Pille-Micheä kyynäspäällään; – hän on vannonut Pyhän Annan nimessä, hänen täytyy siis pitää lupauksensa.

– Mutta, – sanoi chouani kääntyen Coupiaun puoleen, – älä aja liian nopeasti alas rinnettä, sillä tahdomme vielä tavata sinut, ja siihen on meillä syyimme. Haluaisinpa nähdä matkustajasi naaman, ja tahdomme antaa hänelle passin.

Samassa kuultiin hevosen kavion kopsetta, joka kiireisesti lähestyi Pèlerine-vuorta. Ennen pitkää nuori päällikkö saapui. Nainen piiloitti nopeasti rahapussin, joka hänellä oli kädessä.

– Voitte ilman tunnonvaivoja pitää nuo rahat, – sanoi nuori mies, vetäen esiin naisen käsivarren. – Tässä on teille kirje, jonka löysin Vivetièressä odottavasta postista, se on äitinne kirjoittama.

Katsottuaan vuoroin chouaneja, jotka palasivat metsään, ja Couësnon – laaksoon laskeutuvia rattaita, hän lisäsi:

– Vaikka koetinkin joutua, en saapunut ajoissa perille. Suokoon taivas, että epäluuloni on ollut väärä.

– Nämä rahat ovat äiti-parkani lähettämät! – huudahti nainen, avattuaan kirjeen ja luettuaan sen ensi rivit.

Metsästä kuului tukahutettua naurua. Ei nuori mieskään malttanut olla hymyilemättä nähdessään naisen kädessä pussin, joka sisälsi hänen osansa hänen omista rahoistaan, jotka olivat ryöstetyt. Nainenkin purskahti nauruun.

– No hyvä, herra markiisi. Jumala olkoon kiitetty! Tällä kertaa pääsen pulasta nuhteettomana.

– Otatte kaiken kevyesti – tunnontuskannekin! huomautti nuori mies.

Nainen punastui ja katsoi markiisiin niin vilpittömän katuvaisena, että nuori ylimys jäi täysin aseettomaksi. Apotti antoi kohteliaana, mutta kaksimielisen ilmeisenä, takaisin "kymmenyksensä";

sitten hän seurasi nuorta päällikköä sille syrjäpolulle, jolta tämä oli saapunut. Ennenkuin seurasi heitä nuori nainen viittasi Marche-à-Terrelle, joka tuli hänen luokseen.

– Kulkekaa te Mortagnen kautta eteenpäin, – sanoi hän tälle puoliääneen. – Tiedän, että siniset lakkaamatta lähettävät Alençonin suuria summia puhdasta rahaa sotavalmistuksia varten. Kun nyt tänään luovutan tovereillesi tämänpäiväisen saaliin, teen sen sillä ehdolla, että he korvaavat tämän vahinkoni. Älköön Gars millään muotoa saako tietää tästä partioiretkestä, hän saattaisi sitä vastustaa. Mutta jos kävisi onnettomasti, minä kyllä hänet lepytän.

– Neiti, – lausui markiisi, jonka hevosen selkään nainen istuutui, luovutettuaan oman hevosensa apotille, – ystävämme Parisissa kirjoittavat minulle, että meidän on pitäminen varamme. Tasavalta aikoo voittaa meidät viekkauksella ja petoksella.

– Ei hullumpaa, – vastasi nainen. – Heillä on aika hyvät tuumat, noilla henkilöillä! Minä puolestani saatan ottaa osaa taisteluun ja löytää vastustajia.

– Sen kyllä uskon! – huudahti markiisi. – Pichegru teroittaa mieleeni epäluuloa ja varovaisuutta kaikkiin ystävyysuhteisiin nähden. Tasavalta tekee minulle sen kunnian, että pitää minua vaarallisempänä kuin kaikkia vendéelaisia yhteensä ja luottaa heikkouksiini saadaksensa minut käsiinsä.

– Epäilettekö ehkä minuakin? – kysyi nainen, lyöden häntä rinnalle sillä kädellä, jolla pysytteli hevosen selässä, takertuneena kiinni häneen.

– Olisitteko siinä tapauksessa tuossa? – hän sanoi kääntäen taaksepäin otsansa, jolle nainen painoi suudelman.

– Siis, – huomautti apotti, – Fouchén poliisit tulevat olemaan meille vaarallisemmat kuin vakinaiset sotavoimat ja chouanien vastustajat.

– Aivan niin, kunnianarvoisa herra.

– Vai niin! – huudahti nuori nainen. – Fouché tulee siis lähettämään naisia teitä vastaan?.. Minä odotan heitä, – hän lisäsi lyhyen hetken kuluttua, syvä sävy äänessä.

Kolmen tai neljän pyssynkantaman päässä siltä autiolta vuorenhuipulta, jolta päälliköt poistuivat, sattui tuollainen kohtaaminen, jommoiset vielä jonkun aikaa olivat sangen tavallisia valtateillä. Pienen Pèlerine-kylän rajalla, tien notkossa, Pille-Miche ja Marche-à-Terre olivat uudelleen pysäyttäneet äskeiset postivaunut. Coupiau oli heikon vastustuksen jälkeen astunut alas kuskipenkiltään. Vaitelias matkustaja, jonka molemmat chouanit olivat kaivaneet esiin piilopaikastaan, oli polvillaan pensastossa.

– Kuka olet? – kysyi häneltä Marche-à-Terre synkällä äänellä.

Matkustaja ei vastannut sanaakaan, kunnes Pille-Miche toisti kysymyksensä ja kolhasi häntä pyssynperällä.

– Olen, – hän silloin sanoi, luoden katseen Coupiauhon, – Jacques

Pinaud, köyhä vaatekauppias.

Coupiau pudisti kielteisesti päätään, katsomatta siten rikkovansa lupaustaan. Tämä merkki selvitti tilanteen Pille-Michelle, joka pyssyllään tähtäsi matkustajaan, Marche-à-Terren järkähtämättä esittäessä hänelle tämän uhkavaatimuksen:

– Olet liian lihava mieheksi, joka on tuntenut köyhäin huolet. Jos vielä viivyttelät oikean nimesi ilmaisemista, niin tässä on ystäväni Pille-Miche, joka yhdellä laukauksella hankkii itselleen perillisesi kunnioituksen ja kiitollisuuden. – Kuka olet? hän lisäsi hetken vaiettuaan.

– Olen d'Orgemont, kotoisin Fougères'sta.

– Kas vaan! – huudahtivat molemmat chouanit.

– Minä en ainakaan ole ilmaissut nimeänne, herra d'Orgemont, – sanoi Coupiau. – Pyhä Neitsyt on todistajani, että olen rehellisesti teitä puolustanut.

– Koska olette herra d'Orgemont, kotoisin Fougères'sta, – virkkoi Marche-à-Terre ivallisen kunnioittavasti, – annamme teidän rauhassa jatkaa matkaanne. Mutta kun ette ole rehellinen chouani, ettekä hyvä sininen, vaikka olette ostanut Juvignyn luostarin maa-alueet, niin saatte maksaa – näin

jatkoi chouani ollen laskevinaan tovereittensa lukua, – kolmesataa riksiä lunnainanne. Tämän arvoinen on kaiketi puolueettomuutenne.

– Kolmesataa riksiä! toistivat onneton rahamies, Pille-Miche ja Coupiau, mutta jokainen erilaisella äänenpainolla.

– Voi, rakas herra, – valitti sitten d'Orgemont. – Olen vararikkoon syösty mies. Tämän kirotun tasavallan vaatima sadan miljoonan suuruinen pakkolaina, jossa minun osani on arvioitu suunnattoman suureksi, on saattanut minut puille paljaille.

– Paljonko se sitten on vaatinut sinulta, tuo tasavaltasi?

– Tuhat riksiä, rakas herra, – vastasi pohotta surkealla äänellä, toivoen täten saavuttavansa alennusta vaaditusta rahamäärästä.

– Jos tasavaltasi riittää sinulta noin suuria pakkolainoja, huomaat, että sinulla on paljon enemmän voitettavissa meidän puolellamme, meidän hallituksemme näet on vaatimattomampi. Kolmesataa riksiä – onko tämä liian suuri hinta nahastasi?

– Mistä minä ne otan?

– Raha-arkustasi, – vastasi Pille-Miche, – ja varo, etteivät kolikkosi ole kuluneita, muuten kärvennäimme kyntesi tulossa.

– Missä ne teille maksan? – kysyi d'Orgemont.

– Fougères'ssa oleva maatilasi ei ole kaukana Gibarryn karjatalolta, missä asuu serkkuni Galope-Chopine, jota myös suureksi Cibot'ksi sanotaan. Jätät nuo rahat hänelle, – sanoi Pille-Miche.

– Tämä ei ole kohtuullista, – huomautti d'Orgemont.

– Mitä se meitä liikuttaa! – virkahti Marche-à-Terre. – Tiedä, että ellei rahoja ole jätetty Galope-Chopinelle kahden viikon kuluttua tästä päivästä laskien, tulemme luoksesi pienelle vierailulle, joka parantaa leinisi, jos sinulla on sitä jaloissa. – Mitä sinuun tulee, Coupiau, – hän jatkoi, kääntyen ajurin puoleen, – on nimesi tästälähin oleva Mène-à-Bien. [Viittaus miehen elämässä nyt tapahtuneeseen käänteeseen, kuten tässä esiintyvät chouani-nimet yleensäkin ovat vain luonteenomaisia määritelmiä lisänimiksi annettuina. *Suom.*]

Tämän sanottuaan molemmat chouanit poistuivat. Matkustaja nousi jälleen rattaille, jotka Coupiaun piiskan avulla nopeasti vierivät Fougères'ta kohti.

– Jos teillä olisi ollut aseita, – sanoi hänelle Coupiau, – olisimme voineet hiukan paremmin puolustautua.

– Tyhmyri, minulla on tässä kymmenen tuhatta frangia, – huomautti d'Orgemont, osoittaen suuria jalkineitaan. – Voiko puolustautua, kun kantaa yllään niin suurta rahamäärää?

Mène-à-Bien kynsi korvallistaan ja katsoi taakseen, mutta hänen uudet toverinsa olivat kadonneet.

Hulot ja hänen sotilaansa pysähtyivät Ernéehen, jättääkseen haavoittuneet tämän pikkukaupungin sairaalaan; sitten tasavaltalaiset joukot, minkään ikävän tapauksen keskeyttämättä, saapuivat Mayenneen.

Siellä päällikkö seuraavana päivänä saattoi ratkaista kaiken epäilynsä postivaunujen matkasuuntaan nähden; sillä silloin asukkaat saivat kuulla, että nuo vaunut olivat joutuneet ryöstäjien käsiin. Muutaman päivän kuluttua viranomaiset lähettivät Mayenneen riittävästi isänmaallismielisiä rekryyttejä, jotta Hulot voi täydentää puoliprikaatinsa rivit.

Kapinaliikkeestä levisi pian hyvin huolestuttavia huhuja. Se oli puhjennut ilmieleikkiin joka paikassa, missä chouanit ja vendéelaiset edellisen sodan aikana olivat sytyttäneet tämän tulipalon pääpesät. Bretagnessa kuninkaallismieliset olivat vallanneet Pontarsonin, päästäkseen meren yhteyteen. Pienen Saint-Jamesin kaupungin, joka sijaitsi Pontarsonin ja Fougères'n välillä, he olivat valloittaneet, näyttäen aikovan väliaikaisesti sijoittaa siihen asevarastonsa ja tehdä sen muonavarojensa ja sotaliikkeittensä keskustaksi. Sieltä käsin he helposti voivat olla kosketuksissa Normandiaan ja Morbihaniin. Kapinaliikkeen alipäälliköt kiertelivät näissä kolmessa maakunnassa nostaakseen niissä kuningasvallan kannattajat ja aikaansaadakseen yhtenäisyyttä yritykseen.

Nämä hankkeet sattuivat vallan samaan aikaan kuin Vendéen kuulumiset; siellä näet väestöä kiihoittivat samanlaiset juonet, joiden johtavina sieluina olivat neljä kuuluisaa henkilöä, apotti Vernal, Fontainen ja Châtillonin kreivit sekä Suzannet. Heidän liittolaisiaan Ornen departementissa, niin kerrottiin, olivat ritari de Valois, markiisi d'Estrignon ja Troisvillet.

Ylipäällikkönä näissä laajoissa sotahankkeissa, jotka kehittyivät hitaasti, mutta hirvittävästi, oli todella "Gars". Tämän liikanimen olivat chouanit antaneet markiisi de Moutauranille hänen maihinastumisensa aikana. Hulot'n ministerille antamat tiedot osoittautuivat yksityiskohtia myöten oikeiksi. Heti oli tuon ulkoa lähetetyn chouani-päällikön määräysvalta tullut tunnustetuksi, jopa nuori markiisi osasi niin paljon vaikuttaa chouaneihin, että sai heidät käsittämään, että kaikki heidän harjoittamansa väkivalta häpäisi sitä jaloa asiaa, jota he olivat ryhtyneet puolustamaan.

Tämän nuoren ylimyksen urhoollisuus, kylmäverisyys ja taitavuus elvyttivät uudelleen tasavallan vihollisten toiveita ja antoivat niin runsaasti yllykettä näiden seutujen asukkaiden synkälle haaveellisuudelle, että vähimmänkin innostuneet rupesivat ponnistelemaan jouduttaakseen kukistuneelle kuningasvallalle ratkaisevaa menestystä. Hulot ei saanut mitään vastausta Parisista, vaikka hän moneen kertaan sieltä pyysi ohjeita ja sinne lähetti raportteja. Tämä hämmästyttävä vaihtelu tiesi epäilemättä uutta vallankumouksellista käännettä.

– Olisikohan nyt hallituksen laita sama kuin raha-asiain?

Viskataan kaikki anomuksemme paperikoriin?

Mutta huhu kenraali Bonaparten ihmeellisestä paluusta ja 18: nnen brumairen tapahtumista levisi ennen pitkää. Länsimaakuntien sotapäälliköt käsittivät silloin ministerien vaihtelun, mutta toivoivat entistään kärsimättömämmin vapautusta raskaasta edesvastuun taakasta ja olivat hyvin uteliaita tietämään mihin toimenpiteisiin uusi hallitus oli ryhtyvä.

Saadessaan kuulla, että kenraali Bonaparte oli nimitetty tasavallan ensimmäiseksi konsuliksi, nuo päälliköt tunsivat vilpittömää iloa: he näkivät ensi kerran yhden heidän säädystään pääsevän valtion johtoon. Ranska, joka tästä uudesta kenraalista oli tehnyt itselleen epäjumalan, vavahti toivosta. Kansan tarmo nuortui. Pääkaupunki, väsyneenä synkkään muotoonsa, syöksyi nyt juhlien ja huvitusten pyörteeseen, joita niin kauan oli saanut kaivata.

Konsulin ensi toimet eivät vähentäneet toiveita eivätkä suinkaan loukanneet vapautta. Ensimmäinen konsuli antoi julistuksen länsimaakuntien asukkaille. Nämä suurille joukoille annetut kaunopuheiset esitykset, joiden keksijä Bonaparte tavallaan oli, aikaansaivat näinä isänmaallisuuden ja ihmeiden aikoina tavattomia tuloksia. Bonaparten ääni kaikui maailmaan profeetan äänen tavoin, sillä voiton jumalatar ei vielä ollut osoittanut vääräksi ainoatakaan noista julistuksista.

Yksi niistä kuului näin:

'Kansalaiset!

Jo toisen kerran jumalaton sota sytyttää läntiset maakunnat ilmituleen.

Näiden levottomuuksien alkuunpanijat ovat Englannin palkkaamia pettureita tai rosvoja, jotka kansallissodasta toivovat tilaisuutta ja keinoja rikoksiinsa sekä rankaisemattomuutta.

Tällaisille henkilöille ei hallitus ole velkapää osoittamaan sääliä eikä selvittämään periaatteitaan.

Mutta noiden henkilöiden juonet ovat viekoitelleet kansalaisia, jotka ovat isänmaalle rakkaat; näille kansalaisille olemme velvolliset antamaan tietoja ja ilmaisemaan, mikä on totuuden mukaista.

Vääriä lakeja on julkaistu ja pantu täytäntöön; mielivaltaiset teot ovat häirinneet kansalaisten turvallisuutta ja omientuntojen vapautta; kaikkialla umpimähkäiset merkitsemiset siirtolaisluetteloihin ovat hämmästyttäneet kansalaisia; sanalla sanoen, tärkeitä yhteiskunnallisen järjestyksen periaatteita on loukattu.

Konsulit selittävät, että perustuslain takaama uskonvapaus, ja laki III: nnen vuoden, 11: nneltä prairialilta, joka myöntää kansalaisille jumalanpalveluksille omistetut rakennukset, on pysyvä voimassa.

Hallitus tulee antamaan anteeksi; se armahtaa katuvaaisia, anteeksianto tulee olemaan täydellinen ja ehdoton; mutta se tulee kukistamaan jokaisen, joka tämän julistuksen jälkeen vielä rohkenee vastustaa kansallista esivaltaa.'

– No niin, eikö tämä ole tarpeeksi isällistä! – sanoi Hulot, kun tämä konsulin julistus oli julkisesti luettu. – Mutta saattepa nähdä, ettei yksikään kuninkaallismielinen rosvo tule muuttamaan mielipidettään.

Päällikkö oli oikeassa. Tämä julistus vain vahvisti jokaisen puoluekantaa. Muutaman päivän kuluttua Hulot ja hänen virkatoverinsa saivat apujoukkoja. Uusi sotaministeri ilmoitti heille, että kenraali Brune oli määrätty Ranskan länsimaakuntien joukkojen ylipäälliköksi. Hulot, jonka kokemus oli tunnettu, sai väliaikaisen käskyvallan Ornen ja Mayennen departementeissa. Tavaton vilkkaus ilmeni pian kaikissa hallinnon oloissa. Sota- ja poliisiministerin levittämä kiertokirje ilmoitti, että sotapäälliköille uskottuihin tarmokkaihin toimenpiteisiin oli ryhdytty siinä tarkoituksessa, että kapinaliike kapalossaan tukahutettaisiin.

Mutta chouanit ja vendéelaiset olivat jo hyväkseen käyttäneet tasavallan toimetttömyyttä kiihoittaakseen maaseutulaiset kapinaan ja pitääkseen heidät kokonaan kurissaan. Tämä aiheutti uuden konsulin julistuksen lähettämisen. Tällä kertaa kenraali puhui sotilajoukoille:

'Soturit!

Maan länsiosassa ei enää ole jälellä muuta kuin rosvoja, siirtolaisia ja englantilaisten käytyreitä.

Armeija on kokoonpantu yli kuudenkymmenen tuhannen nousevasta urhoollisesta miehestä; toivon pian saavani kuulla, että kapinallisten johtajat ovat heittäneet henkensä. Kunni saavutetaan ainoastaan vaivannäöllä ja ponnistuksilla; jos se olisi saavutettavissa pitämällä päämajaa suurissa kaupungeissa, luonnollisesti ei yksikään niistä olisi sitä vailla.

Soturit, mikä lieneekään asemanne armeijassa, niin odottaa teitä kansan kiitollisuus. Ansaitaksenne sen, tulee teidän uhmata vuodenaikojen ankaruutta, jäätä, lunta, öiden kovaa pakkasta; teidän tulee yllättää vihollinen päivän sarastaessa ja tehdä loppu noista kurjista, jotka ovat ranskalaisen nimen häpeä.

Tehkää lyhyt, mutta onnistunut sotaretki; olkaa leppymättömät rosvoille, mutta noudattakaa ankaraa kuria.

Kansalliskaartilaiset, ponnistelkaa yhdessä rintamajoukkojen kanssa.

Jos tunnette joukossanne rosvojen liittolaisia, vangitkaa heidät. Älkööt he missään löytäkö turvaa sotamieheltä, joka heitä ajaa takaa; ja jos on sellaisia pettureita, jotka uskaltavat ottaa heidät turviinsa ja heitä puolustaa, niin saakoot surmansa yhdessä heidän kanssaan.'

– Siinä vasta mies! – huudahti Hulot. – Vallan kuin Italian armeijassa, hän soittaa kirkonkelloja ja pitää itse saarnan. Se mies tietää, miten tulee puhua.

– Niin kyllä, mutta hän puhuu aivan yksin ja omassa nimessään, – sanoi Gérard, joka alkoi käydä levottomaksi 18: nnen brumairen seurauksista.

– Mitä hiidessä se tekee, kun hän on soturi! – virkkoi Merle.

Muutaman askeleen päässä siitä olivat jotkut sotamiehet kokoontuneet seinään kiinnitetyn julistuksen eteen. Mutta kun ei yksikään heistä osannut lukea, he katselivat sitä, mitkä huolettoman näköisinä, mitkä taas uteliaina, sillävälän kuin pari kolme etsi ohikulkijoista kansalaista, joka vivahti oppineeseen.

– Kuulehan, Clef-des-Coeurs, mitähän tuo paperirääsy tuossa oikein merkinnee? – sanoi Beau-Pied toverilleen.

– Sen voi hyvin helposti arvata, – vastasi Clef-des-Coeurs.

Tämän kuultuaan kaikki muut katsoivat näitä kahta toveria, jotka yhä olivat valmiit osiaan näyttämään.

– Katsoppas, – huomautti Clef-des-Coeurs osoittaen sormellaan julistuksen alussa olevaa kömpelöä otsikkokuva, jossa jo muutaman päivän aikana v. 1793:n vesivaa'an asemesta oli passarikuvio. – Tämä tietää, että meidän sotamiesten täytyy marssia minkä koivet kestävät. He ovat panneet tuohon avatun harpin, se on vertauskuva.

– Eheh, poikaseni, ei sinusta ole oppineeksi! Tuo on arvoitus. Minä palvelin ensin tykkiväessä, – jatkoi Beau-Pied, – ja upseerit siellä eivät muuta tehneet, kuin vaivasivat päätään sellaisilla.

– Se on vertauskuva!

– Se on arvoitus!

– Lyökäämme vetoa!

– Mistä?

– Sinun saksalaisesta piipustasi.

– Anteeksi, että häiritsen, herra ajutantti, mutta eikö tuo tuossa ole vertauskuva, eikä mikään arvoitus, – kysyi Clef-des-Coeurs Gérardilta, joka mieltiväisenä seurasi Hulot'ta ja Merleä.

– Se on kumpaakin, – vastasi Gérard vakavana.

– Ajutantti tekee meistä pilkkaa, – sanoi Beau-Pied. – Tuo paperi tahtoo sanoa, että meidän Italian-kenraalimme on ylennyt konsuliksi, ja tämä on erinomainen arvo, ja se merkitsee, että me tulemme saamaan sotilastakit ja jalkineet.

II

Fouchén tuuma

Brumaire-kuukauden loppupäivinä, kun Hulot eräänä aamuna harjoitteli puoliprikaattiaan, joka ylemmästä käskystä oli kokonaan keskitetty Mayenneen, saapui Alençonista pika-airut tuoden tietoja, joita lukiessaan melkoinen tyytymättömyys kuvastui Hulot'n kasvoissa.

– Eteenpäin, mars! – huusi hän harmissaan, sulloessaan noita papereita hattuunsa. – Kahden komppanian täytyy minun kanssani marssia Mortagneen. Chouanit ovat siellä. Te tulette mukaan, – hän sanoi Merlelle ja Gérardille. – Jos ymmärrän sanaakaan tästä määräyksestä, niin rupean hitto viekään aatelismieheksi. Mutta ehkä olenkin aika hölmö, mutta vähät siitä, eteenpäin, mars! Ei ole aikaa hukattavissa.

– Pällikkö hyvä, mitä kamalaa tuossa siis piilekään? – kysyi Merle survaisten saappaansa kärjellä ministeri-sinetillä varustettua kirjekuorta.

– Tuhat tulimmaista! Eipä muuta, kuin että he pitävät meitä pilanaan.

Kun päällikkö päästi ilmoille tämän sotilaallisen voimasanan, joka neuvoi olemaan varuillaan, se ennusti aina myrskyä, ja hänen erilaiset äänenpainonsa sitä lausueksaan tarjosivat puoliprikaatin sotilaille varman ilmapuntarin päällikön kärsivällisyydestä. Ja tämän vanhan soturin avomielisyys oli saattanut tuon ilmapuntarin niin helposti ymmärrettäväksi, että typerin rumpalikin osasi Hulot-päällikkönsä ulkoa, jos hän vaan tarkkasi, miten hän pullisti poskeaan ja iski silmää.

Tällä kertaa se kumea viha, joka seurasi hänen kiroustaan, sai hänen molemmat toverinsa vaikenemaan ja olemaan varuillaan. Pienet rokonarvet, jotka rumensivat vanhan soturin kasvoja, näyttivät tavallista syvemmiltä ja hänen ihonsa ruskeammalta. Kun Hulot otti kolmikulma-hatun päästään, oli paksu, nauhoilla nivottu niskapalmikko valunut toiselle olkanauhalle, ja hän paiskasi sen siitä taaksepäin niin rajusti, että se laukesi letityksestään. Mutta kun hän seisoi siinä liikkumattomana, kädet rinnalla nyrkkiin puristettuina, viiksenkärjet ylöspäin käännettyinä, rohkeni Gérard kysyä häneltä:

– Lähdetäänpö heti matkaan?

– Totta kai, jos patruunalaukut ovat täytetyt, – murisi Hulot vastaukseksi.

– No ovat jo täytetyt.

– Pyssyt olalle, rivittäin vasemmalle, eteenpäin mars! – komensi

Gérard päällikkönsä viittauksesta.

Rumpalit asettuivat molempien komppaniojen etunenään, jotka Gérard oli valinnut partioetkeä varten. Ajatuksiinsa vaipunut päällikkö näytti rumpujen pärinästä heräävän, ja hän poistui kaupungista molempien toveriensa seuraamana, joille ei sanonut sanaakaan.

Merle ja Gérard katsoivat toisiinsa moneen kertaan ääneti, ikäänkuin olisivat kysyneet toisiltaan: "Aikookohan kauan olla meille noin ankara?" Ja marssiessaan eteenpäin he salaa loivat katseita Hulot'hon, joka yhä edelleen mutisi partaansa tolkuttomia sanoja.

Monasti nämä sanat kaikuivat kirouksilta sotamiesten korvissa; mutta ei yksikään heistä uskaltanut hiiskua sanaakaan, sillä asianhaarojen vaatiessa he kaikki noudattivat sitä ankaraa sotakuria, johon Bonaparten ennen Italiassa komentamat soturit olivat tottuneet. Suurin osa heistä, samoin kuin Hulot, olivat niiden kuuluisien pataljonien jäännöksiä, jotka antautuivat Mainzissa lupautuen olemaan taistelematta rajoilla, ja armeija oli antanut heille soimanimen "mainzilaiset". Oli vaikea tavata sotilaita ja päällikköjä, jotka paremmin ymmärsivät toisiaan.

* * * * *

Lähtönsä jälkeisenä päivänä Hulot ja hänen molemmat toverinsa jo varhain aamulla marssivat eteenpäin Alençonin tiellä, noin Ranskan peninkulman päässä mainitusta kaupungista, Mortagnen puolella, niillä seuduilla, missä tämä tie sivuuttaa Sarthe-joen kostuttamia laituria. Nämä somat niittymaisemat leviävät vasemmalla, kun oikealla sitä vastoin kasvaa tiheätä metsää, jota jatkuu aina Menil-Broustin korpeen asti, ja joka, pulmakseni maalaajien tavoin, muodostaa viehättävän *etualan* tälle jokimaisemalle. Molemmin puolin tietä on ojat, joista yhä luodaan kentille multaa, ja sen muodostamalla korkeilla penkerillä kasvaa väriherneitä. Tämä piikkinen kasvi, joka leviää tiheinä pensaina, tuottaa talvella oivallista rehua hevosille ja karjalle. Mutta ennenkuin nämä pensaat oli leikattu, piiloittautuivat chouanit näiden tummanvihreiden töyhtöjen taakse.

Nämä penkereet ja väriherne-pensaat, jotka matkustajalle ilmoittavat Bretagnen läheisyyttä, tekivät silloin tämän osan tietä yhtä vaaralliseksi kuin kauniiksikin.

Ne vaarat, jotka väijyivät Mortagnen ja Alençonin sekä Alençonin ja Mayennen välillä, olivatkin juuri syynä Hulot'n liikkeelle lähtemiseen; ja siellä viimeinkin hänen narkästyksensä salaisuus puhkesi ilmoille. Hän ja hänen joukkonsa muodostivat vanhojen postivaunujen turvasaaton; näitä laahasivat vaivalloisesti eteenpäin kyytihevokset, jotka väsyneet sotamiehet pakoittivat hitaasti kulkemaan. Mortagnen varusväkeen kuuluvat siniset olivat saattaneet nämä kauheat ajoneuvot piirinsä rajalle, missä Hulot oli astunut heidän sijaansa jatkaen tätä palvelusta, jota sotamiehet sattuvasti sanoivat isänmaalliseksi kidutukseksi. Tehtävänsä täytettyään olivat nuo Mortagnen siniset lähteneet paluumatkalle ja näyttivät jo etäisyydessä mustilta pilkuilta.

Toinen vanhan tasavaltalaisen kumppaneista oli toisella, toinen toisella puolella näitä vaunuja. Hulot, joka astui Merlen ja Gérardin keskellä, etujoukon ja ajoneuvojen keskivälissä, sanoi heille äkkiä:

– Hitto vieköön, uskottekohon, että kenraali on lähettänyt meidät liikkeelle Mayennesta muodostamaan kunniasaattoa niille kahdelle naishenkilölle, jotka piilevät noissa kirotuissa vankkureissa?

– Mutta, päällikkö hyvä, kun äsken asetuimme noiden naisten vartijoiksi, – vastasi Gérard, – tervehditte heitä koko kohteliaasti.

– Niin, sehän juuri on inhoittavaa. Teroittavathan nuo Parisin keikarit mielimme, että osoittaisimme mitä suurinta kohteliaisuutta noille heidän kirotuille naikkosilleen. Onko nyt laitaa, että häväistään kelpo isänmaanystäviä, jommoisia me olemme, asettamalla meidät akkaväen turvasaatoiksi! Totisesti minä kuljen suoraa tietä, enkä pidä toisten syrjäpoluista. Kun näin Dantonilla ja Barras'lla rakastajattaria, sanoin heille: "Kansalaiset, kun tasavalta uskoi teille hallintonsa ohjat, ei se silti oikeuttanut teitä antautumaan edellisten aikojen irstailuun." Tähän te ehkä huomautatte, että naiset kuitenkin... Onhan naisiakin olemassa, se on totta. Tarvitsevathan kunnan pojat naisia, ja kunnollisia naisia. Mutta pois kuhertelut, kun vaara uhkaa. Mitä siis hyödyttää, että vanhan ajan huonot tavat on poistettu, jos isänmaanystävät jälleen panevat ne käytäntöön? Ajatelkaapa ensimmäistä konsulia. Siinä vasta mies: ei mitään naikkosia, aina vaan vakavasti kiinni asiassaan. Panenpa pantiksi vasemman viikseni, ettei hän tiedä mitään tästä hommasta, joka on tyrkytetty niskoillemme.

– Toden totta, päällikkö, – vastasi Merle nauraen, – näinpä tuonne vaunujen perälle piiloittautuneen neitosen nenännipukan, ja tunnustan, että kuka tahansa punastumatta tuntisi halua, kuten minäkin, kierrellä noita ajoneuvoja, hiukan pakinoidakseen noiden neitosten kanssa.

– Pidä varasi, Merle! – sanoi Gérard. – Noilla hyvin kammatuilla harakoilla on seurassaan kansalainen, joka näyttää kyllin ovelalta pistääkseen sinut pussiin.

– Kuinka? Tuo narrimainen keikari, jonka pienet silmät lakkaamatta vilkkuvat molemmin puolin tietä, ikäänkuin hän siellä näkisi chouaneja, houkkio, jonka sääriä tuskin näkee, ja joka

sinä hetkenä kuin vaunut peittävät hänen hevosensa jalat, näyttää ankalta, jonka pää pilkistää esiin piirakasta? Jos tuo pöllö ikinä estää minut hyväilemästä tuota satakieltä... .

– Anka, pöllö, satakieli! Ohoh! Kylläpä sinun mielikuvituksesi on uponnut lintumaailmaan, Merle-parka. Mutta älä luota tuohon ankkaan! Hänen vihreät silmänsä näyttävät minusta viekkailta kuin käärmeen silmät ja älykkäiltä kuin sen vaimon, joka antaa anteeksi miehelleen. Minä epäilen vähemmän chouaneja kuin noita asianajajia, joiden naama muistuttaa limonaatipulloa.

– Joutavia, – huusi Merle iloisena, – päällikön luvalla uskallan sentään yrittää. Tuolla naisella on kirkkaat silmät kuin taivaan tähdet – niihin katsoakseen voisi panna kaikki alttiiksi.

– Toverimme on rakastunut, – sanoi Gérard päällikölle, – hän näet alkaa puhua pötyä.

Hulot irvisti, kohautti hartioitaan ja vastasi:

– Maistakoon ensin lientä, ennenkuin sen syö – tämän neuvon minä hänelle annan.

– Tuo kelpo Merle, – huomautti Gérard, päättäen hänen hitaasta astunnastaan, että hän teki sen tahallaan, jotta vaunut vähitellen hänet saavuttaisivat, – onpa hän iloinen poika! Hän on ainoa joukossamme, joka voisi nauraa toverin kuollessa, joutumatta tunteettoman kirjoihin.

– Oikea ranskalainen soturi, – sanoi Hulot vakavana.

– Kas vaan, kuinka hän vetää olkanauhat paikoilleen, näyttääkseen, että on kapteeni, – huudahti Gérard nauraen; – ikäänkuin arvo siinä mitään merkitsisi.

Ajoneuvoissa, joita kohti upseeri astuskeli, istui todella kaksi naista, joista toinen näytti toisen palvelijattarelta.

– Tuollaiset naiset liikkuvat aina kaksittain, – huomautti Hulot.

Pieni, kuiva ja laiha mies hoippuroi istuen hevosen selässä, milloin vaunujen edessä, milloin jälessä; mutta vaikka hän näytti olevan molempien etuoikeutettujen matkustajien vartija, ei kukaan vielä ollut nähnyt hänen puhuttelevan heitä. Tämä vaiteliaisuus – oliko se sitten ylenkatseen vai kunnioituksen merkki, monet matkamyytöt ja pahvilaatikot, jotka oli mukanaan sillä naisella, jota päällikkö ivallisesti sanoi "prinsessaksi", kaikki, jopa hänen suojelijaritarinsa puku, harmittivat Hulot'ta.

Tuntemattoman miehen puku edusti täydelleen sen ajan muotia, joka veti vertoja silloisille naurettaville keikaripuvuille. Kuviteltakoon tätä herrasmiestä pyntättynä hännystakkiin, jonka etuliepeet olivat niin lyhyet, että niiden alla näkyi viisi tai kuusi tuumaa liiveistä, ja takaliepeet niin pitkät kuin kapaturskan pyrstö, jota nimeä niistä siihen aikaan käytettiin. Lisäksi kuului tuohon pukuun suunnattoman suuri kaulahuivi, joka oli kierretty niin moneen kertaan kaulan ympäri, että pieni pää, joka pisti esiin tästä musliinisokkelosta, melkein oikeutti Merlen käyttämään tuota herkkusuiden aatepiiristä saatua vertausta. Tuntemattomalla herralla oli ihomyötäiset housut ja Suvorowin kuosiset saappaat. Kookas sininen ja valkoinen kuville leiketty jalokivi oli hänen rintaneulanaan. Vyöstä riippuivat yhdensuuntaisesti kahdet kellonperät; molemmin puolin kasvoja roikkuvat korkkiruuvien-muotoiset kiharat peittivät melkein koko otsan.

Viimeksi mainittakoon tämän puvun koristuksista paidan ja takin kaulus, jotka olivat niin korkeat, että hänen päänsä näytti kukkaviholta paperikalvostimen sisällä. Lisätkää näihin yksityisseikkoihin, jotka räikeinä erosivat toisistaan, voimatta muodostaa kokonaisuutta, nuo jyrkät väri-vastakohdat, nimittäin keltaiset housut, punaiset liivit, kamelinkarvainen takki, niin on teillä tarkka kuva ylimmästä muodista, jota noudattivat hienot keikarit Ranskan konsulinvallan alkuaajoilla. Tämä kokonaan eriskummainen puku näytti olevan keksitty sulouden koettimeksi ja todisteeksi siitä, ettei ole mitään niin naurettavaa, jota ei muoti voisi pyhittää.

Kyseessä oleva ratsumies näytti siltä kuin olisi täyttänyt kolmekymmentä vuotta, mutta todellisuudessa hän oli tuskin kahdenkymmenen kahden ikäinen. Kenties hänen kasvoihinsa oli painunut tällainen iäkkäämmän leiman elostelusta tai ajan vaarojen vaikutuksesta. Tästä mauttomasta puvusta huolimatta hänen ulkomuotonsa ilmaisi joltistakin tapojen hienoutta, joka tiesi huolellisesti kasvatettua miestä.

Kun kapteeni oli tullut vaunujen kohdalle, keikari näytti arvaavan hänen aikomuksensa ja suosi sitä, hidastuttaen hevosesensa vauhdin. Merle, joka oli vilkaissut häneen ivallisesti, näki edessään tuollaiset tutkimattomat kasvot, jotka vallankumouksen vaiheissa olivat tottuneet peittämään kaikki pienimmätkin tunteet. Heti kun vaunuissa istuvat naiset olivat huomanneet kapteenin vanhan kolmikulma-hatun lerpallaan olevan laidan ja hänen olkanauhansa, enkelinkaltaisen lempeä ääni kysyi:

– Herra upseeri, oletteko niin hyvä ja sanotte meille, missä paikoin tietä olemme paraikaa?

Sellaisessa kysymyksessä, jonka tuntematon matkustava nainen lausuu, piilee kuvaamaton viehätys; jokainen sana tuntuu tällaisessa tapauksessa kätkevän seikkailun. Mutta jos tuollainen nainen anoo apua, nojaten heikkouteensa tai olojen tuntemattomuuteen, niin onhan jokainen mies valmis sepittämään mahdottoman lemmentarinan, johon osallisena kuvittelee itseään onnelliseksi. Niinpä sanat "herra upseeri" ja kysymyksen kohtelias muoto panivat kapteenin sydämen oudon levottomasti sykkimään. Hän koetti lähemmin tarkastaa tuota naista ja pettyi pahasti, sillä harso peitti tarkoin hänen kasvonsa. Tuskin hän saattoi erottaa hänen kasvonsa, jotka harson lomitse säteilivät kuin auringonpaisteessa välkkyvä onyx-kivi.

– Olette nyt Ranskan peninkulman päässä Alençonista.

– Vai on Alençon jo niin lähellä!

Ja tuntematon nainen heittäytyi tai pikemmin vaipui takaisin vaunujen selkänojaa vastaan, sen enempää sanomatta.

– Alençon!.. toisti toinen naisista, joka näytti heräävän. —

Saatte siis jälleen nähdä kotiseutunne.

Hän loi katseen kapteeniin ja vaikeni. Merle, joka oli pettynyt toivossaan saada nähdä tuntematon kaunotar, rupesi tarkastelemaan hänen seuranaistaan. Tämä oli noin kahdenkymmenenkuuden vuoden ikäinen neitonen, vaaleatukkainen, solakkavartaloineen ja hänen kasvoissaan oli sellainen raikas ja voimakas ihoväri, joka on ominainen Valognes'n, Bayeux'n ja Alençonin lähistön naisille. Hänen sinisilmieensä katse ei tosin ilmaissut henkevyyttä, mutta joltistakin tahdonlujuuutta ja samalla tunteellisuutta. Hänellä oli yllään yksinkertaisesta kankaasta tehty hame. Hänen hiuksiaan peitti sellainen myssy, jota käytettiin Caux'ssa; se oli koruton, mutta puki hänen viehättäviä kasvojaan.

Hänen ryhdissään ei tosin ollut salonkien sovinnasta hienostelua, mutta se ei ollut vailla tuollaista vaatimattoman nuoren tytön luontaista arvokkaisuutta, joka saattaa tarkastaa kulunutta elämäänsä, löytämättä siinä mitään katumuksen aihetta. Yhdellä ainoalla silmäyksellä Merle voi havaita, että siinä oli hänen edessään yksi noita maalaiskukkia, jotka siirrettyinä parisilaisiin ansareihin, joihin lankeaa niin paljon kuihduttavia säteitä, eivät ole menettäneet puhdasta väriään ja maalaisvilpittömyyttään. Tämän nuoren naisen teeskentelemättömät eleet ja säädyllyiset katseet saivat Merlen älyämään, että hän tahtoi olla vailla kuulijaa, ja kun hän oli poistunut, molemmat vieraat naiset alkoivat puoliäänen keskustelun, joka hiljaisena mumina saapui hänen korvaansa.

– Lähditte matkaan niin pikaisesti, – sanoi nuori maalaisnainen, – ettei teillä ollut edes aikaa oikein pukeutua. Kylläpä te nyt näytätte kauniilta! Jos kuljemme Alençonina kauemmaksi, täytyy teidän välttämättömästi siellä pukeutua huolellisemmin...

– No, no, Francine!.. huudahti vieras nainen.

– Mitä haluatte?

– Tämä on jo kolmas kerta, kun yrität saada tietää tämän matkan päämäärän ja syyn.

– Olenko sanonut sanaakaan, joka oikeuttaisi tuon soimauksen?

– Olen kyllä huomannut pienet juonesi. Niin vilpiton ja suora kuin olitkin alussa, olet oppinut hiukan viekkautta minun koulussani. Rupeat kammoksumaan suoranaisia kysymyksiä. Ja olet siinä vallan oikeassa, lapseni. Sillä kaikista tunnetuista tavoista houkutella esiin salaisuus, on suoranaisten kysymysten mielestäni kaikkein typerin.

– No niin, – virkkoi Francine, – koska teiltä ei voi mitään salata, niin myöntäkää, Marie, että menettelyenne voisi herättää pyhimyksenkin uteliaisuuden. Vielä eilisaamuna olitte ilman varoja, tänään teillä on taskut täynnä kultaa, Mortagnessa annetaan käytettäväksenne ryöstön alaisiksi joutuneet postivaunut, joiden ajuri oli surmattu, hallituksen sotilaat suojelevat teitä ja teidän turvavartijananne on mies, jota minä pidän pahana henkenänne.

– Kuka? Corentin? – kysyi nuori nainen ja näytti ratsumiestä osoittaen suurinta ylenkatsetta. – Kuulehan, Francine, – sanoi hän, – muistatko Patriotien, tuon apinan, jonka minä olin opettanut matkimaan Dantonia, ja joka meitä niin suuresti huvitti?

– Muistan kyllä, neiti.

– No, pelkäsitkö häntä?

– Olihan hän sidottu.

– Ja Corentinilla on kuonokoppa, lapsukaiseni.

– Laskimme tuntikaudet pilaa Patriotien kanssa, sen tiedän, mutta lopulta hän aina teki meille pahat kepposet.

Näin sanottuaan nuori nainen äkkiä nojasi taaksepäin, vallan lähelle emäntäänsä, tarttui hänen käsiinsä hyväillen niitä hellästi ja sanoi hänelle herttaisesti:

– Olette arvannut ajatukseni, Marie, ettekä vastaa minulle. Kuinka te noiden surullisten seikkojen jälkeen, jotka koskivat minuun niin kipeästi, voittekaan vuorokauden kuluttua tulla niin hurjan iloiseksi, vallan kuin silloin kun puhuitte itsemurhasta. Mistä johtuu tämä muutos? Onhan minulla kai oikeus hiukan tiedustella sydämenne tilaa. Se kuuluu ennen muita minulle, sillä ei kukaan koskaan voi olla teihin kiintyneempi kuin minä. Puhukaa siis, neiti.

– No niin, Francine, eikö ympäristömme pane sinua arvaamaan iloisuuteni salaisuutta? Katsele noiden kaukaisten puiden kellastuneita latvoja, ei yksikään niistä ole toisensa kaltainen. Kun katselee niitä kaukaa, ne melkein vivahtavat vanhan linnan seinäverhoihin. Katso noita pensarivejä, joiden takaa joka silmänräpäys saattaa kohota chouaneja. Nähdessäni nämä piikkihernepensaat, luulen näkeväni pyssynputkia. Pidän tästä heräävästä vaarasta, joka meitä ympäröi. Joka kerta kun tie käy synkän näköiseksi, kuvittelen pian saavamme kuulla aseiden pauketta: silloin sydämeni sykkii, outo tunne kuohuu sisälläni, se on elämää. Onhan siinä jo tarpeeksi ilon aihetta, että on hiukan vilkastuttanut olemassaoloansa.

– Oi, te ette usko minulle mitään, te armoton! – Pyhä Neitsyt, – jatkoi Francine, kohottaen surulliset katseensa taivasta kohti, – kelle hän ripittää itsensä, jos ei minulle?

– Francine, – virkkoi vieras nainen vakavana, – en voi paljastaa sinulle hankettani. Tällä kertaa se on kerrassaan kauhea.

– Miksi aiotte tahallisesti tehdä pahaa?

– Minkä sille mahdan! Hämmästyen huomaan, että ajattelen kuin olisin viisikymmenvuotias, ja että toimin kuin olisin viidentoista-vuotias! Sinä olet aina ollut minun järkevyyteni, lapsi parka; mutta tässä yrityksessä minun täytyy tukahuttaa omatuntoni... Ja, – hän jatkoi hetken vaiettuaan, päästäen huokauksen, – se ei minulle onnistu. Kuinka siis vaadit, että ottaisin itselleni päälle päätteeksi niin ankan rippi-isän kuin sinä?

Ja hän puristi hellästi nuoren naisen kättä.

– Mutta milloinka olen moittinut teitä teoistanne? – huudahti Francine. – Teissä pahakin näyttää kauniilta. Jospa Pyhä Anna, jota niin hartaasti rukoilen teidän autuutenne puolesta, antaisi kaikki syntinne anteeksi. Ja enkö ole teidän rinnallanne tällä tiellä, tietämättä, minne menette?

Ja hellyydenpuuskauksen valtaamana hän suuteli emäntänsä käsiä.

– Mutta, – huomautti Marie, – voit hylätä minut, jos omatuntosi...

– Vaietkaa toki, neiti, – huudahti Francine hieman loukkaantuneen näköisenä. – Oi, ettekö nyt sentään voi ilmaista minulle...?

– En yhtään mitään! – sanoi nuori neitonen päättäväisesti. – Sen verran voit ainoastaan tietää, että vihaan tätä yritystä vielä enemmän kuin sitä miestä, jonka liukas kieli sen minulle

selvitti... Tahdon olla suora, ja tunnustan siis, etten olisi mukautunut heidän pyyteisiinsä, ellen olisi nähnyt hämmöittävässä katalassa narripelissä kauhun ja rakkauden sekoitusta, joka johdatti minut kiusaukseen. Sitten en tahtonut lähteä tästä viheliäisestä maailmasta koettamatta poimia niitä kukkia, joita siltä odotan – vaikka minun senkautta täytyisikin syöksyä perikatoon! Mutta paina mieleesi kunniottaaksesi muistoani, että jos olisin ollut onnellinen, ei heidän piilunsa, joka uhkasi päätäni, olisi voinut pakoittaa minua näyttelemään osaa tässä murhenäytelmässä, sillä sellainen se todella on! Mutta jos se nyt peruutettaisiin, – hän jatkoi tehden inhoa ilmaisevan eleen, – syöksyisin viipymättä Sarthe-jokeen; eikä se olisi itsemurha, sillä en vielä ole elänyt.

– Oi, Pyhä Neitsyt Anna, suo hänelle anteeksi!

– Miksi pelästyit? Perhe-elämän jokapäiväiset vaiheet eivät kiihoita minun intohimojani, sen tiedän. Sellainen on paha naiselle. Mutta minun sieluni on saavuttanut ylevämmän tunteellisuuden, kestääkseen kovempia koettelemuksia. Minä olisin kenties voinut olla yhtä lempeä olento kuin sinä. Miksi olenkaan kohonnut yläpuolelle tai vajonnut alemmaksi sukupuoltani? Oi, kuinka kenraali Bonaparten vaimo on onnellinen! Niin, tulen kuolemaan nuorena, kun en enää kauhistu huviretkää, jolla on juotavana verta, kuten Dantonin paralla oli tapana sanoa. Mutta unhoita mitä olen sinulle sanonut – viisikymmenvuotias nainen on puhunut. Jumalan kiitos! viisitoistavuotias tyttö ilmestyy pian toimimaan.

Nuori maalaisnainen vapisi. Hän yksin tunsu emäntänsä tulisen ja kuohuvan luonteen; hän yksin oli perehtynyt niihin salaisuuksiin, joita sisällään kätkei tämä helposti innostuva sielu, ja lisäksi tämän olennon tunteisiin, joka siihen asti oli nähnyt elämän kiitävän saavuttamattoman varjon tavoin ohi, turhaan yhä tahtoen sitä pysäyttää.

Kylvettyään runsaalla kädellä, saamatta korjata mitään satoa, oli tämä nainen pysynyt neitseellisenä; mutta sisimmässään hän oli katkeroitunut monista pettyneistä pyyteistä ja oli väsynyt taisteluun ilman vastustajia, ja niin sattui, että hän epätoivoissaan valitsi hyvän ja hylkäsi pahan, kun edellinen tarjoutui nautintona, ja taas toiste valitsi pahan, hyläten hyvän, silloin kuin edellinen tarjosi jotain runollisuutta. Samoin hän piti kurjuutta parempana kuin keskinkertaisuutta, pitäen edellistä suurempana, synkkää ja outoa kuoloon johtavaa tulevaisuutta parempana kuin toivoja, jopa kärsimyksiäkin vailla olevaa elämää. Ei koskaan ollut koottuna niin paljon ruutivarastoa sytyttävää kipinää varten, ei koskaan niin paljon aarteita rakkaudelle, sanalla sanoen, ei yksikään Eevan tyttäristä ollut luotu niin runsaan kullan sekaisesta savesta. Maallisen enkelin tavoin Francine valvoi tätä olentoa, jonka täydellisyyttä ihaili, luullen täyttävänsä taivaallisen kutsumuksen, jos saattoi säilyttää sitä serafien kuorolle, josta se näytti olevan karkoitettu sovittamaan ylpeyden syntiä.

– Tuossa näkyy jo Alençonin kirkontorni, – sanoi ratsumies, lähestyen vaunuja.

– Näen sen, – vastasi kuivasti nuori nainen.

– Hyvä, hyvä! – sanoi nuori herra poistuen näköjään orjallisen nöyränä, mutta mielessään loukkaantuneena.

– Joutukaa, joutukaa, – sanoi neiti ajajalle. – Nyt ei enää mitään ole pelättävissä. Pankaa hevoset vahvasti ravaamaan, vaikkapa nelistämäänkin, jos voitte. Kuljemmehan jo Alençonin kivityksellä.

Vaunujen kulkiessa päällikön ohi neiti huusi hänelle pehmeällä äänellään:

– Näemme toisemme jälleen majatalossa, herra päällikkö. Käykää minua siellä katsomassa.

– Hyvä, hyvä, – virkkoi Hulot. "Majatalossa... käykää minua katsomassa"... kylläpä se kohtelee tuttavallisesti puoliprikaatin päällikköä!

Ja hän osoitti nyrkillään vaunuja, jotka nopeasti rämisivät edelleen katua pitkin.

– Älkää valittako sitä, päällikkö, tuolla naisella on taskussaan teidän kenraalinvaltakirjanne, – sanoi nauraen Corentin, joka koetti kannustaa hevostaan nelistämään, saavuttaakseen postivaunut.

– Enpä minä anna noiden maankulkijain vetää itseäni nenästä, – sanoi Hulot äreänä tovereilleen. – Kernaammin heittäisin kenraalitakkini likalätäkköön kuin ansaitsisin sen vuoteessa. Mitähän tuollaiset naikkoset oikeastaan tahtovat? Ymmärrättekö te toiset tätä asiaa?

– Totta kai, – vastasi Merle, – minä tiedän, että hän on kaunein nainen, minkä koskaan olen nähnyt! Luulenpa, että olette perinpohjin erehtynyt hänen suhteensa. Hän on kenties ensimmäisen konsulin vaimo!

– Joutavia! ensimmäisen konsulin vaimo on vanha, ja tämä on nuori, – vastusti Hulot. – Muuten ministeriltä saamassani käskykirjeessä mainitaan häntä neiti de Verneuiliksi. Hän on vallankumousta aikaisempaa aatelia. Minä kyllä nämä asiat tunnen! Ennen vallankumousta nuo naiset kaikki harjoittivat tuota ammattia; silloin yleni kädenkäänteessä puoliprikaatin päälliköksi. Tarvitsi vaan sanoa noille naisille pari kolme kertaa: *sydänkäpyseni!*

* * * * *

Sillävälän kuin kukin sotilas "harppasi" eteenpäin, kuten päälliköllä oli tapana sanoa, nuo viheliäiset kyytivaunuina käytetyt ajoneuvot olivat ajaa karauttaneet *Kolmen Maurilaisen* hotelliin, joka sijaitsi keskipaikoilla Alençonin pääkatua. Näiden jyrkävien ajoneuvojen räminä houkutteli isännän ulko-oven kynnykselle. Postivaunujen saapuminen Kolmen Maurilaisen ravintolaan oli sattuma, jota ei kukaan Alençonin asukas saattanut odottaa; mutta Mortagnessa esiintynyt kauhea tapaus pani näiden vaunujen jälkeen liikkeelle sellaiset ihmisjoukot, että molemmat matkalla olevat naiset välttääkseen yleistä uteliaisuutta nopeasti pujahtivat keittiöön, tuohon Länsi-Ranskan välttämättömään eteiseen. Ja isäntä aikoi juuri seurata heitä, luotuaan katseen vaunuihin, kun ajuri tarttui hänen käsivarteensa.

– Hoi, kansalainen Brutus, – hän virkkoi. – Meillä on seurassamme saatto sinisiä. Ei ole konduktööriä eikä postia, vaan minä olen tuonut teille nämä arvoisat naiset. He tulevat epäilemättä maksamaan kuin entiset prinsessat ainakin, siis...

– Tulemme heti paikalla yhdessä tyhjentämään pullon viiniä, poikaseni, – sanoi isäntä.

Luotuaan silmäyksen tähän keittiöön, joka oli mustunut savesta, ja jonka pöytä oli verisen lihan tahraama, neiti de Verneuil pujahti kevyenä kuin lintu viereiseen huoneeseen, sillä hän pelkäsi sekä tämän kyökin epäsiisteyttä ja hajua että likaisen kokin ja pienen lihavan vaimon uteliaisuutta, jotka jo harrastavin katsein tutkivat häntä.

– Kuules, eukko, mitä nyt teemme? – kysyi isäntä. – Kuka hemmetissä olisi voinut aavistaa, että meillä näihin aikoihin tulisi näin paljon väkeä? Ennenkuin voin tarjota tuolle naiselle hänen säätynsä mukaisen aamiaisen, hän varmaankin käy kärsimättömäksi. – Mutta peijakas, saanpa hyvän tuuman; kun nämä ovat säätyhenkilöitä, tulen ehdoittamaan, että he syövät yhdessä niiden vieraiden kanssa, jotka asuvat yläkerrassa. Mitä sinä siitä arvelet?

Kun isäntä haki vasta saapunutta naista, hän ei enää nähnyt muuta kuin Francinen, jolle kuiskasi, vieden hänet kyökin perälle, pihan puolelle, poistaakseen hänet niiden läheisyydestä, jotka saattoivat kuunnella:

– Jos neidit haluavat aterioita erikseen, ja onhan se selvää, niin on minulla valmiina oiva ateria eräälle täällä asuvalle rouvalle ja hänen pojalleen. Nuo matkustajat eivät suinkaan kieltäytyne murkinoimasta yhdessä teidän seurassanne, – lisäsi hän salaperäisen näköisenä, – sillä he ovat hienoa väkeä.

Tuskin oli hän lausunut nämä viime sanat, kun tunsu selässään lievän piiskanvarren sysäyksen; hän kääntyi äkkiä ja näki takanaan lyhyen tanakan miehen, joka hiljaa oli tullut sisälle viereisestä huoneesta, ja jonka ilmestys oli kauhulla jäätännyt lihavan vaimon, kokin, ja kokkipojan. Isäntä kalpeni kääntyessään. Pieni mies loi niskaan hiuksensa, jotka kokonaan peittivät hänen otsansa ja silmänsä, nousi varpailleen ylettyäkseen isännän korvaan ja sanoi hänelle:

– Te tiedätte mitä varomattomuus, ilmianto maksaa, ja minkävärisellä rahalla me sen maksamme. Me olemme anteliaita...

Hän kuvasi näitä sanoja eleellä, joka hirvittävästi täydensi niitä. Vaikka lihavan isännän vartalo peitti tämän henkilön Francinen katseilta, kuuli hän kuitenkin muutamat kuiskatuista sanoista ja

oli kuin salaman iskemä eroittaessaan tuon bretagnealaisen äänen käheän kaiun. Keskellä yleistä kauhistusta Francine syöksyi pientä miestä kohti; mutta tämä, joka näytti liikkuvan notkeasti kuin villi-eläin, oli jo pujahtanut ulos pihalle johtavasta sivuovesta.

Francine luuli pettyneensä oletuksessaan, sillä hän ei nähnyt muuta kuin keskikokoisen tummanruskean karhuntaaljan. Ihmetellen hän riensi ikkunan ääreen. Savun tummentaman ikkunaruuudun läpi hän näki oudon miehen laahustelevin askelin menevän talliin. Ennenkuin meni sinne sisälle, tämä mies tähysteli tummilla silmillään majatalon toista kerrosta ja sitten kyytivaunuja, ikäänkuin olisi jollekin ystävälle tahtonut ilmaista noista ajoneuvoista tekemänsä tärkeän havainnon.

Vuohennahoista huolimatta ja nähtyään äsken miehen kääntyessä hänen kasvonsa, Francine tunsi silloin tuosta suunnattoman suuresta piiskasta ja laahustelevasta, mutta tarpeen vaatiessa vikkelausta astun nasta chouanin, jonka liikanimenä oli Marche-à-Terre. Francine tarkasteli tuota miestä, tallin puolihämärän läpi, missä hän laskeutui oljille, ottaen asennon, josta saattoi pitää silmillä kaikkea, mitä tapahtui majatalossa.

Marche-à-Terre oli lyyhistynyt kokoon sillä tavoin, että viekkainkin urkkija olisi helposti luullut häntä tuollaiseksi kuorma-ajurin vahtikoiraaksi, joka palloksi kääriytyneenä lepää kuono kypälillään. Marche-à-Terren menettely todisti Francinelle, ettei tuo mies ollut häntä tuntenut. Mutta katsoen niihin arveluttaviin oloihin, joissa emäntänsä paraikaa liikkui, hän ei tietänyt, pitkö hänen siitä iloita vai olla huolissaan. Mutta kun hän ajatteli sitä salaperäistä yhteyttä, joka oli chouanin uhkaavan huomautuksen ja isännän tarjouksen välillä – tällainenhan on niin tavallista ravintoloitsijoilla, jotka kernaasti noudattavat sananpartta "yksi tie, kaksi asiaa" – niin heräsi hänen uteliaisuutensa.

Francine poistui likaisen ikkunan äärestä, mistä oli katsellut sitä muodotonta ja tummaa möhkälettä, joka pimeässä tiesi Marche-à-Terren paikkaa, lähestyi isäntää ja huomasi hänet sellaisessa mielentilassa kuin miehen ainakin, joka on tehnyt tyhmyyden, eikä tiedä, miten sen jälleen saisi korjatuksi. Chouanin uhkaus oli saanut hänet ikäänkuin kivettymään.

Joka mies Länsi-Ranskassa tiesi, kuinka pirullisen julmasti kuninkaan jääkärit kiduttivat henkilöitä, joita vaan epäiltiin ajattelemattomasta puheesta. Isäntä luulikin jo tuntevansa veitsen kurkussaan. Kokki katseli kauhun valtaamana pesän tulta, missä he usein "lämmittelivät" ilmiantajiensa jalkoja. Lihava pikku emäntä piti keittiöveistä toisessa ja kahtia leikattua perunaa toisessa kädessä, ja tuijotti tylsänä mieheensä. Kokki-poika taas koetti arvata tämän äänettömän kauhun salaisuutta, joka hänelle oli selittämätön. Francinen uteliaisuus kiihtyi luonnollisesti tästä mykästä kohtauksesta, jonka kaikki saattoivat nähdä, vaikka hän ei ollutkaan keittiössä saapuvilla.

Nuoreen naiseen teki chouanin hirvittävä valta syvän vaikutuksen, ja vaikka kamarineitosen juonet eivät olleetkaan hänen nöyrän luonteensa mukaisia, hänelle oli tällä kertaa liian tärkeää luoda valoa tähän salaperäiseen seikkaan, jättääkseen hyväkseen käyttämättä edullista asemaansa.

– No niin, neitini suostuu ehdotukseenne, – sanoi Francine vakavana isännälle, joka näistä sanoista kavahti hereille.

– Mihin ehdotukseen? – hän kysyi, ollen todella hämmästynyt.

– Mihin ehdotukseen? – kysyi Coentin, joka samalla astui sisään.

– Niin, mihin? – tivasi neiti de Verneuil.

– Niin todella, mihin? – kysyi neljäs henkilö, joka seisoi portaiden alimmalla askelmalla ja nyt notkeana hyppäsi alas keittiöön.

– No, syömään aamiaista hienon herrasväkenne kanssa, – vastasi Francine kärsimättömänä.

– Hienon herrasväen kanssa, – virkkoi purevasti ja ivallisesti portaita alas astuva herra. – Tämä, isäntä hyvä, tuntuu minusta huonolta ravintoloitsijan pilalta; mutta jos tahdotte antaa meille pöytäkumppaniksi tämän nuoren neidin, niin täytyisi olla mieletön, jos siitä kieltäytyisi, äijäseni, – hän sanoi, katsahtaen neiti de Verneuiliin. – Äitini kun sattuu olemaan poissa, suostun, – hän jatkoi, lyöden tyrmistynyttä ravintolanisäntää olalle.

Nuoruuden luonteva ajattelemattomuus lievensi näiden sanojen julkeata ylimielisyyttä, jotka tietenkin käänsivät kaikkien läsnäolijoiden huomion tähän uuteen henkilöön. Isäntä menetteli silloin Pilatuksen tavoin, joka koetti pestä kätensä Kristuksen kuoleman syyllisyydestä, astui pari askelta taaksepäin lihavan vaimonsa luo ja kuiskasi hänen korvaansa:

– Sinä olet todistajana, ettei ole minun syyntä, jos onnettomuus tapahtuu. Mutta voitahan joka tapauksessa, – hän jatkoi vielä hiljentäen ääntään, – mennä ilmoittamaan asian herra Marche-à-Terrelle.

Matkustaja oli nuori mies, keskikokoa, ja hänellä oli yllään sininen verkatakki ja isot mustat säärystimet, jotka polvien yläpuolelle asti peittivät niinkään sinisestä verasta tehtyjä housuja. Tämä yksinkertainen, olkanauhaton univormu oli se, jota silloisen polyteknikon oppilaat käyttivät. Yhdellä ainoalla katseella neiti de Verneuil osasi tämän synkän puvun alta eroittaa solakan vartalon ja jotakin epämääräistä, joka ilmaisee synnynnäistä aatelia.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.